

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KİŞİLERARASI İLETİŞİM ANABİLİM DALI

**KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM KAPSAMINDA TEMEL ATIF
HATASI ÖRNEĞİ OLARAK İSLAMFOBİ'NİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS EMRE DELİ

İSTANBUL - 2020

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KİŞİLERARASI İLETİŞİM ANABİLİM DALI

**KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM KAPSAMINDA TEMEL ATIF
HATASI ÖRNEĞİ OLARAK İSLAMFOBİ'NİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS EMRE DELİ

DANIŞMAN: PROF: DR: SERHAT ULAĞLI

İSTANBUL - 2020

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’de gerçekleştirdiğim derslerimin ardından Yüksek Lisans Tez çalışmam olarak sunduğum **“İslamofobinin Temel Atıf Hatası Kuramı Çerçevesinden Anlamlandırılması”** başlıklı çalışmanın tarafımca, akademik usul ve teamüllere muhalefet olacak bir işleme başvurmadan yazdığımı ve istifade ettiğim kaynakçanın gösterilenlerden müteşekkil olduğunu ve bunlara usullere göre atıf yapıp faydalandığımı bildirir ve onurumla tasdiklerim./..../.....

Yunus Emre DELİ

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim bölümünde 2 yıllık eğitimim bir yıldan oluşan ders döneminden sonra kaleme aldım. Kişilerarası İletişim bölümünün interdisiplinel ve eleştirel okumalar üzerine kurulu olan ders döneminde özellikle bölüm başkanı Prof. Dr. Serhat ULAĞLI başta olmak üzere derslerini aldığım; Prof. Dr. Emel POYRAZ, Doç. Dr. Hediyeullah AYDENİZ, Doç. Dr. Samet KAVOĞLU ve Doç. Dr. Şeyda AKYOL hocalarıma teşekkür ederim. Bu çalışmayı hazırlamamda sürekli yanımda olan ve desteğini, alakasını esirgemeyen tez tanışmanım ve bölüm başkanımız Prof. Dr. Serhat ULAĞLI hocama, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ndeki 4 yıllık lisans eğitimim boyunca İslamofobiye yönelik çalışmalarında katkısını, değerlendirmesini eksik etmeyen İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ali Murat YEL hocama ayrıca teşekkürlerimi ayrıca borç görüyorum. Tüm başarılı çalışmaların en başta iyi bir rehberliğin motivasyonu ile hayat bulabileceği fikri ile kendilerini bu çalışmanın başında selamlıyor, saygılarımı sunuyorum.

ANKARA, 2020

YUNUS EMRE DELİ

ÖZET

Bu çalışma kapsamında İslamofobinin modern bir durum olarak ele alınması suretiyle bütünlüklük bir analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, İslamofobinin Temel Atıf Hatası bakımından değerdendirilmesi ve İslamofobinin bir ilişkilendirme sorunu olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma toplamda 2 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde çalışmaya ilişkin açıklayıcı hususlar ele alınmış, bölümde İslamofobi değerdendirilmiş, Temel Atıf Hatasına ilişkin değerdendirme yapılmış, 2. Bölümde ise İslamofobi ve Temel Atıf Hatası arasında mukayese yapılmış ve İslamofobinin ilişkilendirme sorunu olmasına yönelik sebepler ele alınarak değerdendirilmiştir. Yüksek lisans tez çalışması olarak hazırlanan bu çalışmada İslamofobi farklı disiplinlere başvurularak açıklanmış, Temel Atıf Hatası ise bir psikolojik deney olarak konunun değerdendirilmesi sürecinde çalışmanın odağına konulmuştur. Bu çalışmada interdisiplinel bir yaklaşım ile ele alınan İslamofobinin nedenleri ve sonuçları anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; *İslamofobi, Temel Atıf Hatası, İlişkilendirme Sorunu, Modernizm, Korku Kültürü, 11 Eylül Saldırıları, Terörizm*

ABSTRACT

Within the scope of this study, an integrated analysis of Islamophobia is considered as a modern story. In this context, it is aimed to evaluate Islamophobia in terms of Fundamental Attribution Error and correspondence bias. The study consists of 2 main chapters in total. Explanatory aspects of the study were discussed, Islamophobia was evaluated and an assessment was made regarding the Fundamental Attribution Error in the section 1, and section 2 was compared between Islamophobia and the Fundamental Attribution Error and the reasons for the association of Islamophobia were handled. In this study, which was prepared as a master thesis study, Islamophobia was explained by applying to different disciplines, while Fundamental Attribution Error was the focus of the study during the evaluation of the subject as a psychological experiment. In this study, the causes and consequences of Islamophobia, which are handled with an interdisciplinary approach.

Key Words; *Islamophobia, Fundamental Attribution Error, Correspondence Bias, Modernism, Culture of Fear, 11 September Attact, Terrorism*

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	3
ÖNSÖZ	4
ÖZET	5
ABSTRACT	6
İÇİNDEKİLER	7
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ	8
KISALTMALAR LİSTESİ	9
GİRİŞ	10
TEZ ÇALIŞMASININ KONUSU	10
TEZ ÇALIŞMASININ ÖNEMİ	10
TEZ ÇALIŞMASININ KAPSAMI	11
1. BÖLÜM: İSLAMOFOBİ VE TEMEL ATIF HATASI	14
1.1. SOSYAL BİLİMLERDE DİSİPLİNLERARASI GELENEK ÜZERİNE	14
1.2.1. <i>Sosyal Bilimlerde Kavram ve Anlamlılık üzerine</i>	18
1.3. İSLAMOFOBİYİ DİSİPLİNLERARASINDA ANLAMLANDIRMA GAYRETİ	20
1.3.1. <i>Modern Paradokslar ve İslamofobi</i>	22
1.3.2. <i>İslamofobinin Terminolojisi</i>	23
1.4. ATIF (YÜKLEME) KURAMI	29
1.5. TEMEL ATIF HATASI (THE FUNDAMENTAL ATTRIBUTION ERROR)	32
2. BÖLÜM : İSLAMOFOBİNİN TOPLUMSAL İNŞASI	38
2.1. İLİŞKİLENDİRME HATASI VE İSLAMOFOBİ	38
2.1.1. <i>Teröristin Dini Üzerine</i>	41
2.2. ŞOK TEDAVİSİ VE İSLAMOFOBİ PSİKOLOJİSİ	46
2.3. BATININ TERÖR VE İSLAM KODLARI	55
2.4. KORKU ZEMİNİ VE MEDYANIN YENİDEN ÜRETİMİ	74
2.5. İSLAMOFOBİ DURUMU	80
SONUÇ YERİNE: ENTELEKTÜEL BİR SAVUNMA OLARAK; İSLAMOFOBİ	86
KAYNAKÇA	88

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

SAYFA NO:

Şekil 1. Runnymede Trust Raporuna Göre İslamofobinin Göstergeleri.....	24
Şekil 2. Genel Atıf Sürecinde 3 Aşama	32
Şekil 3. Temel Atıf Hatası Sürecinde Kişinin Yaptığı Yanlış Yönlendirme Örneği.....	35
Tablo 1. İslamofobi Yönlendirmesinde Psikolojik Yaklaşımların Muhtemel Etkileri.....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ACLU: American Civil Liberties Union

A.g.e : Adı Geçen Eser

Ayr.Bkz. : Ayrıca Bakınız

Akt. : Aktaran

CAIR: Council on American Islamic Relations

EUMC: The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia

FAE: The Fundamental Attribution Error

HRW: Human Right Watch

OIC: Organisation of Islamic Cooperation

TAH: Temel Atıf Hatası

GİRİŞ

TEZ ÇALIŞMASININ KONUSU

Bu çalışmanın konusu “**İslamofobinin Temel Atıf Hatası Kuramı Çerçevesinden Anlamlandırılması**” olarak belirlenmiştir. İslamofobi bir üst başlık olarak ele alınan ve birçok farklı alt kırılımı ile değerlendirilen, akademik olarak üzerine birikim sağlanmış bir alanı teşkil etmektedir. Bu çalışmada da İslamofobi odağa konumlandırılmış olmakla birlikte, genelde Psikolojinin çalışma konusuna giren, Psikiyatrların analizlerine ölçüt olan Temel Atıf Hatası (The Fundamental Attribution Error) kuramı ile beraber ele alınıp mukayeseli olarak değerlendirilmesini ihtiva etmektedir. Söz konusu tez çalışması bu manada İslamofobinin Temel Atıf Hatası kuramınca ele alınmasını konu edinmektedir. Bu tez çalışması, konusu itibariyle İslamofobinin Temel Atıf Hatası boyutuyla değerlendirilmesini, böylece elde edilecek sonuç ile İslamofobi çalışmalarına yeni bir bakış açısının kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda İslamofobinin farklı disiplinlerce ele alınıp anlaşılması, anlamlandırılması gereken bir konu olduğu, İslamofobiye ilişkin gerçekleştirilecek müteakip akademik girişimlerin de bu boyutuyla konuyu daha derin bir şekilde ele almalarına ilişkin iyi bir örnek sunmayı, gelecek çalışmalar için çözüm değil yeni bir tartışma zemini ortaya koyması beklenmektedir. İslamofobi çalışmaları literatüründe kayda değer bir çalışma olması, sorduğu sorular ile daha büyük soruların gündeme getirilmesi çalışmanın en önemli sonucu olabilecektir.

TEZ ÇALIŞMASININ ÖNEMİ

İslamofobiye ilişkin gerçekleşen çalışmalar özellikle son 30 yılda dikkate değer bir alakaya işaret ediyor. Rahatça söylenebilir ki bu alaka yalnızca teoloji çerçevesinde değil birçok farklı bilimsel alanda kendisine vücut buldu. Dünyanın hemen tüm modern dillerinde, üniversitelerinde, muhtemelen tüm ülkelerinde üzerinde tartışılmış, yazılmış ve analizler yapılmış bir konu olarak İslamofobi günümüzde de akademik çalışmalara konu olmaktadır.

cazibesini koruyor. Bu, İslamofobinin açıklanmasındaki yüksek gayretleri ortaya koyduğu gibi ayrıca tüm dünya tarafından neden dikkate alındığıyla alakalı da ayrıca sorular sordurabilir. Zira İslamofobi için, bilim dünyasında yaşı itibarıyla henüz genç sayılacak bir ömre sahip olan Sosyoloji üzerinde en yoğun konuşulan kültür meselesine ilişkin önemli bir alt kırılımı ihtiva ettiği söylenebilir. Kutuplu dünya düzeni, globalleşen dünya, yeni küresel doktrinler, yabancılaşıma, bireyselliğin yükselişi, yeni dünya düzeni gibi terimlerin rutinleşen kullanımı ile başlayan analizleriyle İslamofobi toplumsal analiz sürecine ilişkin iddiaların en önemli modern sorunlarından biri olarak görülüyor. Bu güne dek yapılan çalışmaların bir devamı, müteakiben yapılacak çalışmalara ise bir ilham olarak görmeyi arzu ettiğimiz bu çalışmada ise önceki çalışmalardan farklı olarak interdisiplinel nazariyesini öne çıkarmayı bir marifet olarak görmekteyiz. Eldeki verilere güvenerek söylemek gerekirse, bilhassa bu interdisiplinel yaklaşım ile İslamofobinin daha önce üzerinde konuşulmamış bulunan Temel Atıf Hatası kuramınca analiz edilmesi bu çalışmayı konusunda ilk yapmaktadır. Temel Atıf Hatası boyutuyla ele alınıyor olması itibarıyla İslamofobinin kişilerarası iletişim sürecindeki konumu, yeknesak bir şekilde algısal kabulü ele alınacak, bu mahiyetiyle kendisinden sonraki muadil çalışmalara yeni bir tartışma zemini sunacaktır. Bu bakımdan İslamofobinin gerek interdisiplinel bir şekilde ele alınacak olması, gerekse daha çok eğitim bilimlerinde kullanılmış olan Temel Atıf Hatası kuramının dikkate alınarak İslamofobinin anlamlandırma sürecine dahil edilmesi çalışmayı ehemmiyeti bakımından farklı bir boyuta taşıyacaktır ümidindeyiz.

TEZ ÇALIŞMASININ KAPSAMI

Bir yüksek lisans tezi olarak tasarlanan çalışmanın başlığı “**İslamofobinin Temel Atıf Hatası Kuramı Çerçevesinden Anlamlandırılması**” olarak belirlenmiştir. Bu başlık ile ifade edilen İslamofobi olarak tanımlanan sosyolojik bir meselenin Temel Atıf Hatası kuramı olarak bilinen ve temelde psikolojik bir grup deneyine bağlı çalışmanın sonuçları ile mukayese edilmesi, bu mukayese sonucunda da iletişim sürecindeki etkisinin analizi ifade edilmektedir. Temel Atıf Hatası kuramı bu çalışmada İlişkilendirme Sorunu (correspondence bias) olarak da kullanılan problem ile birlikte ele alınmıştır. Üzerinde hemen tüm dillerde çok sayıda çalışma yapılmış olan ve toplumsal bir mesele olarak ele alınan İslamofobi’nin psikolojik bir deney olan Temel

Atıf Hatası kuramı ile karşılıklı analizi için ilk olarak İslamofobi'nin yerleşik ve eleştirel analizinin yapılması, müteakiben Temel Atıf Hatası kuramı hakkında temel açıklamanın yapılması ve bunun sonucunda İslamofobi'nin bir Temel Atıf Hatası Kuramı kuramı içerisinde değerlendirilebilecek bir vakıa olup olmadığı bilgisinden hareketle iletişim sürecindeki yeri anlaşılmaya çalışılacaktır. İslamofobi meselesi bu çalışma dahilinde dini bir mesele olarak ya da belli bir inanç grubunun sınıfsal bir sorunu olarak değil doğrudan doğruya toplumsal bir konu olarak toplumun hemen tüm kesimlerini ilgilendiren, evrensel bir problem olarak değerlendirilmiştir. İnsanı merkeze alarak yapılan değerlendirmede "İslamofobiye giden süreç" ele alınmıştır. İslamofobi bu çalışma kapsamında anti islamcılıktan, müslüman karşıtlığından ayrı tutularak kendi kapsamıyla ele alınmıştır. İslamofobi hakkındaki önceki metinlerde sıkça benzer terimler yahut birbirlerini teşvik eden, arasında yoğun geçişlerin, ortak paydaların olduğu İslamofobi ve anti İslamcılık, göçmen karşıtlığı, dini muhalefet, nefret suçu veya yabancı düşmanlığı gibi her biri kendi alanında ayrıca konuşulması gereken konulardan bağımsız bir şekilde, kısmi olarak bahis açarak değerlendirme yapılmış, İslamofobinin temelde bir güvensizlik hissi olarak korku kültürüne sebebiyet veren boyutuyla değerlendirme yapılmış, kapsam bu şekilde belirlenmiştir. Bu anlamda modern teamüllerin, kültürel alışkanlıkların yanında aktüel olarak medya, psikoloji, sosyoloji ve felsefeden istifade edilerek İslamofobinin anlamlandırılması gayretine başvurulmuştur.

Bu çalışmada İslamofobiye içkin olan İslam kutsal metinlere dayanan temelleriyle değil olgusal boyutuyla dikkate alınmış, sosyolojik bir mesele olarak böylece açıklanmaya çalışılmıştır. Önceki çalışmaların ekseriyetinde birlikte ele alınmış olan İslamofobi ve Müslüman karşıtlığı bu metinde birbirinden ayrılmak suretiyle konu daraltılmış, kapsamına İslamofobi konumlandırılmış, yalnızca kısa bir şekilde İslamofobinin Müslüman ya da İslam karşıtlığı dışında bir konu olduğu ayırımına temas edilmiştir. Böylece İslamofobinin kendi kapsamıyla Temel Atıf Hatası çerçevesinde daha ölçülebilir bir boyutta değerlendirilmesi ve genelleyici bir çıkarımdan uzak şekilde mümkün olduğunca analitik bir sonuç elde edilmesi planlanmıştır. İslamofobinin açıklanmasında kuramsal manada ilk konuşulduğu, yazılı metinlerde kendisine yer almaya başladığı ilk kabullerinden yola çıkılarak kavramsallaştırıldığı, üzerine rapor, makale ve karşıt anlamda tenkitlerin yapıldığı halleriyle değerlendirmeler yapılmıştır. Kavramsal çerçevesi itibariyle üzerinde ittifak sağlanmış bir tasvir, bu tez çalışmasının

yapıldığı tarihler için söylemek gerekirse, bulunmamakla birlikte terimi oluşturan İslam ve fobi kelimelerinin anlamlı tabirleri üzerinden hareketle açıklama girişimlerinde bulunulmuştur. Kavramsal çerçevesi itibariyle İslam karşıtlığı ve diğer yukarıda sayılan terimlerle aynı anda, muadil kullanımlardan biri olarak dile getiriliyor olsa da bu çalışmada İslamofobi kendi içerisinde bir süreç olarak ele alınmış, terminolojinin yüzlerce yıllara sari tasnif etme geleceğine sadık kalınmaya gayret gösterilmiştir. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde adet olduğu üzere rutin bir şekilde Runnymede Trust Raporu içerisindeki İslamofobi değerlendirmesi dikkate alınmış, buna muhalefetle yeni bir bakış açısının olup olamayacağına yönelik kavramsal bir soru yöneltilmiştir. Zira üzerinde henüz bir mutabakatın olmadığı, haklı olarak araştırmacıların daha geniş katılımlı bir kavramsal çerçeve hazırlanmasına ilişkin bir beklentiye girdiği İslamofobinin dar kapsamı ile, mütalaaya yönelik daha düşük hata ihtimalleri ile çerçeve böylece belirlenmiştir. Çalışma kapsamında, İslamofobi konusuna ilişkin öncesinde kaleme alınmış olan kitaplar, makaleler, dergiler, internet yayınları, haberler, monitör programlarının derlediği analizler, test ve deneyler, adli vesikalar, yasal düzenlemeler ve çeşitli konuşmalar, Temel Atıf Hatası kuramı hakkında söz konusu ilk deney, daha önce üzerine yazılmış makaleler ve kitaplar konunun mukayeseli analizi için destek mahiyette belgeler olarak arşivlenmişlerdir. İslamofobi meselesi güncel, yaşamakta olan bir problem olarak ele alınmış, modern paradigmlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Türkçe ve İngilizce kaynaklar üzerinden yapılan okumalar doğrultusunda veriler derlenmiş ve bu çalışmada belirlenen amaç ve kapsamın çerçevesinde kalınmaya çalışılmıştır. Basılı kitaplar, dergiler ve diğer yayınların yanında internet ortamından erişime açık veya sınırlandırılmış/ücretlendirilmiş olan metinler de bu kapsamda veriler arasında değerlendirilmiş ve başvurulmuştur.

Çalışmanın tertibinde interdisiplinel bir başvuru yöntemi kullanılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi farklı kaynaklardan faydalandığı gibi anakronizm, analogi ve neden-sonuç hatalarına düşmeme endişesi ile kapsam dar tutulmuş, agresif tutumdan kaçınmak şartıyla interdisiplinel bir yaklaşım ile Sosyoloji, Psikoloji, Medya ve Felsefe gibi alanların yönlendirmelerini dikkate alarak anlamlı bir inceleme yapılmaya gayret gösterilmiştir. Çalışmanın kapsamında interdisiplinelliğe yönelik ihtiyacın gerekçesi ve interdisiplinelliğin sağlayacağı katkıların muhtemel boyutlarına ilişkin ayrıntılı açıklama çalışmanın ilk bölümünde yapılmıştır.

1. BÖLÜM: İSLAMOFOBİ VE TEMEL ATIF HATASI

1.1. SOSYAL BİLİMLERDE DİSİPLİNLERARASI GELENEK ÜZERİNE

Modernitenin beraberinde getirdiği en önemli tartışma alanlarından biri olarak sosyoloji ve antropoloji farklı araştırma ve sahalara hitap ediyor olsalar da ortak bir tema ile toplulukları anlamayı hedefleyen disiplinler olarak kendilerine ayrılan yeri her geçen gün daha da yoğunluklu bir şekilde kullanıyorlar. Diğer yandan da sosyolojinin; psikoloji, coğrafya, siyaset, tarih, iletişim bilimleri ve bunların alt dalları ile bütünleşik olarak yapılmaya başlanan analizler ise daha etkili araştırmaları beraberinde getirdi.

Geride kalan yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha büyük bir yoğunlukla gündemi işgal eden uluslararası bir yeni düzen arayışını yahut rekabeti ifade eden soğuk savaşın sosyal bilimler üzerindeki etkisi uzun süredir tartışılıyor. Bu tartışma ortamı sosyal bilimin kökenlerinin araştırılma gereğini ilk olarak ortaya çıkarmışken onun meşru bir bilim alanı olarak sayılması hususundaki müzakere doğa bilimlerinin deneysel yöntemleri üzerinden gerçekleştirilmiş ve bilim dalları arasından sosyal bilimlerin de farklı başlıklar (Sosyoloji, Tarih, Siyaset Bilimi, İktisat ve Antropoloji) ile tasnifi yapılmıştı¹. Ana gayesi anlamak, anlamlandırmak, muhtemel problemlere çözüm aramak olan bu sosyal bilimlerin tasnifi meselesi Gulbenkian Komisyonu tarafından organize edilip Wallerstein tarafından ilan edildiği üzere kendisine temel arayışı ile uzun bir tartışmanın ardından ancak tamamlanabilmişti. Pozitif tasnif ile bilim dünyasındaki yeri çok önceden sabitlenmiş olan laboratuvar çalışmaları sosyal konuların da bilim olarak sınıflandırılabilmesine yönelik bir gerekçe ortaya koymuştu. Buna göre eğer Fizik bilimi laboratuvarında çalışılabilen, deneylenebilen bir çalışma ise ve ölçülebilir özelliği ile nesnelliğini ortaya koyabiliyorsa sosyoloji ve tarih gibi alanların da bu prosedüre uygun çalışabiliyor olması

¹ Ayr.Bkz. GULBENKIAN KOMİSYONU, Sosyal Bilimleri Açın-Sosyal bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor, Metis Yay. Onuncu Basım, İstanbul, 2014

gerekirdi. Sosyal bilimlerin böyle bir sınıflandırmanın içine dahil edilmesinin temel gerekçelerinden biri tabi ki öncesinde bahsettiğimiz gibi “anlamlandırma”yı sağlamaktı. Sosyal Bilimleri Açın eserinde okuyucusuna gerekçelendirme ve sonuç bildirgesini açıklayan Wallerstein diğer bir şöhretli eserinde ihtiyacın gerekçesini şöyle açıklamaktaydı.

“Bugün sadece dünyanın içinde bulunduğu durum üzerine değil, bu durumu nasıl bilebileceğimiz üzerine de tartışıyoruz. Bu kolay bir tartışma değildir ve sınırları yıpratılabilir. Kendimizi, son zamanlardaki bilim ve kültür savaşları gibi çıkmaz sokakta bulabiliriz. İhtiyacımız olan şey, toplumsal düşüncenin olasılık ve öncelikleri ve akademik faaliyetlerimizin örgütlenmesi üzerine daha derinlikli düşünmektir.”²

Burada bahsedildiği gibi asıl problem durumdan ziyade anlamlandırılması gereken bilgi olarak açıklanmakta. Sosyal bilimlerin, özellikle sanayileşmenin dramatik bir şekilde ivmelendiği 2.dünya savaşı sonrası süreçte hızla değişmekte olan toplumları anlama ve buna göre temellendirme yapma imkanını sağlayacak olması, alanında uzman Wallerstein için önemli bir noktaydı. Toplumların en karmaşık dönemde ciddiyetle araştırılması gerekirdi ³ Zira, Gulbenkian Komisyonu’nun sonuç bildirgesi de akademi çatısı altında sosyal bilimlerin çalışmaları üzerinde gerekli olan müdahale hakkında önemli tavsiyeler içeriyordu. Komisyon, sonuçları şöyle paylaşmıştı, Buna göre; kısa süreli akademik çalışmalar kapsamında bilim adamlarını bir araya getirecek programların yaygınlaştırılması, orta vadeli zamana yayılan ve birleşik fonlarla desteklenen akademik programların oluşturulması, profesörlerin birden fazla alanda ders vererek interdisiplinelliği teşvik etmeleri ve doktora öğrencilerinin birden çok alanda araştırmalarını sürdürmeleri tavsiye edilmekteydi.

Sosyal bilimlerde anlamlandırmanın, nesnel bilgiye ulaşmanın zorluğu en önemli toplum bilimcilerinin zihninde en ciddi muhalefet olarak yerini korumuşken çözüm önerilerinin

² WALLERSTEIN, Immanuel. Bilginin Belirsizlikleri, Çev. Berivan Alataş, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013, s.201

³ Ayr. Bkz. Sosyal Bilimler Ne İşe Yarar?, Hazırlayanlar; Ezgi Hamzaçebi, Eylem Akçay, Umut Kocagöz, Fikret Adaman, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 179-209

bütünleşik bir araştırma üzerinde genel olarak tesadüf etmesi dikkate değer bir nokta. Sosyal bilimleri varsayımlara bağlı değerlendirmelerden kurtarmak en önemli uğraşlardan biri olarak görüldü. Popper'in aktarımıyla ⁴ Novalis'in sözüne atıfla, '**varsayımlar yalnızca atanın avlanacağı avlardır**' fikri sosyal bilimler için hakikatli bir eleştiriydi. Zira Popper varsayımları değil, kuramlardan tamamen bağımsızlığını ilan etmiş olan, deneylere bağlılığını bildirmiş ampirik nitelikli görgü bilimin deneyimlerimizin dünyasını yansıtmayı gerekliliğini kadim çalışması ile ortaya koymuştu⁵. Mantık çalışmalarına kendi katkısıyla yeni bir ufuk kazandıran Popper, doğrulanabilirlik prensibinin her halükarda uygulanabilir bir model olmadığını öne sürerek 1930'lu yıllarda asıl '**yanlışlanabilirlik**' (falsifiability) kriterini ortaya atmıştı. ⁶ Mantıkçı pozitivistlerin '**doğrulanabilirlik**' (verifiability) teamülüne muhalefet ile öne sürülen yanlışlanabilirlik modeli bir anlamda varsayımıcılığın tamamen ortadan kaldırılması ve kesin bilginin şüphesiz olarak elde edilmesi sonucuna da bağlanabilir.⁷

Yoğun bir şekilde moderniteden sonra sanayi inkılabının getirdiği karmaşık toplum düzeninin anlamlandırılması ve problemlere çözüm sağlaması açısından bilimlerin tasnifi üzerine tartışmalar yapılmış olsa da klasik dönem düşünürlerin de konuya yönelik ilgileri hat safhadaydı. İlk önce Farabi'nin ilimlerin tasnifi üzerine yaptığı çalışması İhsa'ul Ulum⁸ (İlimlerin Sayımı) ile başlayan gelenek Gazali⁹, Cabir b. Hayyan veya Kindi'nin risalelerinden Saçaklızade'nin (0. 1145/1732) Tertibil'ul Ulum adlı eserine kadar ilimler tasnifi hakkındaki yazılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde benzer endişelerin ortada olduğu görülebilecektir.¹⁰ Genel itibariyle İslam düşüncesinde metafizik bilginin tıpkı modernleşme sonrasında olduğu gibi mutlak doğru olan, varsayımdan uzak, kuşatıcı bir özelliğe sahip olması beklentisi de 20.yüzyıl tartışmalarının kronikliği hakkında bilgi verir mahiyettedir. Öyle ki,

⁴POPPER, Karl R., Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev. İlknur AKA, İbrahim TURAN, Yapı Kredi Yayınları, 2. Bas. Eylül, 2003, İstanbul, s..23

⁵ POPPER, A.g.e. s..62-63

⁶POPPER, A.g.e. s.101-115

⁷ Ayr. Bkz. KOCABAŞ, Şakir, Anlamlılık Üzerine, Küre Yayınları, 1. Basım, 2013, İstanbul, s. 9-13

⁸ Ayr. Bkz. FARABİ, İhsa'ul Ulum, MEB Yayınları, 1986, İstanbul

⁹ Ayr. Bkz. TREIGER, Alexander, Al-Ghazali's Classifications of the Sciences and Descriptions of the Highest Theoretical Science Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi, Cilt:16, Sayı: 30, s.1-32

¹⁰ Ayr. Bkz. TÜRKER, Dr. Ömer, İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, 533-556

20.yüzyıl itibariyle sosyal bilimlerin interdisiplinelliği genel kabul gören bir bilgiye ulaşma yolu olarak görülmekte ve kabul edilmektedir.

Çalışmamızın henüz başında ilimlerin tasnifi ve sosyal bilimlerin bu tasnif içerisindeki konumuna ilişkin değindiğimiz nokta ve yorumlardan amacımız çalışmanın kalan kısmında öncelikle problemi belirleme, çalışma ve araştırma yöntemine ilişkin modeli ortaya koyma ve çalışmadan beklenen sonucun hangi kriterlere göre oluşmasının daha baştan tespit etmektir. Zira sosyal bilimlere ilişkin yapılan çalışmalarda öncelikli olarak bilimsel bir istikamet izlenmesi çalışmanın selameti açısından büyük anlam taşıdığı gibi elde edilecek sonuç, varılacak mütalaa ile önceki çalışmalara katkı sunması, sonrakiler için bir tavsiyede bulunması beklenmektedir. Bu çalışmada varsayımsal bir metinden ziyade öncelikli olarak problemi doğru belirlemeye çalışacak ve bu problemin anlamlandırmasını sağlayacağız. Anlamlandırma aşamasında ise üzerinden yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiş olan bir psikolojik deneyden istifade ederek konu ile bağdaştıracak, bir kapsam içerisinde sonuca ulaşmaya çalışacağız.

Girizgahın özeti mahiyetinde belirtmek gerekirse, sosyal bilimlerin büyük bir stresle geçen uzun tartışma döneminden sonra günümüzde disiplinlerarası araştırmalar ile bir güven kazanmış olması, belirsizliğin nispeten ortadan kalkmış olması toplumsal meseleleri anlamak ve bildirmekte büyük önem taşıyor. Toplumsal bir meselenin kendi tarihi, coğrafyası, dili, düşünce geleneği ile psikolojiden, mevcut teknolojik birikimden ve hatta iklimden bağımsız olmadığı genel kabulünden hareketle problem olarak belirlediğimiz konuyu interdisiplinel bir şekilde açıklama yoluna gideceğiz.

Konu kapsamı bakımından psikoloji, sosyoloji ve medya alanındaki çalışmalardan yoğun şekilde istifade edeceğimiz üzere interdisiplinelliğin bir metot olarak kullanımında İslamofobiyi anlama ve anlamlandırmanın daha mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Böylelikle her ne kadar İslamofobinin konu kapsamı bu çalışmada kavramsal olarak daraltılmış olsa da araştırma yöntemi itibariyle olabildiğince genişletilerek ona kendisini çapraz doğrulama imkanı da vermiş olacağız. Zir, doğru bir yöntem izlemiş olacaksak, temelimize insanın kendisini konumlandığı bu çalışmada insan tekil anlamında psikoloji bilimiyle çelişmeyeceği gibi tümevarımsal bir yöntem ile sosyolojinin de teamülleri ile çelişmeyecektir.

Ancak bu tez girişiminin nihayetinde bir fikir üzerine kurulu olduğunu, adından da görüleceği gibi yazarının zihnindeki teze dayandığını özellikle belirtmek gerekir.

Girizgahımızın sonunu bir alıntı ile getirelim. Antropoloji dünyasının en şöhretli akademisyenlerinden Benedict Anderson otobiyografik hatırasında Endonezya kültüründen öğrendiği bir kullanımı aktarır. Dediğine göre: *‘Endonezya’da nereye gittiğinizi sorduklarında söylemek istemezseniz veya nereye gideceğinize henüz karar vermediyseniz şöyle cevap verirsiniz: ligi tjari angin, ‘bir rüzgar bekliyorum.’¹¹* Biz de Benedict Anderson’dan ilham ile *‘henüz belli olmasa da önemli olan, o rüzgarı aramaya hazır olmaktır’* tavsiyesini dikkate alalım ve bu çalışma ile rüzgarımızı arayalım.

1.2.1. SOSYAL BİLİMLERDE KAVRAM VE ANLAMLILIK ÜZERİNE

Sosyal bilimlerin en gergin tartışma alanlarından biri olarak kavram özellikle çerçeve belirleme ve bunun üzerinden bir literatür oluşturacak olmasından dolayı büyük anlam taşıyor. Açıkçası sosyal bilimlerde kavram her şeyden önce anlama ilişkin bir hafıza oluşturuyor olmasından dolayı alafabetik bir göstergeden çok öteye geçiyor. Sosyal bilimlerin ontolojik, metodolojik ve epistemolojik çerçevelerde literatür oluşumunu sağlayacak olan ilk basamak olarak kavram onun bilimselliği hakkındaki tartışmaları da beraberinde getirmişti. Fen bilimlerinde kod görevi gören sınıflandırmalar laboartuvar ortamında sonsuz kere deneyimlenebiliyorken sosyal bilimler için bu gerginlik alanının en tartışmalı konularından biri oldu. Soru ise çok kez tekrarlandı: toplumsal süreçlerde gerçeklik nasıl ele alınır?

Fen bilimlerinde konu nesne iken sosyal bilimlerde insanın kendisi, yani deneyi yapanın kendisi nesne haline gelip aynı laboratuvar titizliği ile inceleme yapma gayretinde kararlı bir görünüm çizmeye çalışır. Sosyal bilimcinin iddiası, insanı bir araya getiren nesnelerin hareketleri gözlemlenebiliyor ve tahmin edilebiliyorsa bütünsel bir yapı olan, nesnelerden müteşekkil olan insan da bu şekilde incelenebilir yönündedir. Kavram üzerine gelişen gergin ve yorucu *‘deneyleenbilme’* endişesi de burada gündeme geliyor. Türkçe ve İngilizcede neredeyse aynı

¹¹ ANDERSON, Benedict, Sınırları Aşarak Yaşamak - Bir Sosyal Bilimcinin Yaşamından Anılar, Metis Yayınları, 1. Basım, Eylül 2017, İstanbul

yapısal benzerlikleri bulunan, Türkçe dilinde kavrama eyleminden “sarıp sarmalamak, kavramak, kucaklamak” anlamını taşıyorken, benzer kabulle İngiliz dilinde Latince beslenen *con-cipere* kökünden aynı anlam ile türüyor.

Kavram’ın anlam dünyasına ek olarak bir silsile içerisinde müteakiben karşımıza çıkan terim de benzer bir derinliğe sahip. Bilinen yaygın anlamına göre terim Antik Roma geleneğinde hudut taşı veya bu hudutların görünümünü kolaylaştıracak işaretler, taşlar olarak günümüze kadar aksettirilmiş.

Toplumların incelenmesinde kavramın kendisi büyük bir anlam taşıyor. Latince bir kökene sahip olan ve Batılı dilleri bu kökeni ile ciddi manada etkileyen kavram, *conceptio* kelimesinden türeyerek bugünlük bilinen haliyle *concept* şeklinde varlığını sürdürüyor. Diğer yandan kavramsallaştırma karşılık gelen *conception* ise başka bir anlamıyla “dölleme, hamileliğin başlaması”nı ifade ediyor. Buradan hareketle kavramın Batıdaki geleceğinde bir kelimeye hayat veren, ilk evre anlamıyla da yorumlanabilir.¹² Kavram, sosyal bilimlerde bir konunun yaşayabilmesi, üzerine konumlandırılan ithafın geliştirilebilmesi açısından böylece çok büyük bir önem taşır. Zira bir kavramın yaşayabilirliği, sürdürülebilirliği onun doğru konumlandırılması, çerçevelerinin doğru belirlenmesi ve doğru bir yöntem ile onun değerlendirilmesini beraberinde getirir.

¹² SUNAR, Lütfi, Kübra Bilgin Tiryaki, Kavram Geliştirme, Sosyal Bilimlerde Yeni İmkanlar, İlem Kitaplığı, 1.Baskı, İstanbul, s.5

1.3. İSLAMOFOBİYİ DİSİPLİNLERARASINDA ANLAMLANDIRMA GAYRETİ

“Zira, tasavvur bulanıklaşınca tasdik de bulanıklaşır.”
İbni Sina¹³

Bu çalışmada bir problem olarak ele alacağımız soru kısaca şöyle dile getirilebilir: Algılarımıza ve davranışlarımıza tevarüs eden İslamofobi gerçekte nedir? Günümüzde bu soru pek çok mecrada ele alınıyor ve üzerinden birçok ihtilaf sürdürülüyor. Biz ise ona bir çerçeve çizme ve muhteviyat tayin etme girişimi yahut gayretiyle konuyu farklı bir açıdan ele alacağız. Bu sorunun cevabı bize bir yandan da çerçeve çizecek ve kapsam tayin edecek olmasından dolayı ayrıca önem taşıyor.

Süreç içerisinde ele almak gerekirse İslamofobinin kendisi bir sonuç olarak ele alınabilir. Belli bir kültürün, psikolojik temayülün, yerleşik denilebilecek tutumların İslami olana, İslami bir anlam, mesaj veya ikonik (görüntüsel) manada benzerlik taşıyana yönelik aldığı rasyonel olmayan olumsuz tutumdur. Genel olarak kullanılan İslamofobi söyleminin gerekçeleri olarak ileri sürülecek olan söylem, ihlal ve programlar genel itibariyle –istisnalar söz konusu olabilir– birer göstergedir ve tek başına vakıanın kendisini ifade etmez. Başka bir deyişle İslamofobinin modernizasyonun bir çıktısı olduğunu da ifade edebiliriz. Toplumsal yeniden yapılanma sürecinin beraberinde getirdiği bir kültürdür. Bir süreç içerisinde ortaya çıkmış, çeşitli araçların ve uygulamaların eş zamanlı işleyişi ile birbirinden farklı veya benzer toplumsal gruplara tercih hakkı bırakmayan, kendi davranışlarını bile yönlendirebilme yetisini kaybetmeye, algılarındaki kontrolü yitirmeye varacak kadar ağır bir şiddette gündeme gelmiştir. İslamofobinin kişisel kontrolün ötesinde bir yönlendime olduğu iddiamızı modernitenin yanılsamalarında ayrıca açarak ele almak gerekir. Ancak bunu iddia ederken kullandığımız temel gerekçe toplumların veya tanımlı hedef kitlelerin programlı olarak yönlendirilmeleri ve otomatik olarak koşullanmış olmalarıdır.

¹³ SİNA, İbni, İşaretler ve Tembihler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2011, s.51

Bauman'a göre uygarlaşma süreci her ne kadar tamamlanmış değilken ve dünya Hobbes'un çizgisini henüz aşamamışken¹⁴ geline aşamada modern-toplumsal kabul ve tahayüllerin yanlış yöne sapan veya planlandığı gibi gitmeyen bir karşıtlık/muhalefet oluşturduğu aşikar. İslamofobi de bu anlamda toplum içerisinde bir kültür sürekliliği kazanan, silsileler halinde aktarılan bir gelenek olarak da yorumlanabilir. İslamofobi aslında modernizmin bir süreç çıktısıdır. Konuyu sonraki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alacak olmamız ile birlikte şu özetle söylenebilir ki İslamofobi bu haliyle ele alındığında toplumda bir gerçeklik olarak yerleşmiş olan refleksin kodları görülmüş olur. Bununla birlikte toplumsal konuları ele alırken ihmal etmememiz gereken asıl meselelerden biri de konunun-nesnenin tabiatı üzerine odaklanmak, konunun öznesi olan insanı ve ona etki eden noktaları doğru analiz etmektir.

İbni Sina'dan alıntıyla başta paylaştığımız üzere *“tahayyüller bulanıklaşırsa tasdik de bulanıklaşır”* Türk edebiyatında kimi zaman kullanılmış haliyle *“taşavvüs-ü ezhan, teşviş-i efkar”* (zihinlerde oluşacak bir belirsizlik fikirlerin de karmaşıklaşmasına sebep olabilir) tahlil, tasvir ve tasdik süreçleri hakkında yön gösterici bir anlam taşıyor.

Tanımlar ve ona bağlı olarak idraki gerçekleşecek olan kavramların neticede meselenin (tanımlanan nesnenin) kendisine bir ölçüt ve çerçeve tayin edecek olması ehemmiyet taşıyor. Toplumsal meselelerde genellemeye fırsat tanıyan, çeşitli önerme ve çıkarımlarda çerçeve imkanı sağlayan tanımlamanın toplum biliminin en büyük maharetlerinden biri olduğunu dile getirirsek hem bir meselede sorunun tespiti hem de bununla ilgili bir sürecin analizi ve çözüm önerisi doğru ve yerinde bir “kavrayış” ile mümkün olur.

McCarthy'nin toplumsal gerçekliğe ilişkin onun bağımsız şekilde ortaya çıkmış bir durum değil sürekli olarak yeniden üretilen ve iletilen bir durum olduğu¹⁵ düşüncesi de bu anlamda kavram ve sosyal bilimler üzerindeki ilişige dair önemi ortaya koymaktadır.. Kısa bir yorumla ifade edebiliriz ki gerçeklik denilen toplumsal bir sürecin üretimi olarak karşımıza çıkar. Bu

¹⁴ Ayr. Bkz. BAUMAN, Zygmunt, Modernite ve Holokaust, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s.39

¹⁵ YILMAZ, Bülent, Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Bilgi ve Bilgi Merkezi 9-11/10/2008, İzmir Yaşar Üniversitesi, İzmir, Bildiri Metninden

çalışmada da İslamofobinin toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya çıkışını, yeniden üretimini ele almış olacağız.

1.3.1. MODERN PARADOKSLAR VE İSLAMOFOBİ

İslamofobi, bir modernite ürünü olarak tanımlanabilir. Farklı çalışmalarda iddia edildiği üzere İslamofobiyi Haçlı seferlerine hatta daha öncesinde İslam'ın ilk tebliğine götürmek, daha sonrasında değinileceği üzere, geleceğin inşası, nesiller arasında planlı bir zincir şeklinde aktarımı hususunda anlamlı bir süreç ifade etmez. Zira günümüzde, kişilerin içinde yaşadıkları kültüre etki etmesi gerekliliği bakımından ele alınırsa İslamofobi ancak günümüz ile modernitenin sonuçları çerçevesinde ilişkilendirilebilir. Modernite ile İslamofobinin kendisine bir zemin bulduğunu, sürdürülebilir bir ortam imkanı yakaladığını söyleyebiliriz.

“Vatan temasının çeşitlenen anlamı modern toplum tahayyülüne engel teşkil etti. Kahraman bir ideoloji olarak yorumlanan demokrasi dahi tanımı gereği şeffaf değildi. Demokrasideki odak noktası asıl manada “halk” olarak belirlenmişti. Yani demokrasi, topyekûn bir insanlık modeli olarak yorumlanmamış ve belirli bir kitlenin (halkın) ayrıcalığı olarak kabul edilmiştir. İnsanlığın ortak siyasi değeri olmayıp belirlenen sınırlar içerisinde makul bir kalabalığa tanınan ayrıcalık durumuna getirilen demokrasi bu yönüyle kendi içerisinde dost ve düşman tanımlarını da bulundurur. Her ne kadar beklentiler ortak bir yaşamın sağlanması ve insanca bir hayatın sürülmesi şeklinde edebiyattan sanata kendine yer bulmuş olsa da dostça yaşamının ilk gereği olan “dost” grubunun tabiatı gereği bir de düşman tanımına ihtiyacı vardı. Bu ise klasik bir düşman tanımının dışında yeni bir tanımı beraberinde getirdi; öteki.”¹⁶

¹⁶ Ayr. Bkz. ULAĞLI, Serhat, “Öteki”nin Bilimine Giriş, İmgebilim, Motto Yay. İstanbul, 2018

Egemenlik arayışı ile ortaya çıkan ulusallaşma macerası Machiavelli ile yeni bir boyut kazandı ve siyaset bilimi kendi sınırları içerisinde hükümlanlık, sınırlar dışında ise mutlak güvenliğin sağlanması endişesi ile Aydınlanma felsefesinin arzularından farklı bir çizgiye savruldu.

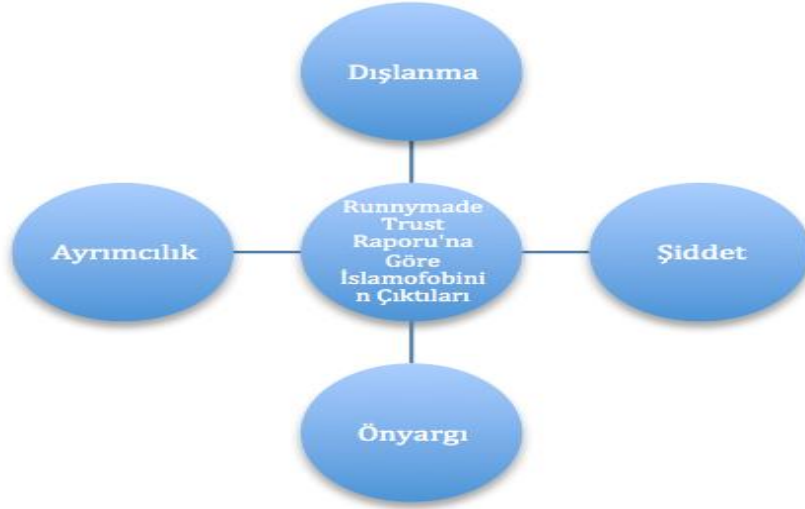
1.3.2 İSLAMOFOBİNİN TERMİNOLOJİSİ

Bu çalışamdaki ön kabûlümüz çerçevesinde şunu ifade edebiliriz ki modern toplumsal paradokslar İslamofobi için önemli bir gösterge anlamını taşıyor. Modern toplumsal paradoksları anlamlandırmak ise İslamofobiye anlamlandırmak ve onu daha iyi tahlil etmek imkanını da sağlayacaktır. Her ne kadar 11 Eylül saldırıları ile gündemde daha çok yer işgal etmiş olsa da İslamofobi, 11 Eylül ile ne başladı ne de 11 Eylül'ün etkileri ile sınırlı kaldı. 11 Eylül 2. Dünya savaşıdan sonraki sürecin hızlandırılmış bir simülasyonu olarak karşımıza çıktı ve sosyal bilimciler için deney, toplumlar için ise öz kontrollerini elinden alan bir vakıa olarak kayıtlara geçti.

Zamanın İçişleri Bakanı Jack Straw teşviki ile İngiltere'de 1997 yılında, yani henüz 11 Eylül saldırılarından önce Runnymede Trust tarafından ortaya konulan çalışmada çeşitli noktalar ele alınıyor. Bu çalışma, neredeyse organize bir hal kazanan İslam ve Müslüman karşıtlığının o yıllara gelindiğinde kazandığı boyutlara önemli tespitler sunuyor.

Bu rapora göre Müslümanlar hakkında farklı ve olumsuz kabûller var. Rapor kapsamında yapılan araştırmaya göre İslam stabil, modern olana muhalif, monolitik bir din olarak düşünölmekte ve başka olarak netilendirilmektedir. İslam medeniyeti tarihsel anlamda Batı ile sorunlar yaşamış, kendisini sürekli olarak öteki tarafta konumlandırmıştır. Batı ve İslam medeniyeti karşılaştırılırsa Batı emdeniyeti daha yüksek bir algıya sahip görölmektedir. Barbar karakteriyle İslam ve ona tabi olanlar geride kalmışlığı temsil etmektedir. İslam, terörizmi teşvik eden, çatışmayı körükleyen bir dindir ve ideolojik bir marjinalliği muhteviyatında barındırmaktadır. Raporda bu maddeler ile ele alınan yaklaşımlar Avrupa'da İslam'a olan

bakışı açıkça ortaya koyabilmektedir. Haza, kötü olan her şey İslam ve İslami olana mecz edilmiş durumdadır.¹⁷

Şekil 1. Runnymede Trust Raporuna Göre İslamofobinin Göstergeleri

Söz konusu raporda ortaya çıkan analizler dikkate alındığında çok rahat görülebilmektedir ki kötü olan ile İslami olan arasındaki mesafe kısalmış, zihinlerde buna ilişkin ön kabul olumsuz bir atıfla oluşturulmuştur. Runnymede Trust raporundan sonra, 11 Eylül sonrası ilk ciddi rapor ise EUMC tarafından "11 Eylül sonrası Avrupa Birliği Bölgesinde İslamofobi Konulu Özet Rapor" başlığı ile 2006 yılında yayınlandı. Bu rapor da çoğunlukla Müslümanların özellikle Avrupa Birliği'nde uğradıkları ötekileştirmeyi ve eksik temsiliyetlerini belgelemekteydi¹⁸. Bu ve benzeri raporlarda genelde İslamofobi tek başına kullanılmayarak; Müslüman karşıtlığı, İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, göçmen karşıtlığı gibi kullanımlarla benzer bir ifade olarak tanımlanmaktadır. Oysa, bahsi edilen diğer terimlerin hepsi kendi içerisinde farklı bir temele ve çerçeveye sahipler. İslamofobi her ne kadar Runnymede Trust raporunda kısıtlı

¹⁷ Ayr. Bkz. Runnymede Trust, Islamophobia: A Challenge for Us All, Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia. London, 1997

¹⁸ Ayr. Bkz. KALIN, İbrahim, İslamofobi, İslamofobi'nin Bağlamı - İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları, İnsan Yayınları, 1. Baskı, 2015, İstanbul, s. 39-57

bir şekilde ele alınıp geniş ve yol gösterici şekilde tanımlanmamış olsa da¹⁹ tespit etmemiz gereken asıl sorun söz konusu Runnymede Trust raporunun İslamofobi için kavramsal bir

çerçeve çizmekten ziyade İslamofobinin toplumda vücuda gelişiyle alakalı monitör/izleme odaklı bir analiz yapıyor oluşudur. Zira İslamofobi ile alakalı kavramsal manada ihtiyaç duyulacak olan ilk girişim ‘oluş’unun belirlenmesidir ki rapor oluşa ilişkin olmaktan ziyade sonuca ilişkindir. Müslümanlara karşı yapılan tüm girişim İslamofobik olarak tanımlanıyor ancak buna bir sınır getirilmiyor. Söz gelimi farklı bir dine mensup olup da dini ritüelleri için İslam dinine muhalefet yapan kişinin de davranışları bu durumda İslamofobik olarak değerlendiriliyor. Oysa İslamofobi İslam ve fobi kelimelerinden oluşan birleşik bir sözcük olarak dilbilimciler açısından farklı bir anlam ihtiva etmektedir. Yel’e göre: “1997’de yayınlanan Runnymede Trust raporundaki İslam’a ve Müslümanlara karşı gösterilen temelsiz husumetten (1997) bu yana İslamofobi kavramı hep tartışılmış ve muhtevası ile hangi tür eylemlerin, sözlerin veya davranışların bu kavrama dahil edilebileceği ya da zenofobiden ırkçılığa hatta anti-Semitizm benzeri İslam veya Müslüman karşıtlığı gibi kavramlarla ifade edilip edilemeyeceği hususunda fikir birliği henüz oluşturulamamıştır.”²⁰

Runnymede Trust raporu her ne kadar 11 Eylül gibi bir kırılma noktasında önce kaleme alınmış ve sonrasında 2017 yılında tekrar düzenlenmiş²¹ olsa da İslamofobi üzerine her geçen gün daha da artmakta olan literatürde en çok başvurulana referans olmayı sürdürüyor. Şüphesiz bunun en büyük sebebi İngiltere’de çalışılmış olması ve bir komisyon raporu olarak öngörülü bir şekilde hazırlanmış olmasıydı. Oysa söz konusu raporun İslamofobi ile ilgili yapılan hemen her çalışmada referans olarak gösterilerek tüm yorum ve değerlendirmelerin, sonraki çalışmalarda bu raporun eksikliği eleştirilmiş olsa da, bu rapora atıfla yapılması önemli bir sorun teşkil ediyor. Öyle ki bu rapor aslında sonuçları bakımından İslamofobiye ele almakta ve basit bir monitoring çalışması mahiyetinde raporlama yapmaktadır. Oysa İslamofobi ile ilgili çalışmalarda öncelikli olarak ihtiyaç duyulan kapsayıcı bir tanımın yapılabilmesidir. Terminolojinin anlam çerçevesine sadık kalmak suretiyle, bir tanımlı yapmak ona ne olduğunu

¹⁹ HARGREAVES, Julian, *Islamophobia: Reality or Myth?*, Lancaster University, 2016

²⁰ YEL, Ali Murat, *Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı*, Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, Haziran 2018, s.8-9

²¹ Runnymede Trust – 2017, *Islamophobia – Still a Challenge for Us All*, London

tain etmek kadar ne olmadığını da ortaya koyacak önemli bir tasnif süzgeci imkanı da tanır. Oysa ekser çalışmada yalnızca Müslümanların uğradığı, maruz kaldığı dışlayıcı davranışlar ve nefret söylemleri tüm karşıtlıklar ile birlikte genel bir ifadeyle veriliyor. Oysa dini temelde yapılan İslam karşıtlığı ve muhalefeti pek tabi İslamofobinin fobi birleşiminden kaynaklanan bilinçsiz atıflarından ayrılmaktadır. Başka bir ifadeyle İslamofobi bilinçsiz bir şekilde Müslümanlara ve bütüncül olarak İslami olana yönelik tutum ve davranışları ifade ediyorken siyasilerin bilinçli bir şekilde dile getirdikleri karşıtlıklar, siyasi olarak yapılan göçmen karşıtı retorikler, ilahiyat kaynakları kapsamında değerlendirilebilecek olan dini muhalefetler de neredeyse tamamıyla İslamofobi çerçevesinde ele alınıyor. İslamofobi ile müslüman karşıtlığı - göçmen karşıtlığı - yabancı karşıtlığı arasında ayrımın yapılmıyor olması onun bilimsel düzeyde değerlendirilemiyor olmasının, farklı sebep ve anlamlarla gerçekleşen diğer davranışlardan ayrılamıyor olmasının en büyük sebebi olarak karşımızda duruyor. Söz gelimi bir kilisede bulunan rahibin İslam hakkındaki muhalif konuşması dışarıdan bakıldığında her ne kadar bir itham gibi duracaksa da nihayetinde Hristiyan dininin İslam dinine olan karşıtlığı tabii bir durum olarak asırlardır kendi seyrinde zaten ilerlemektedir. Aynı şekilde Müslüman bir din aliminin Hristiyanlığı eleştirmesi, iki farklı din aliminin birbirlerini müşrik olarak görüyor olmaları birbirlerine karşı bir fobi durumunda olduklarını değil bilakis, kaynaklara dayalı ve inandıkları hakikatleri birbirlerine okumaları şeklinde anlaşılabilir. Ancak 11 Eylül sonrasında, gördüğü sakallı ve cübbeli insanların birer canlı bomba olduğu vehmine kapılan kişilerin İslamofobik bir tutumda bulunduklarını mevcut vakayı analiz ettiğimizde pek tabi rahatlıkla dile getirebiliriz. Oysa Runnymede Trust raporunun ve sonrasında yapılan çalışmaların İslamofobiye ilişkin kavramsal bir çerçeve çizmekten ziyade genelleyici bir anlatımda bulunması bu anlam karmaşasının en büyük sebebi olarak görülebilir. Fransa’da ilk defa Ulusal İnsan Hakları Danışma Komisyonu 2013 yılında İslamofobiye karşı mücadele eden CCİF derneği ile gerçekleştirdiği mülakattan sonra ilk defa “İslamofobi” kavramını o seneki raporunda kullanmıştır. Komisyon İslamofobiyi; “*sessizce yaklaşmakta olan, tehlikeli, “birlikte yaşam”ı tehdit edici bir fenomen*” olarak belirtmeteydi²². Burada da görüleceği üzere tanımsal bir çerçeveden ziyade olumsuz durumu üzerine açıklamada bulunulmuş ancak çok daha zaruri

²² Ayr. Bkz. Commission Nationale Consultative des Droits de l’Homme, La lutte contre le racisme, l’antisémitisme, et la xénophobie. Année 2013, La Documentation Française, Paris, 2014, s.19

olduğu üzere asıl manada İslamofobinin muhteviyatına, psikolojik ve toplumsal dinamiklerine yönelik bir açıklamada bulunulmamıştır.

Bulaşıcı bir virüsün insanlar üzerindeki etkisini izlemek söz konusu olduğunda bu virüsün nasıl bir organizma olduğu, ne şekilde çoğaldığı, hangi yoğunlukla ürettiği, insana nasıl zarar verdiği genel bir çerçeveyi oluştururken sadece virüsün semptomlarından bahsetmek yahut virüsün insan vücudundaki zararlarından, olumsuz sonuçlarını dile getirmek anlaşılacağı üzere eksik bir inceleme olacaktır. Hal böyleyken İslamofobi hakkında kullanılan kavramsal referansların çoğunun yalnızca Müslümanların bu durumdan nasıl etkilendiğini anlatmakla sınırlayan tanım ve kavrasallaştırmalardan ziyade konunun tam anlamıyla incelenmesi ve belli bir çerçeveye alınarak sınırlandırılması gerekir.

Genel anlamda İslamofobi tanımlanırken kullanılan “temelsiz” (phobia – Yunan mitolojisinde korku Tanrısı – Phobos) İslamofobi durumunun aslında psikolojik bir tavırdan müteşekkil olduğuna, rasyonel bir süreç olmadığına dikkat çekiyor. ”²³ Psikoloji bilminde aktif bir uyarılmışlık hali korku olarak ele alınıyorken, bunun daha pasif ve kısmen daha az etkili hali ise endişe olarak ele alınıyor. İslamofobi araştırmalarında ise hem fobi hem korku hem de endişe hali farklı durum ve formlarda ortaya çıkabiliyor. İki genel ayrım ile değerlendirilirse İslamofobi aktif ve pasif bir durum olarak farklı şekillerde görünebilir. Son yüzyılın dikkat çeken sosyal bilimcilerinden Pierre Bourdieu’nun ‘yeniden üretim’ tezine referansla bu korku durumunun süreklilik arz eden bir devamlılık içerisinde bulunduğunu da dile getirebiliriz. Sürekli olarak yeniden üretilen bu hal, yeni örnek ve telkinlerle hayat sürmeye devam etmekte.

İslamofobi üzerinden gelişen ve yoğunlaşan literatürün bilimsel manada yapılacak çalışmalar ve toplumun gündelik hayatını yönlendirecek olması bakımından hukuksal düzenlemeler bakımından da faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Zira dil bir yandan geçmişin anısını sürdüren, insanların bir anlamda düşüncelerini kaydettiği, onlara geçmişi hatırlatan bir olgudur. Anidjar’ın da dediği gibi dil: ‘Dilin genel kullanımı ‘düşüncelerimizin sonuçlarını kaydetmeyi’

²³ American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5.Edition, Arlington: American Psychiatric Publishing, p.190

kapsar ki böylece belleğimizden kayıp gitme eğiliminde olan ve bizi yeniden uğraşa sokan bunlar, onlara işaret eden sözcükler sayesinde tekrar hatırlanabilsin.”²⁴ Dil hakkındaki bu görüşler üzerine İslamofobinin yoğun kullanımı bir yönüyle bu imkanı sağlarken diğer yönüyle karşı mücadelede bir çerçeve de sunuyor denilebilir.

Dilin kişiler üzerindeki “hatırlatıcılığı”nı dikkate alarak ifade etmekte fayda olduğu üzere İslamofobi’nin anlamlı bir çerçevede ele alınması, onu ortaya çıkaran, daha sonraki bölümlerde ayrıntılı ele alınacak, kodlardan bağımsız olarak değerlendirilmesi konunun literatür gelişimi açısından sorun teşkil edebilir. Haliyle modernite sorunu olarak ele alınırsa İslamofobinin en başta sosyolojik bir konu olduğunu, kültürel kodlardan beslendiğini, medya ile yeniden üretildiğini söyleyebiliriz.

Bu başlık altındaki değerlendirmelere özet ile söylemek gerekir ki İslamofobi insanı ilgilendiren, öznesi ve muhatabı insan olan bir mesele olarak hem tekil hem de tümevarımsal yorumuyla birden fazla bilimsel araştırma alanının konusu olmaktadır. İnsanın yeknesak bir şekilde incelenmesi gerekliliği, öznenin ve muhatabın halinin doğru yorumlanması Psikolojinin katkısını zaruri kılıyorken, bunun toplumsal etkileri konusunda Sosyolojinin tekniklerini kullanmak yerinde olur. Bunun yanında farklı kültürlerin, farklı siyasi eğilimlerin, jeopolitik durumların etkilerini coğrafya, toplumlar üzerindeki bilgi birikiminin en büyük kaynağı olan tarih bilimi, hayatın en ince hücrelerine nüfuz ediyor ve günlük rutinleri yönlendirebilecek bir kuvvette bulunuyor olmasından dolayı ise medyanın eleştirel okumaları ve felsefenin tavsiyeleri İslamofobinin interdisiplinel bir şekilde anlaşılmasının en önemli yapı taşları olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızın sıradaki kısmında ise İslamofobinin durum analizinin yapılmasına imkan sağlayacağını düşündüğümüz Temel Atıf Hatası kuramının değerlendirmesini yapacağız. Böylece İslamofobinin tek başına değerlendirme sürecinde daha öncesinde farklı bir konu için gerçekleştirilmiş olan deneyden istifade ederek bunun İslamofobi hakkında fikir verip kapsam belirleyecek olması hakkında yorumunu ele almış olacağız.

²⁴ ANIDJAR, Gil, Düşmanın Tarihi – Yahudi, Arap, Çev. Tımuçin Binder, Ayrıntı Yay. İstanbul, 2012, s.115-116,

1.4. ATIF (YÜKLEME) KURAMI

1958 yılındaki Sağduyu Psikolojisi isimli çalışması ile önemli bir çığır açan Heider davranış durumunun bireysel ve çevresel olmak üzere iç ve dış olarak (*internal / external*) iki farklı bağlam üzerinde oluştuğuna dikkat çekmektedir²⁵. Buna göre bireyler karşılaştıkları durumları nedenseller ve anlamlandırırken iki farklı kontrol odağına başvururlar ve genelde bireyde bir kültür olarak oluşan bu iki odak onun tercih ve davranışlarına etki eder. Heider'in bu çalışmasını müteakiben Weiner ise atfetme teorisini geliştirdi ve bu teoriye göre bireyin algı süreçlerindeki sebepsel faktörleri ortaya koydu.²⁶

Atfetme ya da Türkçedeki diğer kullanımları ile yükleme, nedensellik veya katkı teorileri uzun yıllardır üzerine çalışılan önemli bir alan olarak insanların psikolojik süreçlerini, bunun devamında kişilerarası iletişim sürecini anlamlandırmak için sıkça başvurulmuş çalışma alanlarından biri durumunda. Bu kuram bireyin davranışlarının daha iyi anlaşılmasına imkan sağlayabilmektedir²⁷. Bireylerin davranışlarını daha iyi anlamak adına girilen ve üzerinde en çok tartışmanın yaşandığı çalışmalardan biri olarak atıf kuramı insanların karşılaştıkları durumları ne şekilde kabullendiklerine yönelik önemli ipuçları sunuyor.

Atfetme, nedensellik genel manada; insanların kendileri ve karşılaştıkları diğer durumların sebeplerini anlama süreci olarak tanımlanabilir. Atıf kuramının en önemli noktası ise bireylerin önce nedenleri teyit etmek, sonrasında da bu nedenler üzerinden güdülenecek ikinci boyutta davranışlarını bu güdümleri üzerine konumlandıkları motivasyon ile sürdürmeleridir²⁸.

²⁵ Ayr. Bkz. HEIDER, Fritz (1958), *The Psychology of Interpersonal Relations*, John Wiley & Sons, New York

²⁶ Akt. KIZGIN, Yıldray ve Taner Bilgin, Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmedeki Atfetme Farklılıkları, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, 2012, s. 63-64

²⁷ KIZGIN, Yıldray ve Taner Bilgin, A.g.e. s.62

²⁸ DUMAN, Bilal (2004), "Attribution Theory (Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi", 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Malatya, ss.129-131.

Atfetme sürecini açıklamak için başvurulmuş atıf kuramına göre insanlar algıladıkları olayı böylece anlamlandırır. Bu kuram ile bireyler karşılaştıkları durumları sistematik bir şekilde nedensel zemine oturturlar.²⁹ Atıf kuramının en önemli yapı taşı ise neden ve sonuç arasındaki ilişkiyi bireyin nasıl yorumladığı ve kabullendiği ve bu zihinsel sürecin davranışlarını nasıl etkilediği oluşturur³⁰.

Özet ile bireyin atıf sürecine ilişkin şu yorumları yapabiliriz;

- Atıf sürecini anlamak ile bir vakıanın sebepleri anlaşılabilir,
- Vakıanın müsebbiblerinin tespit edilmesi sağlanabilir.
- Bireylerin davranışlarına etki eden kişisel, karakterlerine bağlı nedenler ortaya çıkarılabilir.³¹

“Atfetme ile ilgili bir başka önemli kavram kontrol odağıdır. Kontrol odağı bireyin kendini etkileyen olaylar üzerinde kontrol gücünün kaynağını değerlendirme şeklidir. İç kontrol merkezine sahip olan bireyler kendi davranışlarının ve faaliyetlerinin hayatlarındaki birçok olay üzerinde etkili olduğuna inanır. Dış kontrol merkezi inancına sahip olan bireyler ise kendilerine ne olacağına değişimin ve diğerler insanların belirlediğine inanırlar.”³²

Bilal Duman’a göre: karşılaşılan durumların yanlış ya da doğru olup olmadığı bilgisine ancak atıfların bizdeki karşılıkları miktarınca anlayabiliriz.³³ Bu durum atıf sürecinin hayatımız boyunca karşılaştığımız tüm durumları anlamlandırma sürecinin işleyişi ile ilgili önemli

²⁹ HEIDER, A.g.e. s.138

³⁰ GRONHAUG, Kjell and J.S. Falkenberg (1994), “Success Attributions Within And Across Organizations”, Journal of European Industrial Training, Vol.18, No.11, s.22-29.

³¹ A.g.e. KIZGIN, Yıldray ve Taner Bilgin, s.63

³² Akt. A.g.e. KIZGIN, Yıldray ve Taner Bilgin, Ayr. Bkz. Mansourian, Yazdan and Nigel Ford (2007), “Web Searchers’ Attributions Of Success And Failure: An Empirical Study”, Journal of Documentation, Vol.63, No.5, pp.659-679.

³³ DUMAN, A.g.e. s.2-5

işaretler sunmaktadır. Dolayısıyla atıf süreçlerini anlamak tabiatıyla davranışları ve süreklilik gösteren tutumları anlamak konusunda da önemli olur.

“İnsanlar sosyal yaşamlarında yalnızca diğer insanların davranışlarını gözlemlemekle kalmaz, aynı zamanda bu davranışı anlamaya ve bu davranışın gelecekte tekrar edip etmeyeceğini tahmin etmeye çalışır. Ötekinin sözlü, sözsüz, jest mimik, bilişsel duyusal ve psikomotor davranışına, düşüncesine, tutumuna, değerlerine, algılarına ve aynı zaman da farklı ortamlardaki farklı görünümüne göre de çeşitli göndermeler, atıflar, özellikler, anlamlar(atfedilir / attribute). yükler. Bu bireysel anlam yükleme süreçleri ile sosyal algılama birbirleri ile özdeşleşmişlerdir. Anlam yükleme süreci davranışsal öğelere bağlı olarak birbirini izleyen; davranışın gözlemlenmesi, gözlenen bu kasıtlı olan davranışların tanımlanması, davranış içsel veya dışsal nedenlere yüklenmesi atfedilmesi basamaklardan oluşmaktadır..”³⁴

Genel olarak; olağan dışı, nadir görülen bir durumun vuku bulmasında, kişinin kendisi için önemli olduğu, algısal seçiciliğe gittiği bir durum ile karşılaşması, karşılaşılan olaylar daha önceki tecrübelerden farklı bir şekilde ortaya çıkmışsa, olumsuzluklar ile karşılaşılmışsa ve gelecek ile ilgili bir belirsizlik yaşanmışsa kişisel bir algı süreci zihinde başlar. Aslında temelde tüm bu sebepler üzerine gelişen anlamlandırma süreci varlığını sürdürme endişesine dayalı hayatta kalma refleksinin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar.

³⁴ DUMAN, A.g.e. s.2

1.5. TEMEL ATIF HATASI (THE FUNDAMENTAL ATTRIBUTION ERROR)

Yarım yüzyıldan daha uzun süreli bir araştırma geleceğine sahip olan atıf kuramı üzerine yapılan çalışmalar kişinin genel olarak karşılaştığı durumları sistematik bir süreç ile anlamlandırılmasını ihtiva etmekteydi. Weiner'in geliştirdiği bu teorinin kapsayıcılığı, insan davranışlarını anlama yolundaki etkisinden dolayı da söz konusu kuram hukuktan eğitime, klinik psikolojiden yönetim bilimlerine kadar birçok alanlarca başvurulmuştu. Ancak süregiden araştırmalar şöyle bir soruyu ortaya çıkarmıştı: “bireyler neden bazı sonuçları kişilere, bazılarını bazılarını nesnelere, bazılarını da duruma yükleme/atfetme davranışı içerisinde olurlar?”³⁵ Bizim araştırmamızın temel odaklarından birini oluşturan bu soru sonuçları itibariyle düzensiz atıfların da anlaşılması itibariyle büyük bir önem taşımaktadır. Bu sorunun ortaya çıkardığı sonuçlara gelmeden önce işleyen atıf süreçleri ile ilgili adımlara göz atmakta fayda var.

Atıf süreci 3 aşamadan oluşur. Öncelikle davranış gözlemlenir, kasıtlı olan davranışlar tanımlanır ve bu 2 adımdan sonra karşılaşılan durum/davranış birey tarafından içsel ya da dışsal nedenlere dayandırılır.

Şekil 2. Genel Atıf Sürecinde 3 Aşama

Atıf sürecinde ilk olarak gözlem gerçekleştirilerek davranış ya da durum gözden geçirilir, Sonrasında ise yargılamanın yapılabilmesi için ikinci aşamada yapılan gözlem genel çerçevede değerlendirilir, anlamlandırılır, geçmiş tecrübeler ışığında yorumlanır ve son aşamada ise yapılan gözlem ve tanımlama neticesinde karşılaşılan durum içsel veya dışsa bir faktöre mal

³⁵ Akt. DUMAN, A.g.e. s.7

edilerek atıf gerçekleştirilir. Son adım olan atıf sürecinde ise genellikle kişi şu soruların cevaplarını arama yoluna gider;

1. Karşımdaki şahıs, çevre veya diğer durumlardan etkilenerек mi bu davranışları ortaya çıkardı?
2. Karşımdaki davranış belirlenmiş bir amaca dayalı olarak mı gerçekleşti yahut bunlar tesadüf müydü?
3. Karşımdaki kişi bu davranışları yaparken hangi niyettedi? ³⁶

Heider ile başlayıp Weiner ile devam eden atıf çalışmaları önemli ufuklar açmıştı. bunun yanında Edward Jones ve Victor Harris tarafından 1967 yılında Duke Üniversitesi'nde yapılan bir deney çalışması ile bilimsel manada tartışılmaya başlanan "atıf davranışı (the attribution of attitudes)" ³⁷ bireylerin karşılaştıkları durumları anlık yorumlamaları hakkında büyük bir imkan sağlıyor.

Özetle bu deney şöyle gerçekleşiyor. Öncelikle farklı gruplardan seçilen kişilerden deney grubu oluşturuluyor ve bunlara 2 farklı metin okunuyor. İlk metin Fidel Castro'yu öven bir içerikle yazılmışken diğer metin Castro'yu yeren bir içeriğe sahip. Castro deneyi olarak literatüre giren bu çalışmanın devamında izleyicilere metin yazarları hakkındaki fikirleri soruluyor. Aslında ilk izlenim beklenen sonucu veriyor ve izleyiciler Castro'yu öven metnin yazarı hakkında o kişinin Castro'yu sevdiğini, taraftarı olduğunu ve haliyle olumsuz bir durumda olduklarını ve Castro'yu yeren metnin yazarının da aksine Castro'ya karşı olduğunu, onunla aynı fikirleri paylaştığını, dolayısıyla olumlu bir izlenim bıraktığı ifade ediliyor. Ancak deneyin asıl dikkat çekici ve müteakip çalışmalara konu olmasını sağlayacak olan nokta bir sonraki soruda geliyor.

Deneyin ikinci aşamasında izleyicilere bu iki metni yazan kişilerin aslında konudan habersiz oldukları, 2 yazarın da yazı-tura usulü konuları seçtikleri ve mecburen bu yazıyı yazdıkları, metinlere kendi düşüncelerini aktarmadıkları ifade ediliyor. Bu durumu göz önünde bulundurarak izleyicilere metin yazarları hakkındaki görüşleri tekrar soruluyor. Dikkat çekici

³⁶ DUMAN, A.g.e. s. 11

³⁷ JONES, Edward and A. Harris, Victor, The Attribution of Attitudes, Duke University, Journal of Experimental, Social Psychology, 3, 1-24)1967)

bir şekilde izleyiciler aynı şekilde cevap veriyorlar. Yani şans eseri, gayri iradi bir şekilde de olsa yazarların bu konuyu seçmiş olmaları, tesadüfen bu fikirleri kağıda dökmüş olmaları bilgisi edinildikten sonra bile izleyiciler Castro lehinde yazan yazarın Castro taraftarı, aleyhinde yazan kişinin Castro aleyhtarı olduğunu, öyle veya böyle eğer bu fikirleri paylaşmıyor olsa yazarların bu cümleleri gereksiz yere kurmayacaklarını ifade ediyorlar.

Deneyi gerçekleştiren bilim adamları aslında ilk sorulduğu anda söz konusu davranışın izleyiciler tarafından doğal olarak içsel (internal) sebeplere bağlanabileceğini tahmin edebiliyor olmakla birlikte olayın aslının açıklanmasından sonra dışsal (external) bir atıf yapılabileceğini düşünmüşlerdi. Ancak bu deney sonrasında görülmüş oldu ki bireyler öyle veya böyle, karşılaştıkları durumları öncelikli olarak kişinin kendisine, içsel bir atıf ile yükleme, katma veya nedenselleme girişiminde bulunurlar.

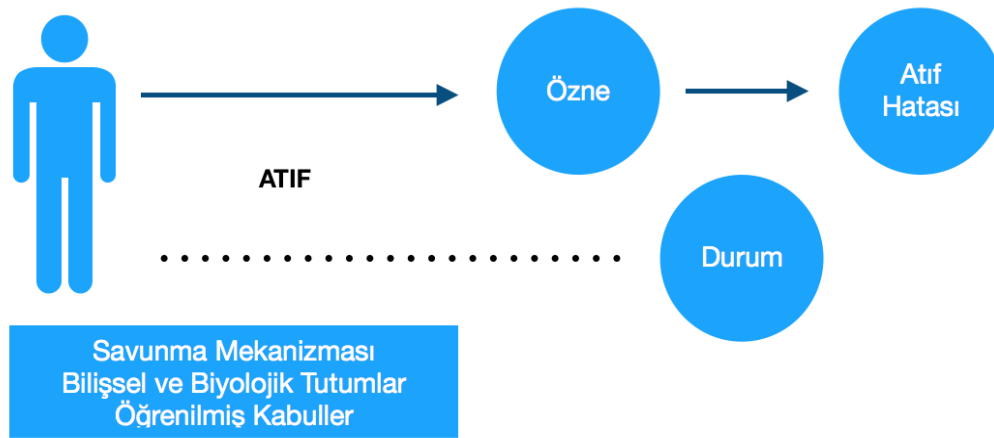
Bu deney sonucunda ortaya çıkan önerme ise şu oluyor. Bireyler, karşılaştıkları olayları, olayın kendisiyle, çevresel faktörleriyle, diğer zorlama (force) etmenlerle açıklamaktan ziyade bunu doğrudan söz konusu kişinin karakterine bağlamaya eğilimlidirler. Bu deney ile ulaşılabilecek sonuç, pek tabii, katılımcıların içerisinde gerek Castro taraftarlarının gerekse muhaliflerinin yine kendi fikirleri çerçevesinde bu konuşmacıyı iyi ya da kötü bir karaktere sahip olmakla eleştirip onun yaptığı konuşmadan dolayı oluşturduğu zihinsel tecrübenin doğrudan doğruya kişinin kendisi ile ilişkin olduğu sonucudur. Atıf kuramları açısından bir kilometre taşı mahiyetinde olan ve tartışmaların ekseriyetini oluşturan bu deney gelecek çalışmalar için de önemli bir emsal teşkil edecektir.

Muadil bilimsel çalışmalarda ‘‘correspondence bias’’³⁸ olarak değerlendirilen bu deney sonucu Türkçede ilişkilendirme hatası olarak da açıklanabilir. Burada söz konusu ilişkilendirme hatası sebep ve sonuçlar arasındaki doğru bağlantıyı sağlayamama, sonuçları yanlış bağlama oturtma ve dolayısıyla atıfları eksik düzenlemeye ve olumsuz davranışların kültürel olarak konumlanmasına kapı aralıyor. Davranışlar arasında klasik atıf kuramına göre doğru sebep-

³⁸Ayr. Bkz. KRULL, Douglas S., Michelle Hui-Min Loy, Jeniffer Lin, Ching-Fu Wang, Suhong Chen, Xudong Zhao, The Fundamental Attribution Error: Correspondence Bias in Individualist and Collectivist Cultures, PSPB, Vol.25, No.10, October:1999, s.1208-1219

sonuç ilişki kurma sürecinin bu deneyde nakız kalması, yanlış bir önerme ile işlemesi de Fundamental Attribution Error ismiyle hatalı bir atıf süreci olarak tanımlanmıştır.

İlerleyen araştırmalar kapsamında bu deney atıf hatasını kişilerarası ve kişi-grup ilişkilerinde önemli bir yorum aracı haline getirdi. Ross, bu kuramı geliştirerek temel atıf hatası (the fundamental attribution error - FAE) olarak yorumladı.^{39,40} FAE kuramına göre; bireyler, karşılaştıkları, genellikle olumsuz durumları, olayın bizzat kendisine değil öznenin karakteristik özelliğine bağlama eğilimindedirler. Daha somut ifade ile birey, durumun kendisine göre değil bizzat öznenin karakteristik özelliğine atıf yapma suretiyle yorumlama yapmaya meyillidir.⁴¹ Özetle söylemek gerekirse, çevresel faktörleri (force) dikkate almadan yapılan kişisel ve içsel (dispositional) değerlendirmeyi temel atıf hatası olarak tanımlayabiliriz.⁴² Ancak bu atıf hatası sürecini “hata” olarak nitelememize sebep olan noktalardan biri de kişinin karşılaştığı durumu kendisi söz konusu ise dış sebeplere bağlaması, farklı kişilerde buna rastlar ise bunu onların şahsiyetine mecz etmesidir.

Şekil 3. Temel Atıf Hatası Sürecinde Kişinin Yaptığı Yanlış Yönlendirme Örneği

³⁹ ROSS, L. (1977). "The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process". In Berkowitz, L. Advances in experimental social psychology. **10**. New York: Academic Press. pp. 173–220

⁴⁰ LANGDRIDGE, Darren and Trevor Butt, The Fundamental Attribution Error: A Phenomenological Critique, British Journal of Social Psychology (2004), 43, 357–369

⁴¹ Ayr. Bkz. WALKER, E. Drew and A. Smith Kevin, The "Fundamental Attribution Error" is rational in an uncertain world, Department of Psychology, University of California San Diego, La Jolla, CA 92093 USA

⁴² REEDER, Glenn D, Lets Give the Fundamental Attribution Error Another Chance, Journal of Personality and Social Psychology, 1982, Vol. 43, p. 341-344

Kızgın'a göre atfetme işlemi zihinsel bir süreçtir. Birey bu süreç içerisinde durum analizi yapmak suretiyle sebepleri sistemli bir anlamlandırmaya eğilir. Kızgın'a göre atfetme sürecinde; belirginlik, tutarlılık ve fikir birliği üçlü bir sağlama niteliği taşır.⁴³

Neden - sonuç ilişkisi eğer bu 3 temel faktöre uygun olarak işlemişse ortada sağlıklı bir atıf sürecinden bahsedebiliriz. Ancak bu 3 temel kıstastan ya birinin ya da tamamının dikkate alınmadan yargıda bulunulması atıf sürecinde kişinin yanlış olması, nesnel hareket etmemesi ve doğal olarak yanlış bir algı ve davranışın ortaya çıkmasına sebep verebilecektir. Aslında bu yanlış duruş kendisini ironik şekilde gösterir. Kişi karşılaştığı davranışları genelde karşı tarafta bulunan kişinin şahsına mal ediyorken aynı durumda kendisinin karşılanması durumunda bunu derhal çevresel faktörlere bağlama eğilimine girer. Örnek vermek gerekirse, komşunun çocuğu derslerinde başarılı olamamışsa bu onun eksik çalışmasına bağlanabilecekken kişi aynı olumsuzluk ile kendisi başbaşa kaldığında bunun sebebini ya derslerin zorluğuna bağlayacaktır ya da öğretmenin kendisine husumet besliyor olduğu gibi dışsal faktörlere. Farklı bir örnekte de şöyle söyleyebiliriz. Fransa'da yaşayan bir Katolik Pazar ayinleri için ibadeti yapma özgürlüğünü kendi dindarlığına, kendisi ile Tanrı arasındaki münasebete bağlayacakken bir Müslümanın Cuma namazı katılımını veya tesettür giyimini siyasal durumlara, bilinmeyen farklı baskılara yahut Fransa'nın müslümanlar tarafından ele geçirilmesi gibi niyetlere bağlayabilecektir.

Aslında kişinin karakteristik özelliğine yapılan bu atıf tek başına hata (error) niteliğinin taşınması için yeterli olmaz. Bu atıf bireyin kendi için yapacağı yorum ile tutarlı bir görünüm çizmeyeceği için de ayrıca dikkate değer bir özellik taşır. Atfı oluşturan tutum ise kişinin zihinsel, bilişsel ve daha önceki öğrenimlerinden etkilenen tecrübi temellerinden kaynaklanır. Değer yargıları, öğrenilmiş bilgiler ve anlık savunma mekanizması bireyin bu atfı yapmasında önemli rol oynar.

İlişkilendirme sürecinde görülen hatanın birçok sebebi olabilir. Kişi çoğunlukla olumsuz durumlarda daha çok meyilli olduğu ilişkilendirme hatası yapma durumunda farklı

⁴³ KIZGIN, A.g.e. s. 66

durumlardan etkilenir. Öncelikle muhatap kaldığı durumun onun zihninde, kişiye yönelik, dışsal değil içsel bir atıfa, yüklemeye yönlendirmesi atıfı yapan kişinin önyargılarının olduğu, sağlıklı bir zihinsel süreç yönetemiyor olması onun muhtemelen stereotipleştirdiği çeşitli ezberlere sahip olduğunu, kültürel, siyasi, psikolojik ve sosyolojik manada çeşitli reflekslerinin olduğunu gösterir. Küba'nın siyasi ve ideolojik lideri Castro hakkında deneklerin zihinlerinde oluşan olumsuz durumun sebepleri üzerine sayısız çalışma farklı alanlarda yapılmış olmakla birlikte asıl olarak kişilerin deney günü içinde bulundukları hızlı bir şekilde tercihte bulunmalarını sağlayacak psikolojik durumu, o günkü siyasi durum, toplumda yerleşmiş sosyolojik kabuller, medyanın mesajları ve oluşmuş olan tehdit algısı ile ele almak daha isabetli olabilir.

Neticede, bireyler dünyayı anlamlandırır, çevresindekiler ile ilişki kurar ve bunu sürekli davranışlara dönüştürürken daima atfetme davranışı gösterirler. Bu atfetme durumu bir çok faktörden beslenebileceği gibi yönlendirilebilir, programlanabilir. Atıflar, yönlendirilebilen halleri ile kişilerin ve toplumların en büyük handikapı olarak modern zamanlarda incelenmesi gereken bir konu olmayı hak ediyor. Zira tüm duyu organlarımız ile eş zamanlı şekilde başlattığımız atfetme süreci karar alma süreçlerimizi etkilemekte, davranışlarımıza yön vermekte ve birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu manada psikolojik bir hal olarak atfetme durumunun anlaşılması ve buna uygun bir akıl yürütme ile öncelikle kişilerarası, müteakiben toplumlar arasındaki anlayış ve davranış farklılıklarını incelemek özellikle İslamofobi gibi entegre bir durumun anlaşılması için faydalı olabilir.

2. BÖLÜM : İSLAMOFOBİNİN TOPLUMSAL İNŞASI

İslamofobiye ilişkin yaklaşımımız, meselenin toplumsal bir kabul ile ‘kültür’ boyutuna ulaştığı şeklindedir. Toplumların sanat, müzik, aile gibi konularda nasıl ki belli bir birikimi, geleneği, kültürü mevcut ise aynı şekilde İslami olana ilişkin de özellikle Batı’da böyle bir kabulün olduğunu, bunun çoğu zaman fobi şeklinde ortaya çıktığını veya kendisini farklı yoğunluklar ile hissettirdiğini söylemek mümkün.

Bu bölümde İslamofobinin toplumsal bir kabul olarak ikame oluşunda, toplumsal inşasında onu bir gerçeklik olarak vücuda getiren noktalara değinmek suretiyle değerlendirme yapacağız. Bu değerlendirmeden muradımız ise İslamofobinin sonuç olduğu kabulünden hareketle onun sürecini, bir insan nasıl İslamofobik olur? sorusunun cevabını aramaktır.

2.1. İLİŞKİLENDİRME HATASI VE İSLAMOFOBİ

Tarihler 11 Eylül 2001’i gösterdiğinde teröristlerce kaçırılmış 4 uçaktan ilki dünya ticaret merkezine, ikincisi aynı binaya 19 dakika sonra, üçüncüsü Amerikan Savunma Bakanlığı Batı cephesine çarpmış, son uçak ise, söylenenlere göre uçağın içindeki yolcuların müdahalesi ve mücadelesi ile Washington’a doğru seyir halindeyken Pensilvanya yakınlarında düşmüştü. 110 katlı, ikiz kule olarak bilinen, dünya ticaretinin kalbinin attığı yer olarak tanımlanan devasa yapılar, daha önce şahit olunmamış bir şekilde yolcu uçaklarının dev birer mühimmat olarak kullanılmasıyla yerle bir edilmiş, dünyanın polis gücü olarak tasvir edilen ülkenin en güvenli binası olarak düşünülen Pentagon ağır hasar almış, Beyaz Saray ise neredeyse kıl payı kurtulmuştu. Saldırıları sonrasında 19 terörist dahil 2.996 kişi hayatını kaybetmiş, 3 dolarlık maket bıçakları ile tertiplenen saldırıda en az 10 milyar Dolarlık maddi zarar oluşmuştu. Dakikalar içerisinde gelişen bu olay ise Amerikan televizyonlarından canlı şekilde seyretilildi. Saldırıları sonrasında toplanan resimi komisyonun uzun uzadıya yaptığı müzakereler, istihbarat kayıtları, olay anı görüntüleri, şahit tutanakları ve diğer birçok bilgi-belge ışığında saldırının

faalleri olarak ‘aşırı İslamcılar’ (Islamist extremists) tarafından yapıldığı ilan edildi.⁴⁴ Aşırı İslamcılık tam olarak neye tekabül ettiği kesin olarak ortada olan bir terim değil iken pek tabi bu kullanımdaki kasıt İslam dininin takipçilerine olan emirlerini, farzlarını fazlasıyla yapan kişiler olarak, daha çok namaz kılan, daha çok zekat veren ya da emredilenden daha fazla oruç tutan kişiler değildir. Bu kullanımın karşılığı kişinin İslam dinine mensup olmak iddiasının yanında mümkün olduğunca düzen karşıtı aksiyonlar içinde bulunanlar için bir tanımlama idi. Oxford İslam sözlüğüne göre ise İslamcı kelimesi şöyle anlaşılabildi.

“Terim, İslami bir siyasi ya da sosyal aktivisti tanımlamada kullanılır. Daha yaygın olan ‘köktenci Müslüman’ terimine tercihen ortaya konulmuştur. İslamcılar (el-Islamiyyun) kendi ideolojik İslam vizyonlarının devlet ve/veya toplumda uygulanmasına adanmışlardır. Konumları genellikle kurulu düzene ya da statükonun bir eleştirisi olarak görülür. Çoğunluğu İslami organizasyon ya da sosyal hareketlere mensuptur.”⁴⁵

Bireyseliğin temel yapı taşı olduğu, insanların bir araya gelerek nüfuzlarını hissettiremedikleri Avrupa’da İslamcı adına yapılan açıklamanın ‘‘çoğunluğunun İslami organizasyonlara mensupluğu’’ durumunun olumsuz bir şekilde ifade edilmesine şaşırılmamak gerek. Tekrar dönelim 11 Eylül’e. Yüzlerce insanın ölümüne, tamiri güç maddi hasarlara sebebiyet vermiş bir olay pek tabi suç olarak görülmeli ve bunun bir de suçlusu olmalıydı. Zihinlerde bulunan olası suçlu, medyanın yazdıkları, söyledikleri ve gösterdikleri, üst düzey resim yetkililerin ilanı ise müşterek bir şekilde ‘öteki’ni işaret etmekteydi: aşırı İslamcılar.

Saldırının failleri; yaşadıkları kültürden, ideolojilerinden, tenlerinin renginden, dillerinden veya varsa eğer ruhsal-psikolojik rahatsızlıkları üzerinden değil doğrudan doğruya beyanda bulundukları inançlarına ve buna sözde aşırı bağlılıklarına ithaf edilerek tasnif edilmişlerdir. Saldırıyı gerçekleştiren teröristlerin tahlili ve tasnifinde davranışın bu kişilerin; içinde bulundukları siyasi fikre, ideolojiye yahut içinde bulundukları örgütün tüm ruhsal, fiziksel

⁴⁴ The 9/11 Commission Report – Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Executive Summary

⁴⁵ ESPOSITO, John L, Oxford İslam Sözlüğü, İngilizceden Çeviren, Nurullah Koltaş, Ayrıntı Yayınları, 2013, İstanbul, s. 190-191

zorlamalarına değil doğrudan doğruya kişilerin karakterlerini anlama ve buna yönelik bir atıf yapmak adına bu kişiler üzerinden oluşturulan tiplleme ile muhtemel suçluların hızlıca tayin edilip genellenmesi karşımıza başlı başına analizinin yapılmasını gerektiren bir ‘‘ilişkilendirme sorunu’’nu çıkartıyor. Söz konusu ilişkilendirme sorununda teröristlerin davranışlarının dışsal (external) değil, içsel (dispositional - internal) bir şekilde anlamlandırıldığını, kişilerin karakterini ifade edecek olan inançlarının davranışlarına etki ettiği ve böylece yönlendirildikleri söylenebilir.

Bu olayı bir sabite olarak ele alırsak, 11 Eylül’n ne bir başlangıç ne de nihai bir sonuç olduğu tespitiyle, İşlamofobi alışmaları için bir kilometre taşı olduğunu ifade edebiliriz. 11 Eylül günü medyanın haberleştirme şekli, siyasilerin adreslemeleri, toplumun hemen tüm entelektüel çevrelerinin bir anda kendilerini rüzgarın yönüne kaptırmaları neticesinde büyük bir intihar saldırısı olarak yorumlanabilecek bu eylemin İşlami kişiler tarafından tertip edildiği, kişilerin nasıl bir coğrafyadan, kimler tarafından, hangi diğer unsurların etkisiyle bu eyleme zorlandıkları dikkate alınmadan, peşinen kabul edildi. Medya 11 Eylül ve sonrasında konudan hiç haberi olmadığı halde büyük bir kesimin anında dşmanlaştırılması sınavından başarıyla geçmişti. Medya, kullandığı görseller, kelimeler, kurban röportajları ve buna ek olarak teröristlerin hayatlarına, onların hissiyatlarına, gayelerine yönelik ifadeleri ile Müslüman olanları topyekun bir kötü atfıyla genellemiş, bu genellemeye tabi olmayanların ise ancak ve ancak şekillerini değiştirmeleri, her fırsatta Amerikan menfaatlerini tasdik etmeleri, mümkün ise çevrelerinde bu genel kurallara uymayanları şikayet etmeleri gerekmektedir.

İşlamofobinin bu tez kapsamında bir ilişkilendirme hatası olarak ortaya çıkmasına yönelik bakış aımızın en büyük sebebi olarak gerçekleşen davranışın tertipilerinin doğrudan doğruya karakterleri gereği bir tercihte bulunulduğu imajının kabul görmüş olmasıdır. Burada, atfı yapan kişinin eylemcinin-teröristin bu eylemi dış faktörlerden dolayı değil kendi inançlarından beslenerek yaptığını düşünmesi, sahip olduğu inancının İşlam olması ve nihayetinde İşlam’ın hükümleri ile hareket ediyor olduğu n kabul İşlam ve ilişkilendirme hatasına yönelik önemli bir tespit olarak değerlendirilebilir. Bunu bir deney simülasyonu ile ele almamız gerekirse yalnızca Duke niversitesi’nde gerçekleşen deneyde tarafları ve okunan metnin içeriğini değiştirmemiz yeterli olabilir.

Bilindiği üzere, söz konusu deneyde gözlemcilerle Castro taraftarı metnin yazarı hakkında ne düşündükleri sorulduğunda ilk aşamada kişiler bu müellifi Castro taraftarı bir kişi olmak ile yorumlamıştı. Ancak ikinci soru olarak, bu kişinin o yazıyı tesadüf eseri yazdığı, kendisine o şekilde yaz denildiği için kaleme aldığı bilgisi verildiğinde izleyicilere tekrar fikirleri sorulduğunda bu defada da izleyiciler aynı şekilde yorumlarını tekrarlamışlardı. Çünkü öyle veya böyle Castro taraftarı değilse bir kişi bu kadar içten yazamaz denilmişti. İyi bir tiyatro oyuncusunun da seyirci üzerindeki karakteriyle alakalı bırakacağı iz gibi denekler bu aşamada gördükleri davranıştan etkilenmişlerdi. Babacan bir tiyatro oyuncusunun toplumda saygı görmesi ya da zalim bir oyuncuya yönelik husumet beslenmesi de aynı sebepler ile pek tabi açıklanabilir. Söz konusu terör saldırısında kişilerin siyasal bir doktrin ile bu eylemi yapmış olmaları dikkate alınmaksızın onların böyle davranışları içsel bir atıf ile kabul edilmiş olması bu anlamda ilişkilendirme sorununa bir örnek teşkil edebilir. Teröristin İslam oluşundan mütevellit bir davranış içinde bulunduğuna yönelik bu atfın yanlış bir yorum olduğu, itham olarak değerlendirilebileceği yorumu ise farklı bir çalışmada ortaya konulmuştu.

2.1.1. TERÖRİSTİN DİNİ ÜZERİNE

Chicago Üniversitesi'nde öğretim görevlisi Prof. Dr. Robert Pape önemli bir araştırmanın ardından kaleme aldığı '*Dying to Win*'⁴⁶ isimli araştırması ile konu hakkında yapılan çalışmalara büyük bir çığır açtı. Robert Pape, 1980 - 2003 yılları arasında dünya genelinde 315 terör saldırısını inceledi. Bunların 301 kadarı 11 farklı grup tarafından işlenmişti. Bilim dünyasında büyük bir yankı uyandıran çalışmada Pape, araştırmasının ilk bölümünde, dünyadaki bu sayıda terör olayını ilk defa derinlemesine incelemiş biri olarak şöyle bir sonuç ortaya koydu. Terörist intihar saldırılarında sanıldığından çok daha düşük oranda dini bir etki var. Özellikle İslami kaynakların bu saldırıların motivasyonuna etkisini inceleyen Pape, İslami motivasyonla gerçekleşmiş çok az saldırının bulunduğunu ifade ediyor. Saldırıları İslami bir kaynak tarafından teşvik edilmediği gibi diğer farklı dinden olduğu ifade edilen örgütlerin de aslında bahsi edildiği gibi dini bir kaynak tarafından yönlendirilmiş olmadığı dile getiriliyor. Pape yaptığı çalışmada Japonya'da kamikazelerden, Orta Çağ'da İsmaililerden de bahsediyor

⁴⁶ PAPE, Robert, *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, Random House, 2005

ve bunların da üzerlerinde bulunan sömürgeci baskıdan kurtulmak amacıyla şiddete, bir yıldırma amacı ile, başvurduklarını ifade ediyor. Pape'e göre terörist organizasyonlarında, eylemcilerin dini bir inancı olsun olmasın, asıl motivasyon kaynağı seküler bir bakış açısı ile hayatta kalmayı sağlamak ve ulusal varlığı sürdürmek temasıdır.

Robert Pape'e göre intihar saldırılarının temel sebebi söz konusu saldırıların planlayıcılarının kökenlerinin bulunduğu ülkelerdeki emperyal politikalar. Söz konusu terörize olan gruplar dini olarak değil ulusal özgürlük nazarı ile muhalefet yapıyor, öncelikle sivil yollarla tepkilerini ortaya koyuyor, sonrasında da engellenen tutumları onları marjinal ve aykırı yollara yönlendiriyor. El-Kaide örneğinde olduğu gibi⁴⁷ teröristler temelde kendi ülkelerinin Amerikan emperyalizmi tarafından saldırı altında bulunduğunu öne sürerek bir yıldırma mücadelesine girişiyor. Aynı şekilde Nijerya'da "batılı eğitime hayır" anlamına gelen Boko Haram oluşumu da Avrupalı tarzda dayatmalara, Somali'deki El-Şebap ise Amerikan hegemonyasına karşı mücadele ediyor olduklarını her fırsatta dile getiriyorlar. 52 çocuklu bir ailenin 17. çocuğu, 7.

⁴⁷ Ayr. Bkz. PAPE, Robert, Suicide Terrorism in the Middle East, Origins and Reponse, Washington Enstitute, 2016

erkeği olan Usame Bin Ladin'in de terörist bir örgütlenme içinde bulunduğu dönemde, 11 Eylül ertesinde şu demeçleri vermiş ve eylemleri şöyle gerekçelendirmişti.

1. "Birleşmiş Devletler'in bugün yaşadıkları, bizim onlarca yıldır yaşadıklarımızla karşılaştırıldığında çok önemsiz kalır. Bizim toplumumuz 80 yıldan çok daha fazla zamandır aşağılanmayı ve utancı yaşamaktadır."⁴⁸
2. "Yarım yüzyılı aşkın bir süredir, Filistin'deki Müslümanlara saldırıldı, kendilerinin onurları ve mülkleri çalındı ve katledildiler. Evleri yıkıldı, ürünleri yok edildi. İşin tuhafı, onlar da uğradıkları bu haksızlıklara karşı durmak, buna karşılık vermek için ne yapsalar arkasından Birleşmiş Milletler'de kızılca kıyamet kopar. Etekleri tutuşarak olağanüstü toplantı yaparlar. Sırf kurbanı mahkum etmek, çocuklarına kıyılmış, ekinleri yok edilmiş, çiftlikleri yerle bir olmuş mağdur ve mazlumları kınamak için."⁴⁹
3. "Kuşku yoktur ki, her devlet, her uygarlık ve kültür, zulmü ve yozlaşmayı ortadan kaldırmak için belirli koşullarda teröre başvurmak zarundadır. Bizim uyguladığımız terörizm, zorbalar, kendi ülkelerine, kendi inançlarına, kendi peygamberlerine, kendi toplumlarına ihanet eylemleri işleyen hainleri hedef aldığı için terörizmin onaylanabilir, (müstahab) olanıdır. Onları terörize etmek ve cezalandırmak, olup bitenleri düzeltmek ve onları doğru yola sokmak için gerekli eylemlerdir."⁵⁰

Ladin'den alıntıladığımız 3 konuşmanın ilk ikisinde terör eylemlerinin dayanağına ilişkin açıklamalarda bulunuluyor. Kendi sözlerini referans göstermek üzere teröristliği bir yöntem olarak kullandığını rahatça görebiliyoruz. Kendisinin terör eylemleri yaptığını, kimi toplulukların buna farklı zamanlarda başvurabileceklerini ifade ediyor. Buna ek olarak üçüncü konuşmada da El Kaide terör örgütünün Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki eylemlerine ilişkin

⁴⁸ ESPOSITO, John L, Kutsal Olmayan Savaş, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, 2003, s.39

⁴⁹ ESPOSITO, A.g.e. s.40

⁵⁰ ESPOSITO, A.g.e s.41

yorumu söz konusu. Türkiye gibi ülkelerin Müslüman oluşu Ladin için istisnai bir anlam taşıyor, bilakis, Türkiye'nin siyasal tercihi ile kendisini politik olarak konumlandığı Batı bloğundan dolayı Ladin en az sömürgeci ülkeler gibi bu “işbirlikçi” ülkelerin de cezalandırılmasını reva görüyor.

Oysa bu demeçlerde rahatça görülebileceği üzere Ladin neredeyse hiç dini bir kaynağa başvurmuyor. Robert Pape'in analizlerini doğrularcasına dini yalnızca hakkını aramaya koyulduğunu iddia ettiği kişilerin ekser dini söz konusu olduğunda söyleyebiliyor. Bunun dışında ülkesinin işgal altında bulunduğu, bu işgali bitirmek ve kendi özgürlüklerini sağlamak adına teröre başvurabileceklerini ifade ediyor.

Geldiğimiz noktada hem Robert Pape'in araştırma sonuçları hem de Ladin'in saldırılarını açıklama yöntemine bakıldığında dinin tek başına, doğrudan doğruya kaynak olmadığı karşılıklı bir inceleme ile görülebilir. Bu açıdan bakıldığında, kimi sosyologların terörizm hareketlerinin amacının İslam devleti kurmak olduğu⁵¹ fikrinin aksine, terörist oluşumlar daha ziyade modern bir fenomen olarak, Fransız devriminden, 1793-1794 Terror döneminden etkilenen bir geç ulusal kalkışma olarak değerlendirilebilir. Nesnel bir değerlendirme ile baktığımızda terör örgütlerinin hemen hepsinin böyle bir motivasyona bağlı olarak organizasyonlarını tamamladıkları, faaliyetlerini planladıkları ve eyleme geçtikleri görülebilir. Bu manada terör örgütlerinin siyasal bir amaca ulaşmak adına hareket eden seküler-stratejik yapılar olduğunu söylemekte cesur davranabiliriz.

Robert Pape'in ufuk açan bu çalışmasından sonra Temel Atıf Hatası çerçevesinde yapılacak bir ilişkilendirme sorunu İslamofobi üzerinde yapılacak mukayese ile ayrıca anlam kazanmaktadır. Castro deneyinde olduğu gibi aynı deneyin 11 Eylül saldırılarıyla temasıyla yapılmış olması durumunda sorulan soru yüksek ihtimalle saldırıların giyiniş, konuşma ve iddiasında bulundukları inançlarına ilişkin izleyiciler üzerinde belirleyici faktörler olabilirdi. Oysa Castro deneyine nazireyle ikinci soru Robert Pape'in çalışmasının anlatılması ile sorulsa, bu kişilerin inançlarından dolayı değil, coğrafyalarındaki siyasal stratejilerinden dolayı bu eylemlerde

⁵¹ JASSER, M. Zuhdi, Amerikanizm İslamcılığa Karşı, Diğer Müslümanlar, Derleyen. Zeyno Baran, Remzi Kitabevi, s.258

bulundukları ifade edilse yüksek ihtimalle yine davranışın karşıdaki şahsın içsel niteliğine bağlı atfı yapılacak, inançlarının, inandıkları dinin mevcut kaynakları ile onların bu eyleme sürüklendikleri ifade edilecekti.

Teröristlerin saldırılarını tertiplerken ve gerçekleştirirken tabi oldukları politik grubun dini bir iddiayla değil stratejik bir planla organize olmuş olması bu kadar ortada ve suçluların tüm eylemleri ile İslam dininin yazılı kaynaklarının tümüyle çelişiyor olmalarına rağmen eylemlerin İslami bir hareket olarak görülmesinin altında önemli sebepler var. Bunlar, deneye tabi olan kişilerin zihni melekeleriyle alakalı mevcut bir soruna işaret etmekten ziyade kurgulu bir planın sonucu olarak ele alınabilir. Bunun yanında atıf hatasının / ilişkilendirme sorununun en temel davranışlarından biri olarak kişinin başkası için uyguladığı akıl yürütme ile aynı olay kendi başına geldiğinde uyguladığı akıl yürütme arasında da tutarsızlıklar görünür. İslami semboller ile bezenmiş bir saldırı tertip edilip gerçekleştiğinde Batı toplumu mensubu kişiler genel itibariyle hızlı karar verip bunun tercih edilen dinin sorunu olduğu yönünde bir yüklemeye yapmaktayken aynı olayın farklı kişiler tarafından gerçekleştirilmesi durumunda atıflar farklı bir yönde seyretmektedir. Amerika’da, Norveç’te, Bangladeş’te, Almanya’da Müslümanlara yönelik gerçekleşen saldırıların hemen hepsi El-Kaide terör örgütünde olduğu gibi dini motiflerle işlenmiş olmasına rağmen Batı medyasının bu olaylara ‘’ruh sağlığı bozuk’’ kişiler muamelesi yapması bunun en yerinde örneği olarak gösterilebilir. Medyanın üstün gayretli yayın programlarından sonra oluşan algıda, saldırıyı yapan eğer İslami bir görünümde değil ise ‘’yalnız kurt’’olarak adlandırılıyor ve çoğunlukla ailesiyle sorunlar yaşayan, işsiz, hapishaneden yeni çıkmış veya ekonomik durumu kötü biri olarak anılıyor.

Güliz Uluç ve Ayhan Küngerü’nün aktardığına göre ‘‘Yalnız kurt’’ olarak başvuru kullanım Amerikan iç savaşındaki ırklar arasında üstünlük arayışının sembolü olan beyazların popülerleştirdiği bir terimdi. Alex Curtis ve Tom Metzger’in yoğun katkısıyla popüler bir kullanım haline gelen Yalnız Kurt atfı organize olamamış ancak kendi kendilerini teşvik ile

hareket edilen kişiler olarak tasvir edilmekteydiler.⁵² Amerikan medyasında Yalnız Kurt'ların işlediği suçlar kesin bir terörizm olarak sınıflandırılmayıp farklı nedenlere bağlanmaktaydı. Amerikan haber metinleri yazarlarına göre yalnız kurtlar kişisel sorunlarından dolayı çevrelerine zarar veren rahatsız kişilerdi. Bu dil kullanımında da görüldüğü üzere atıf hatası olarak değerlendirilebilecek olan neden ve sonuç arasında yükleme yapma yönteminde tutarsızlık olmakla birlikte fikir birliği/konsensus bulunmamaktadır.

Altaki bölümde, kişileri ilişkilendirme sorununa düşüren, yanlış atıfta bulunmalarına sebebiyet veren noktaları açıklayacağız. Bu noktalar bireylerin tekil ve birleşerek meydana getirdikleri toplumlar olarak karar vermelerini etkileyen süreçleri anlamamıza katkı sağlayacaktır. Bu anlamda, sırasıyla; 11 Eylül psikolojisine etki eden faktörler ele alınarak fobinin beslenmesi, medyanın endişeyi yeniden üretimi, güvensizlik geleneği ve korku kültürü açıklanacak, bunlardan hareket İslamofobinin toplumsal bir gerçeklik olarak inşası anlaşılmaya çalışılacaktır.

2.2. ŞOK TEDAVİSİ VE İSLAMOFOBİ PSİKOLOJİSİ

“Panik; genelde bir grup insanı etkisine alan ve güvenliğini sağlamak için aşırı ve ölçsüz davranışlar sergilenmesine neden olan, ani ve şiddetli tehlike ve korku hissi.”⁵³

“İnsanlar neden panik yapar?” sorusu psikoloji çalışmalarında önemli bir yeri işgal ediyor. Bu yoğun temayülün sebebi ise toplumların beklenmedik olaylar karşısında verecekleri tepkileri

⁵² ULUÇ, Güliz, Ayhan KÜNGERÜ, Batı Medyasında Terörün İslamla İlişkilendirilmesi Sorunu, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Sayı.2, 2018, s.301

⁵³ Akt. FUREDİ, Frank, Korku Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 2014, İstanbul, Ayr. Bkz. The Shorter Oxford English Dictionary, 3.Edition, 1965

ön görmek, olaylar yaşandığında anlamak ve mümkünse kontrol edebilmek. Panik ortamı siyasal, sosyal ve kültürel manada ciddi bir karmaşıklık ve müteakiben yeniden yapılanmayı beraberinde getirir. Panik ortamları bu anlamıyla siyasal bilimciler için bir reorganizasyon dönemi olarak değerlendirilerek mümkünse fırsata dönüştürülmeye çalışılır. Zira panik ortamı kişilerin duyarlılıklarını arttırır, algılarında seçici olmalarını sağlayarak ilişkin mesajlara daha çok dikkat gösterilmesini sağlar ve böylece normal zamana göre organize edilmeye daha hazır bir toplumsal durum vuku bulmuş olur.

Ancak mahsurlu olan durum panik ortamının ‘‘duyarlılık’’ halini yükseltmesinden ziyade risk bilincinin artması kaçınılmaz bir son olarak ortaya çıkar. Risk bilincinin artması ise güvenli ortama duyulan ilgi ve ihtiyaçtan ziyade güvensizlik hissini daha da güçlendirir.⁵⁴ Örnek vermek gerekirse, ekmeklerin içine katılan ve ekmeğin raf ömrünü uzatan koruyucu kimyasalların kullanılıyor olduğu ve kalıcı, kronik, ölüme sebebiyet veren hastalıklara yol açıyor olduğu, kimi kişilerin bu rahatsızlıktan her gün hayatını kaybetmekte olduğu bilgisinin ortaya çıkması ve halk tarafından öğrenilmesi durumunda oluşan tepki her gün tüketilen bir gıdaya yönelik bir panik hali oluşturur. Normal şartlarda toplumun bu bilgilerden sonra vereceği tepkinin sağlıklı bir işleyiş ile önlem haline doğru evrilmesi gerekirken sağlığa zararı olmayan ekmeklere yönelik de bir güvensizlik hali oluşur ve ekmek yemek mümkünse bir süreliğine durdurulur, emin olunan diğer yöntemlere eğilim başlar. Panik hali, daha birçok örnekte görüleceği üzere duyarlılığı arttıracak üzere güvensizlik zeminini daha çok teşvike eder ve sonuç olarak birbirine yabancılaşan, tepkisel bir iletişim süreci ortaya çıkar. Özetlenirse sözlükteki anlamıyla tanınmayan insanlar için kullanılan yabancı kelimesi böyle bir zamanda aynı zamanda güvenilmeyen kişi anlamına da hızlıca evrilir. İhtiyat hali güvensizliği körükleyeceği gibi yabancıları da tehlikeli bir imaja doğru evirir ve tehdidin kendisi böylece yabancılar olur. Eğer güvensizliği üzerinde taşıyorsa bu yabancı güvenlik tedbirlerinin üzerinde toplanması gereken, hakkında düzenlemeler gerçekleştirilmesi gereken kişiler veya nesneler olur. Öncesinde ten rengi farklı olan kişinin düştüğü duruma bu defa ekmek satan fırıncı, çocuk bakıcıları, biyologlar veya sırf giyiniş tarzı riskli görülen kişiyle aynı diye yerli olmayan herhangi biri bu risk enflasyonunda yerini hızlıca alabilir, ancak ve ancak

⁵⁴ FUREDİ, A.g.e. s. 86

tehlikeli olmadığını binbir yolla kanıtladığı müddetçe tehlikeli bir yabancı olmaya devam eder. Ancak kurulu olan bu zemin dikkate alındığında Giddens'in tespitini paylaşarak diyebiliriz ki: "Bu riskler modernitenin bir parçasıdır ve modernite sürdüğü müddetçe yer almaya devam edecektir."⁵⁵

Yapılan bir araştırmada Yunanistan'da yaşanan bir terör saldırısında içinde Amerikan vatandaşlarının da bulunduğu bir grup sivilin zarar görmesi üzerine Amerika'dan Avrupa'ya yapılan turistik uçuşların önemli ölçüde azaldığı, kişilerin bu risk halini dikkate alarak tercihlerini farklı şekilde yaptıklarını ortaya çıkarıyor.⁵⁶ 11 Eylül saldırılar kişiler üzerinde öncelikle bir panik oluşturmuş olmakla birlikte zihinleri, yoğun mesajlar ile baskı altına alınmaya ve böylece yönlendirilmeye müsait toplumlar meydana getirdi. 11 Eylül saldırılarında ölen yüzlerce kişinin hayat hikayeleri sürekli olarak paylaşarak, "onlar içimizde birileriydi, biz de o binada olabiliydik" endişesini oluşturarak kurban psikolojisinin olabildiğince kalabalık kitlelere yayılması ve sürekli diri tutulacak bir duyarlılık ve güvensizlik halinin tesisi sağlandı. Duyarlılık verilen mesajların daha hızlı anlaşılmasını sağlayacağı gibi güvensizlik ortamı ise böylelikle bir şeylerin yapılması, en sert tedbirlerin bir şekilde alınmasına yönelik toplumsal talebi beraberinde getirdi.

*"Şok ve Dehşet, genelde tehditle işleyen toplumun belirli unsurları/kesimlerine, genelde insanlara ya da yönetim kademelerine anlaşılmaz gelen korkular, tehlikeler ve yıkıma yol açan olgulardır. İçinde yaşadığımız ve fırtınalar, kasırgalar, depremler, sel baskınları, kontrol altına alınamayan yangınlar, açlık ve hastalıkla şekillenen doğa, Şok ve Dehşet doğurabilmektedir."*⁵⁷

Naomi Klein'e göre, bir topluluk, başına gelen büyük bir felaket sonucunda normalin üzerinde bir uyarılmışlık seviyesine ulaşır ve bu durumda daha öncesinde kabul etmediği her ne ise ona

⁵⁵ GIDDENS, Anthony, Modernite ve Bireysel Kimlik, Çev. Ümit Tatlıcan, SAY Yay, İstanbul, 2014,s.159

⁵⁶ Akt. FUREDI, A.g.e. s.89

⁵⁷ Ayr. Bkz. KLEIN, Naomi, Şok Doktrini, Çev. Selim Özgül, Agora Kitaplığı, Mayıs, 2010, İstanbul

razı olur. Bu uygulamayı ‘‘şok doktrini’’ olarak tanımlayan Klein, 1960’larda kişiler üzerinde yapılan nörobiyolojik deneylerden yola çıkarak emperyalist odakların toplulukları nasıl yönlendirdiklerini açıklamaya çalışır. Buna göre, bir kişinin beynine verilen aşırı düzeydeki elektrik akımları o kişinin öncesindeki hafızasını silmekle kalmaz, ona büyük bir ıstırap yaşatarak hayatının geri kalanında yönlendirilebilir bir birey olarak deforme edilmesini de sağlar. Klein, Şili’de Salvador Allende’e karşı 1973’te gerçekleşen Pinochet askeri darbesini bir örneklem olarak ele alarak, onların Amerikan’ın tetiklemesiyle büyük bir ekonomik buhrana girmesini, bu buhranın beraberinde iç savaşa varacak iç çatışmayı getirmesini Amerika’nın iktisadi politikalar danışmanı Milton Friedman önderliğinde gerçekleştirdiği bir şok uygulaması olarak ele alır. Komünist ve ideolojiye sahip olan Allende’in Amerika’nın hemen güneyinde Amerikan uluslararası politikasına karşı gelircesine aldığı bu tavrın politik düzlemde mağlup edilememiş olmasından dolayı gizli servisleri yoluyla yürütülen bu uygulama sonucunda elde edilmiş olması Klein için oldukça önemli bir tecrübedir. Binlerce insanın öldüğü, bir o kadarının nereye sürüldüğünün dahi henüz bilinmediği, enflasyonun hiç olmadığı kadar artıp ülkedeki sağlık hizmetlerinden temel besin maddelerine kadar neredeyse her konuda imkansızlığın yaşandığı kısa zaman içerisinde halk neredeyse dehşete kapılırcasına panik havasına kendisini kaptırmış ve bunun tek suçlusu olarak, medyanın da gayretiyle, hükümeti belirlemişti. Haliyle, halkta oluşan bu memnuniyetsizliği kendisine yönelik bir vazife tayini olarak düşünen ve böyle görerek harekete geçen General Pinochet kanlı bir müdahale ile, Allende’i de öldürerek, ‘halkın imdadına ’yetişmişti. Şili’deki darbeden sonra Pinochet yönetimiyle selefi Allende’in tüm uygulamaları ters düz edilmiş ve Şili Amerika’nın bölgedeki önemli müttefiklerinden biri haline gelmişti. Şok tedavisi olarak kavramsallaştırılan bu durum 11 Eylül 2001 için de geçerliydi. Zira ağır bir travma birey ve toplumları daha duyarlı, daha hızlı öğrenebilir hale getirecektir.

Nörobiyoloji çalışmalarıyla ünlü olan Le Doux’a göre; ‘‘bir nesnenin ya da durumun tehlikeli olduğunu bilmemiz ya da ona tehlikeli atfı yapmamız için onun her şartta ne olduğunu bilmemiz gerekmiyor.⁵⁸ Bu durum, travma yaşamış olan kişilerin zihninin doğru bir bilgiye değil, herhangi bir mesaja açık olduğu, travma sonrasında en iyi şekilde (stratejik) yönetilmesi durumunda söz konusu korkunun ve risk bilincinin hızlıca yükselebileceği anlaşılmaktadır.

⁵⁸ Akt. GÖLEMAN, Daniel, Duygusal Zeka, Varlık Yay. İstanbul, 2017, s.51

Ancak burada ayrıca değinmemiz gereken bir husus daha var. Kişiler, duygusal öğrenme ile algıda seçiciliğin, yüksek duyarlılığın ve böylece hızlı öğrenmenin sağlanabileceği duygusal zeka kabiliyetlerine sahiptir. Duygusal zekanın en önemli parçası ise insan beyninin arkasında bulunan bir nohut parçası büyüklüğündeki beyin parçasıdır. Amigdala yapılan araştırmalarda bireyin korku merkezi olarak bilinir. Bu yönüyle bireyin en ilkel parçalarından biri olduğu, kişinin hayatta kalma güdüsünün merkezi olduğu ifade edilir.⁵⁹

Amigdalanın uzun vadeli hafızaya sahip olması, hız karar alma ve vücudu alarma geçirme görevi kadar diğer önemli yetisi beynin ve tabi doğal olarak vücudun korku merkezi oluşudur. Şöyle dersek yanlış söylemiş olmayız, amigdalası alınmış bir birey korkmaz. Korkmadığı gibi kendisini ölüme götürecek davranışlarda bulunabilir. Amigdala, korku ile vücudu uyararak hayatta kalma dürtüsü oluşturur. Böylelikle hızlı ve etkin tepkiler ortaya konulur. Korkuya sebebiyet verecek olan sinyal algılandığında amigdala noradrenalin hormonunun salgılanması talimatını verir. Sonrasında ise büyük kaslara yoğun kan pompalanır. Kanın daha hızlı pompalanması için kalp daha hızlı atar, mide çekilir, boyun ve omuz bölgesindeki kaslar gerilir ve uzun eklemler bu talimatlar sonrasında neredeyse titrer vaziyete gelir. İşte bu amigdalanın vücudu ele geçirmesi manasına gelir. Amigdalanın bu talimatları vücudu kaçma veya savaşma anında daha atik yapmak için geliştirilen birer savunma mekanizmasıdır. Eğer korkuya sebebiyet verecek olan sinyaller yoğunlaşır yahut sıklaşırsa bu durumda vücut artık mecburi bir karar sürecine girer. Sinyalin durumuna göre beynin düşünen lobu yahut amigdala görevi sürdürür.

Amigdala tarafından aşırı uyarılmış bir vücut, içinden çıkılmaz bir durum ile karşılaştığında yoğun bir meşguliyyete ulaşır. Bu durumda kişi ağır bir ruhsal duruma girebilir. Sağlığın bozulmasına yol açabilecek kadar ciddiyet kazanabilecek olan bu silsile travma ile sonuçlanabilir. Şahit olunan bir terör olayı sonrasında o ana dair hatıraların zihinde sürekli olarak yeniden üretilmesi ve hatta onu hatırlatan veya hatırlatmayan uyaranlar ile tekrar tekrar yaşanması kişide travmatik bir rahatsızlığı beraberinde getirir. Psikiyatrların tabiriyle travma sonrası stres bozukluğu (PTSD) aşırı uyarılmış ve sonrasında zihnin anlamlandıramadığı, amigdalanın kendi görev alanını düşünen beyne devretmediği durumlarda ortaya çıkar. Ağır

⁵⁹ Ayr. Bkz. GOLEMAN, A.g.e.

uyaranlı şiddet olaylarını bizzat müşahade etmiş olan bireylerin sıkça yaşadığı bu rahatsızlık, iletişim teknolojilerinin hayatın en mahrem alanlarında dahi kendisini hissettirdiği 21.yüzyılda neredeyse bir haber bültenini okuyan tüm bireyler üzerinde etkisini göstermekte.

Vietnam savaşı malülü bir asker emeklisi içinden geçtiği zorlu günleri şöyle aktarıyor:

‘Zihnimden o anları çıkaramıyorum. Bir kapının çarpılması, Asyalı bir kadının görüntüsü, bambudan bir döşeğin teması veya tavada domuz eti kızartması gibi en ilgisiz şeylerle, o görüntüler tüm canlılığıyla kafama doluyor. Dün gece yattığımda nasıl olduysa derin bir uykuya dalmışım. Sabaha karşı bir fırtına çıktı ve gök gürledi. Korkudan donmuş halde aniden uyandım. Yine Vietnam’da, muson mevsiminin ortasında, nöbet yerindeydim. Bir sonraki yaylım ateşiyle vurulacağımdan ve öleceğimden emindim. Ellerim buz keserken vücudumdan soğuk ter boşalıyordu. Ensemdeki tüylerin diken diken olduğunu hissediyordum. Hızlı hızlı soluyordum, kalbim gümbür gümbür atıyordu. Nemli bir kükiirt kokusu alıyordu. Birden Vietkonglular tarafından bizim tarafa iade edilen arkadaşım Troy’dan arta kalanları bir bambu sedyenin üstünde gördüm. Bir sonraki şimşek ve gökgürültüsü beni yerimden öyle bir sıçratmıştı ki yataktan yere düştüm. ⁶⁰’’

Kişi üzerinde ağır psikolojik etkiler yapan travmalar, neredeyse kişiyi hapsederek onun hayatının her alanında, gerek uyanıkken gerek uyuyor vaziyetteyken, sağlıksız bir duruma sürükler. Ancak travma sonrası stres bozukluğu şikayeti bulunan kişi tıbbi anlamda çaresiz sayılmaz. O, gerekli tıbbi destekleri alarak korkusuyla yüzleşebilir ve sonrasında hayatına, korkularından haberdar olarak, devam edebilir. Bu tedavi süreci doğrudan doğruya klinik yöntemleriyle gerçekleştirilebileceği gibi danışmanlık hizmetleri ile de gerekli ihtiyaçlar karşılanabilir. Tedavi sürecinin önündeki en büyük zorluk ise öncelikle hastanın tedaviyi kabul etmemesi ile değerlendirilebilirken diğer yandan kişinin tedaviyi kabul etmiş olmasına rağmen çevresel faktörlerinin tedavisi ile çelişmesi onun sağlığı açısından ayrıca büyük bir tehdit oluşturur. Bu tür tehditler kişi üzerinde anksiyeteye varacak yeni rahatsızlıklar meydana

⁶⁰ Akt. GÖLEMAN A.g.e. s.267-268

getirebileceği gibi şiddete meyleden davranışlar, asosyallik, öğrenmede güçlük ve rasyonel olarak temellendirilmemiş kaygılar olarak tanımlanan ‘‘fobileri’’ meydana getirebilir.

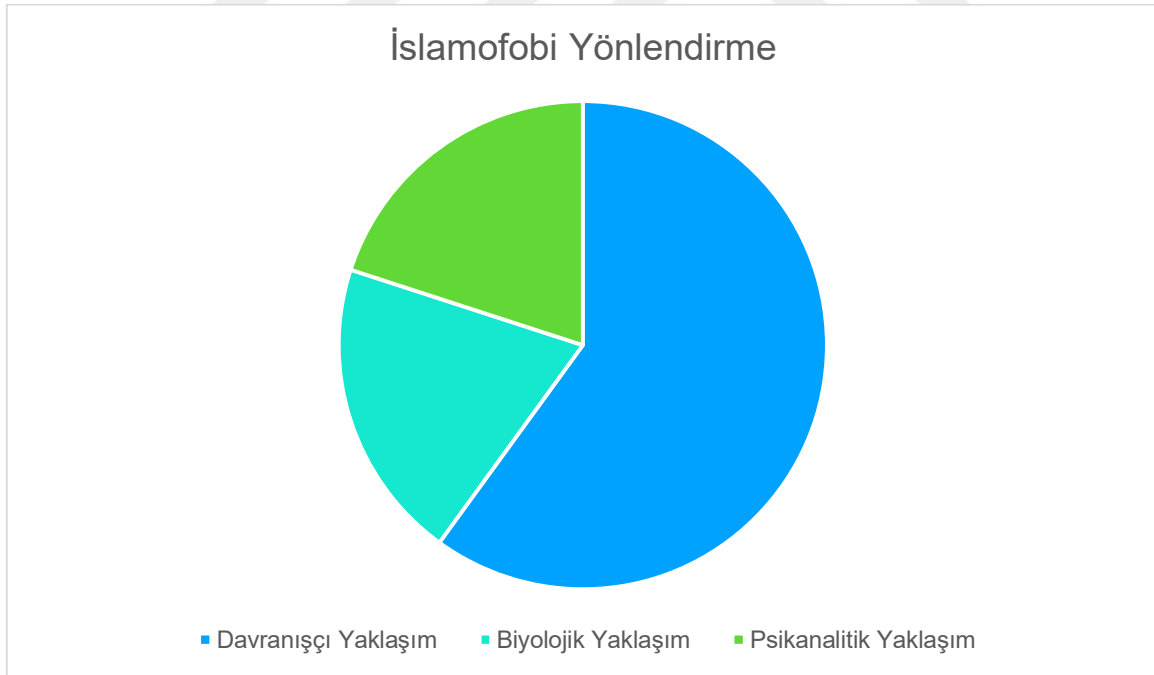
Fobilere gelecek olursak, sözlükteki anlamı ile fobi; rasyonel olmayan bir korku hali olarak tanımlanabilir.⁶¹ Necmi Karşlı’nın tespitlerine göre Psikoloji biliminde; biyolojik, davranışçı ve psikanalitik yaklaşımların fobi durumlara olan bakışları ve yorumları birbirinden farklıdır.

- Biyolojik yaklaşımı temsil eden araştırmacılara göre korku hissi içgüdüsel bir durumdur. Yukarıda bahsedildiği gibi korku ve kaçınma içgüdüleri insanda ilkel kabiliyetler olarak varlığını sürdürmektedir. Temel amaç ise hayatta kalmayı sağlamaktır. Amaç ise organizmanın tehlikeyi bertaraf ederek kendisini korumasıdır. Biyolojik fonksiyonlar üzerindeki temellendirmeye göre yapısal durumlar kişide onun hayat konforunu azaltacak olan yersiz endişe, kaygı, fazla temkinlilik, rasyonel temellere dayanmayan fobi, panik atak ve süreklilik arz edecek kadar kişiyi etkileyecek olan takıntılı davranışlara sebep olabilir.
- Davranışçı ekole tabi yaklaşım ise fobilerin koşullu refleksler sonucunda öğrenildiğini, fobilerin şartlı korku tepkileri olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, araştırmacı John Watson’un deneyi olarak seçtiği Albert adındaki çocuk üzerindeki yaptığı deneyden yola çıkılarak kavramsallaştırmıştır. Deneyde Watson, gürültülü ve rahatsız edici bir müzik eşliğinde beyaz bir fare görüntüsü gösterilir. Deney sonrasında zavallı Albert artık fareden korkan bir çocuk haline gelir. Başka bir deneyde aynı bilim insanı hayvanlar üzerinde bir test yaparak zil sesi dinlettirilir. İlk önce zil sesine herhangi bir tepki vermeyen hayvanlar her zil sesinde cezalandırıldığında müteakip zil seslerinde hayvanların koltukları gözlemlenir. Bu yaklaşıma göre korkular öğrenilir ve yönlendirilir.
- Psikanalitik yaklaşıma göre ise korkular bireylerin bastırılmış güdülerinin şekil değiştirmiş halleridir. Kişinin çocukluğunda açığa çıkaramadığı, üzerini örttüğü bazı durumlar sonrasında fobi hali olarak gün yüzüne çıkabilir. Bunun yanında bu yaklaşıma göre

⁶¹ Akt.r KARSLI, Necmi, İslamofobinin Psikolojik Olarak İncelenmesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 13, Sayı:1, 2013, s.76, Ayr.Bkz. BUDAK, Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009, s.291

çocukluktan gelen örümcek fobisi, kapalı alan fobisi gibi durumlar da bu yaklaşımın inceleme alanına girer.⁶²

İslamofobiği incelerken geniş bir yelpazede kişinin durumunu görmek açısından bu 3 yaklaşım oldukça fikir verebilir. 11 Eylül örneğinde biyolojik yaklaşım kişinin hayatta kalma güdü ve endişelerini ortaya çıkarıyor, psikanalitik yaklaşımda ise çocukluk döneminden beslenebileceği üzere streotipler üzerinden bir endişe hali oluşabiliyor. Ancak burada İslamofobi halini en yüksek şiddette destekleyen etkinin yorumunu davranışçı yaklaşımda görmek mümkün. Zira kişilerin korkma davranışları baştan tasarlanabilir ve yönetilebilir. Kişiler, maruz kaldıkları bir olay sonrasında ödül-ceza yöntemi ile travma haline girer ve sonrasında güdülenmiş olarak korkma davranışı gösterirler. Bu bakımdan ele alındığında İslamofobinin güdülenme süreci ile ortaya çıkmış bir fobi, korku, endişe hali olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Kaldı ki, bu hal aşağıda da inceleneceği üzere ortaya bir tehdidin atılması ve bu tehdidin sürekli olarak yeniden üretilerek endişe halinin devamını beraberinde getirebilir. 3 yaklaşımın da anlamlı bir şekilde ifade edilmesi gerekirse aşağıdaki yöntem özet mahiyetinde fikir verebilir.

Tablo 1. İslamofobi Yönlendirmesinde Psikolojik Yaklaşımların Muhtemel Etkileri

⁶² KARSLI, A.g.e. s. 77-78

Farklı bir deneysel çalışmanın konusu olsa da 3 önemli psikolojik yaklaşım içerisinde davranışçı yaklaşımın, şartlı olarak yönlendirebilme doktrinine dayanarak İslamofobi sürecinde %60, biyolojik yaklaşımda kişinin hayatta kalmasını sağlayacak dürtüler göstermesini %20, psikanalitik yaklaşımda da kültürel yapının bastırıcı durumuna referansla %20 gibi varsayımsal bir tahminde bulunabiliriz. Davranışçı durumun verdiği salık ile kişilerin davranışlarının yönlendirilebileceği, onların reorganize edilebileceği durumu İslamofobinin anlamlandırılması açısından da büyük bir anlam taşıyor.

Fobilerin oluşumunda davranışçı yaklaşıma göre hemen tüm nesneler eşit bir protokole sahiptir. Bir nesnenin doğru kurgulanması durumunda fobiye sebebiyet verecek bir uyarıcı haline gelebilir. Davranışçı yaklaşımda da görüleceği gibi uygun bir kurgu bu imkanı verebilir. Buna ek olarak bazı fobiler taklit de edilebilir. Yukarıda bahsedildiği gibi bir nesneden korkmak için mutlak surette o nesnenin tehlikeliliği hakkında bilgi sahibi olmak gerekmez. Yılandan korkması için bir kişinin illa ki bir yılan ile kötü bir geçmişinin olması gerekmez veya sadece bir söz, görüntü duyması, görmesi halinde bu fobi hızlıca gelişebilir. Buna ek olarak sosyal öğrenme yoluyla da fobiler gelişebilir. Bir kişi, yılandan veya farenden korkan birini gördüğünde yılan veya fare hakkında fikri olmayan kişi bu davranıştan öğrenme yolu ile fobi geliştirebilir.

11 Eylül örneğinde kişilerin hemen tüm yaklaşımlarda ele alınabilecek şekilde uyarılmış ve güvensizlik hissine kapılmış olduğu açıkça görülebilir. İnsanlar gözlerinin önünden yıkılıp giden 2 dev bina, yüzlerce insanın hayatını kaybetmesi ve müteakip saldırıların olabileceği endişesi. Tüm bunlar travma etkisi oluşturmuş, bir şok doktrini protokolünü anımsatmıştı.

11 Eylül sonrası travmatik sürecin incelenmesi ve etkilerinin izlenmesi amacıyla yapılan deneysel araştırmalardan biri olan 2001'den 15 yıl sonra gerçekleşmiş çalışmada 11 Eylül travmasının bazı örneklerde 6 yıl kadar sürdüğü görülebiliyor.⁶³ Farklı bir araştırmada da bu sonuçlar tasdik edildiği gibi 11 Eylül'de şahitlerin karşılaştıkları görüntülerden dolayı amigdalalarında ciddi bir uyarının açığa çıkacağı, böylece yıllar geçtikçe bunun farklı şekillerde

⁶³ LOWELL, A., Suarez-Jimenez, B., Helpman, L., Zhu, X., Durosky, A., Hilburn, A., ... Neria, Y. (2017). 9/11-related PTSD among highly exposed populations: a systematic review 15 years after the attack. *Psychological Medicine*, 48(04), 537–553. s.11

kendisini travmatik etkilerle hatırlatabileceği belirtiliyor.⁶⁴ Diğer bir çalışmada ise yetişkin ve çocuklar üzerinde 11 Eylül sonrası izlerle alakalı endişeli durumların olup olmadığı yönünde bir araştırma yapılıyor ve katılımcıların neredeyse %90'ında strese semptomlarından en az bir tanesine rastlanılabiliyor.⁶⁵ Kalıcı hasarlara yol açabilecek yüksek travmalar ancak ve ancak travma sonrası tedaviler ile düzeltilebilecekken 11 Eylül düzeltilmek için oluşturulan bir travma olmaktan ziyade tam da yönetilmek ve yeniden organize edilmek için kullanılan bir araç mahiyetindeydi. Bu anlamıyla 11 Eylül şok doktrininin hayata geçirildiği, toplumun panik halindeyken stratejik bir plan ile medya ve siyasetin organize olduğu müstesna bir vaka olarak ele alınabilir.

Amerika Birleşik Devletleri için olduğu kadar tüm dünya adına travmatik bir etki yaratan 11 Eylül saldırılarının etkisini arttıran, teröristlerin saldırı yapamadığı, korkusunu ulaştıramadığı milyarlarca insana bu olayı olağanüstü bir üslup ile veren medya oldu. Bu süreçte medya hem travmanın herkesçe yaşanmasını sağlamış hem de yoğun aralıklarla tekrarlanarak her defasında korkunun yeniden üretimi gerçekleştirilmişti. Bunun yanında Batı'da meskun bulunan korku geleneği, bireyselleşmenin getirdiği potansiyel yabancılaşma hali, İslam'ın zihinlerdeki izleri ve Batılı toplumların atlattıkları merhaleler İslamofobi kültürünün oluşmasına büyük bir katkı sağladı. Batı toplumunun en ince hatlarına kadar işlemiş olan modernleşme tecrübesi 21.yüzyıl sosyolojisini anlamak adına büyük bir imkan tanıyor.

2.3. BATININ TERÖR VE İSLAM KODLARI

İslamofobinin kendisine zemin bulduğu, vücuda geldiği toplum yapısını anlamak için Batı toplumunda meskun bulunan ve gündelik hayata yansıyan tarihse, felsefik, siyasi kodları bilmekte fayda var. Bu kodlar, bireyleri yeni bir düzen içerisinde hem saldırıya açık bıraktığı

⁶⁴ GANSEL, Barbara, B.J. CASEY, Gary Glover, Henning U. Voss and Elise Temple, The Aftermath of 9/11: Effect of Intensity and Recency of Trauma on Outcome, American Psychological Association 2007, Vol. 7, No. 2, 227–238

⁶⁵ Mark A, Schuster, A National Survey of Stress Reactions after the September 11, 2001, Terrorist Attacks, The New England Journal of Medicine, Vol. 345, No. 20, 1507-1512, Mark A. Schuster, 15 Nov, 2001,

gibi diğer yandan da organize edilmelerine, yönlendirilmelerine de fırsat tanıyor. İlk bölümde nispeten temas ettiğimiz noktaları burada biraz daha ayrıntıya girmek şartıyla ele alacağız.

Yakın tarih içerisinde Avrupa'nın ve Amerika'nın modernleşme tecrübesi hemen hemen birbirine eşzamanlı olarak seyretti. Ortaçağ'da kendi içerisinde nüfusu, kültürü, ekonomisi ve siyasetleri ile birbirinden ayrı ve birbirleriyle çatışan, yüzlerce yıllık savaşlarıyla yıpranan, böylelikle dış tehditlere sürekli olarak açık kapı bırakan Avrupalılar 19.yüzyıl itibariyle mücadelelerini kıtalarının dışına taşımış, durağan görüntü çizen Asyalı ve Afrikalılar üzerinde tahakküm kurmak usulüyle yeni bir strateji benimsemişlerdi. Siyasal yeni bir organizasyon arayışı Fransız ihtilalini takip eden süreçte kendisini göstermişken Fransız ihtilali ile modernleşme ve ulusallaşmanın eş zamanlılığı Batılıları hem kendi içlerinde hem de kıtalarında farklı bir zihniyet dünyasına taşıyacaktı. Üretim yöntemi bakımında sanayileşme , dini tutum bakımından ise sekülerleşme ile aynı düzlemde kullanılabilen modernleşme serüveni temelde dayandığı teknik gelişme düzeyi ile tahakküm yarışı çok daha kızışacaktır.

*"Modernite öncesi toplumlarda eylemlerimiz özellikle insani yapıya ve doğal çevreye bağımlıydı. Modernleşme süreci içerisinde doğal coğrafi çevrenin ve insanın kendi fizik yapısının dayattığı pek çok sınırlama gittikçe ortadan kalkmaya başladı. Kendine özgün yaşam biçimiyle insan türü diğer bütün memeli hayvanları kendisine boyun eğdirdi. Şimdi insana en yakın hayvan türlerini artık hayvanat bahçesinde görebiliyoruz; eğer yaşıyorlarsa tabi..."*⁶⁶

Alıntının sahibi bu cümleyi insanın çevresi ile ilişkisinin dönüşümünü ifade etmek için kuruyor. Modernitenin üzerine derin çalışmalar yapmış diğer düşünürler gibi söz konusu yazar da teknik gelişmenin insana tanıdığı ayrıcalıkları açıkça dile getiriyor. Bu teknik bilgisi ve uygulaması düşünöre göre insanın çevre üzerindeki denetimi arttırması modernleşmenin göz ardı edilemez göstergelerinden biri olan "evcilleştirme" yeteneğinin bir sonucuydu. İnsan çevresini

⁶⁶ Akt. LOO, Hans Van Der, – Williem Van Reijen, Modernleşmenin Paradoksları, İnsan Yay. 2014, İstanbul, Çev. Kadir Canatan, s.17-18, Ayr.Bkz. F.Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft Leipzig, 1887

evcilleştirdi ve onu denetleyip yönlendirebilecek hale getirdi. şimdi ise sıra evcilleştirilmesi gereken son öznede, insanın kendisinde.

Büyük umutlarla konuşulmuş, hayali kurulmuş ve uğrunda mücadele verilmiş olsa da modernite beklenen faydayı tam anlamıyla sağlayamadı. Aydınlanmanın başladığı stratejik konumlardan biri olan İtalya çok geçmeden Mussolini önderliğinde Faşizmin başını çeken ülkelerden biri haline gelmişti. Kimi kesimlere göre Machiavelli'nin hayalini kurduğu büyük İtalya kendisi gibi düşünüp düşünmediğı tartışmalı olan bir siyasetçi için ilham kaynağıydı. Gramsci tam da dönemin içinde ana muhalefet konumunda biri olarak Machiavelli'nin Prens'ine nazire yaparak Modern Prens'i kaleme alır.⁶⁷ Burada Gramsci birkaç asır önce tek bir beden üzerinde toplanan iktidarın meşruiyet ve yürütmesinin 20.yüzyılda daha da genişleyip muğlak bir hale gelişini inceleyip siyasal parti hegemonya tezini ortaya çıkartıyor. Gramsci çalışmasında toplumun geneline yayılıp doğrudan halkın kendisi üzerinde oluşturulan algıdan meşruiyetini alan Faşist yönetim modelini eleştiriyor ve bunu modern yönetim olarak tanımlıyor. Liberal düşünce ile ulusal hareketin yan yana gelişinde ortak noktayı teşkil eden "ulusların kendi geleceğini tayin edebilme hürriyeti" ulusal yayılmacılığı modernitenin en bariz sonuçlarından biri olarak ortaya çıkardı. Bilhassa bu gelişme topyekun değışen bir sistemi değil yalnızca meşruiyeti değışen bir yönetimi ortaya çıkardı. Tek bir beden üzerinde temsil edilemeyen meşruiyet tabana yayılarak "makul bir topluluktan kaynaklanan yönetim yetkisi" ile şekil değıştirdi. Zygmunt Bauman'a göre modernlik başlarda "özgürlük, farklılık ve göreliliğı" yeğlerken bunların süreklilik bakımından mümkün olmadığı ve savunulamazlığı farkedildi. Haliyle modernlik akıl adına ve bürokratik denetim aracılığıyla kaosu düzenleme, muğlaklığı ortadan kaldırmaya yöneldi. Hitler ve Mussolini yönetimleri bu paradigma sonucunda doğrudan ortaya çıkan en bariz örneklerden iken özgürlük ve bireycilik iddiaları siyasetin taarruzlarına yenik düştü ve Bauman'ın tabiriyle "aydınlanmış ya da pek de aydınlanmamış yöneticiler şeylerin düzenini isteyerek ve tasarlayarak yeni baştan bina etmeye giriştiler."⁶⁸ Haliyle, modern okumaları siyaset üzerinden yorumlayan yöneticiler modernizmin boş bıraktığı ya da ihmal ettiğı bölümü doldurarak feodaliteye karşı kalkışmayı kendilerine

⁶⁷ Ayr. Bkz. GRAMSCI, Antonio, Modern Prens, İtalyancadan Çev. Pars Esin, Dipnot Yay. Ankara, 2014

⁶⁸ Akt. WAGNER, Peter,, Modernliğin Sosyolojisi, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay. 2005, s.92-93

evirdiler. Schmitt'e göre sekülerleşme süreci geleneklerin bireysel düzeyde tercih boyutuna indirgenmesinden dolayı kendi içinde bir boşluk barındırır.⁶⁹ Bu boşluk nihayetinde bir şekilde doldurulmalıdır.

Schmitt, iktidar ve din ilişkilerini dönemsel olarak incelemenin yanında iktidarın merkezine aldığı araçları da genel bir kullanımdan bağımsız olarak çeşitli değişkenler ile açıklıyor. Buna göre "yönetme gücü kimin elindeyse onun dini geçerlidir" (Cujus regio ejus religio) ilkesinden yola çıkarak 17.yüzyılda yönetenin dininin yerini sonraki yüzyıllarda yönetenin ekonomisi ve yönetenin ulusu kıstasları aldı. Dönemin eğilimine göre değişen meşruiyet kaynakları muhafaza edilmesi gereken birer değerler bütünü ifade ediyorken her yeni meşruiyet kaynağı bir öncekini Schmitt düşüncesinde nötrilize etti. Tabi dinin bir önceki dönemde ilahi bir aşkın boyuttan soyutlanarak toplumsal hayatta bireylerin hür iradelerine teslim edilen bir tercih noktasına indirgenmesi her ne kadar kilise ve devlet ilişkilerinde bir ayrışma olduğunu ve karşılıklı tahakküm arayışının sınırlandığını gösterse de asıl olan önceki dönemde dinin kapladığı alanın başka bir araç ile doldurulmuş olduğudur. İnsanın bilgisine haiz olduğu ve neredeyse onu yönlendirebilme marifetini kendisinde bulduğu doğadan sonra tamamiyle müktedir olmanın yolu insanın kendi türü içerisinde iktidarını sağlamış olmasından geçiyordu. Hans Van Der Loo ve Willem Van Reijen'in ortak çalışması olan "Modernleşmenin Paradoksları" eserinden ödünç alarak kullandığımız "evcilleştirme" ve buna ek olarak "farklılaşma" göstergeleri birbirleriyle ilintili olarak değerlendiriliyor. Evcilleştirme kabiliyeti modern insanı kendi arasında -artan iş alanı sebebiyle- farklı alanlarda etkinliğe yönlendirdi. Bu, artan iş bölümü arasında nispeten bütüncül görüntü çizen toplum yapısının kendi arasında birbirinden uzaklaşması anlamına gelir. Haliyle, iş bölümü, uzmanlaşma ve bürokrasinin gündelik hayatta ağırlığını gün geçtikçe arttırması Durkheim'in geleneksel kurumların ortadan kalktıktan sonra insanların yalnızlaşacağı ve cemaat normlarından muaf bir şekilde dizginlenmeden yaşamasının büyük bir tehdit oluşturacağı düşüncesini⁷⁰ haklı çıkarıyor. George Simmel de bireyin toplumdan uzaklaşmasını yapısal bir farklılaşma olarak ele alıyor.⁷¹ Burada üzerinde durulması gereken noktalardan biri farklılaşmanın artmasıyla çeşitlenen ilişki modellerinin sonrasında bürokrasiyi daha yoğun bir

⁶⁹ KARDEŞ, M.Ertan, Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı, İletişim Yay. 2015 İstanbul, s.33-34

⁷⁰ Ayr. Bkz. DURKHEIM, Emile, Sosyoloji Dersleri, İletişim Yay. 2006, İstanbul

⁷¹ SIMMEL, Georg, Bireyselleşme ve Kültür, Çev. Tuncay Birkan

hale getirip nasıl da insanı yalnızlaştırdığıdır. Zira, geleneksel dönemlere göre insan artık daha fazla kişi ve kurum ile muhatap oluyorken daha az ilişki içerisine giriyor. Bunu geleneksel dönemdeki ilişkilerin nispeten daha fazla duygu yüklü oluşuna, modern ilişki şeklinin ise daha zaruri bir çerçevede "görev" bilinci ile gerçekleşmesine bağlayabiliriz. O halde bu çıkarım bizi doğrudan kalabalıklar içerisinde yalnızlaşan insan metaforuna yönlendiriyor.

Aydınlanma idealler üzerine kuruluydu. Bu idealler insan için iyi olanlar arasından seçilmiş ve insan adına parlak bir istikbal vaat ediyordu. Çoğu araştırmacının kırılma noktası olarak gösterdiği İhtilal de modern toplum yapısının iddiaları ile gerçekleşmişken üzerine yapılan birçok tartışmada niyet ve çıktıları ile yoğun bir şekilde eleştirildi. Görünürde yetkilerini sınırlanan Kral Lui'nin 1793'te idam edilmesine varan sürecin Fransız İhtilali olarak isimlendirilmesi yalnızca bir yetki devrini ya da yönetim değişikliğini ifade etmez. Bu, ayrıca bir yönetim ilişkisinin yeniden düzenlenmesi anlamına da geliyor. Zira, ekonomik temeller üzerinden kendisine meşruiyet alanı bulan ayaklanma ihtiyacı iktidar mekanizmasında yaşananlar ile yalnızca bir hülyanın tecrübe edilmesine kapı araladı. İnsan Hakları Bildirgesi'nin yayınlanmasından bir sonraki gün ekonomik kaygılar ortadan kalkmamış ve temel sorunlar çözülmemiş olsa da halk yeni bir akide kavuşmuş olmanın gururunu yaşıyordu. Ancak ekonomide bir düzelme olmadı, hatta iktidarda meskun bulunan Jirondenler Hükümetinin Avusturya'ya savaş açması ile zaten kötü olan ekonomi daha da kötüleşmiş oldu. Fransız Devrim tarihçilerine göre Jirondenler bu savaşı ya Cumhuriyetçi baskılara karşı dışarıdan bir destek bulmak ya da kazanılması muhtemel bir savaştan sonra maddi getirinin ekonomiye katkı sağlaması amacıyla başlatmıştı. Burada 1789 yılında görevde olduğu sırada ihtilalin gerçekleşmesine şahit olan Kral Lui'nin hala görevini -yetkileri sınırlandırılmış olsa da- sürdürdüğünü söylemeden geçmeyelim. Kral, Cumhuriyetçi baskıları nomine etmek için devrimden itibaren farklı politikalar izleyerek verdiği sözleri bir anlamda gevşetmeye çalışmıştı. Ancak Kral'ın içinde bulunduğu Jirondenler Robispierre'in başını çektiği Jakoben muhalefet kanadının itirazlarına rağmen bu savaşı başlatmış ve savaş sırasında büyük bir hüsrana uğramıştı. Avusturya'da umduğunu bulamayan Jirondenler dahası İngiliz ve Alman Prenslikleri'nin Fransa'yı işgal etmesi tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Bunların üzerine 26 Mayıs 1793'te Robispierre tarafından yapılan bir çağrıda halk şu şekilde ayaklanmaya teşvik edildi; *"Halk baskı altına alındığından kendisinden başka başvuracağı bir makam olmadığından ona*

ayaklanmaya gerek olmadığını söyleyen bir alçaktır. Bu hareketin zamanı gelmiştir. Halkı yozlaşmış milletvekillerine karşı ayaklanmaya çağırıyorum.'⁷²

Hareket başladı. Robespierre'in başını çektiği Jakoben muhalif grup hükümete kesin anlamda bir darbe girişiminde bulunup kralı ve destekçilerini idam ile cezalandırdı. Bu, aynı zamanda 1789 ruhunun doğrudan hükümette kendisine yer edinmesi anlamına da geliyordu. Çünkü iktidarda bulunan yetkileri sınırlandırılmış da olsa Kral değil, halk hareketi desteği ile temsil etme hakkı kazanan Jakobenler yani Maximilien Robespierre idi. Robespierre iktidara gelir gelmez devletin dışarıdaki düşmanları ile ilgilendi ve bazı kaynaklara göre 500 bin kişilik ordusu ile ⁷³ ülkesine yönelik işgali sonlandırdı. Böylece uluslararası anlamda kendi egemenliğini sağlayan Fransa artık Cumhuriyet yönetimini tesis etmeye başlayabilirdi. Ancak bu yine başarısız oldu. Öyle ki, Fransa tarihinin en kanlı 1 yılını 1793 ve 1794 arasında geçirdi. Devrim karşıtı iktidar düşmüş, düşman ülkelerce işgal sona ermiş olsa da Cumhuriyet değerleri hala tehdit altındaydı. O tehdit halkın içinde saklanan ve mümkün olan ilk zamanda karşı devrime girecek olan Kral yandaşlarıydı. Daha doğrusu böyle olduğu düşünülüyordu.

Kral döneminde savaşlar ve tehditler neden olarak gösterilip anayasa neredeyse askıya alınmıştı. Daha doğrusu 1789 onu başaranların hafızasında güzel bir yıl olarak kalmıştı. Savaşlarda alınan yenilgiler ve kötüleşen ekonomi muhalefetin elini güçlendirmişken ihtilali gerçekleştiren kadro yönetime gelirken Kralın sorunlarla dolu mirasını da ister istemez üstlenmişti. Jakobenler üstün bir başarı gösterip dış müdahaleleri bertaraf etmeye çalışırken anayasal düzen hala eskisi gibi işlemiyordu. Savaş sona erdiğinde içerideki taşkınlıklar belki gündemden düşmeyen karşı devrim söylentileri belki de kısmen gerekçelendirilen ön gürülerden olacak hükümeti sert önlemler almaya itti. Devrimin kurumsallaşmasını sağlayacak olan Kamu Güvenliği Komitesi devrim karşıtlarını cezalandırmak ile görevlendirildi. Komitenin 12 kişilik grubunun 10'u Robespierre taraftarı kişilerden oluşturuldu. Bu komite en önemli icraatını Kralı tarihin şahit olduğu en acımasız ölüm makinesi olan giyotinde idam ederek kararlılığını göstermişti. Şimdi sıra onun gizli ve açık destekçilerindendi.

⁷² MAINTENANT, G., Jakobenler. İstanbul: İletişim Yayınları. İstanbul, 2005 s.110

⁷³ TANİLLİ, Server, Dünyayı Değiştiren 10 Yıl, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007

Merkezi yönetimi tesis etmeye çalışan Jakobenler federal tavırlar içerisinde olan tüm girişimleri şiddetle önlemeye çalıştı. *"İster halk temsilcileri ister halk dernekleri tarafından her ne isim altında kurulmuş olursa olsun tüm kongreler ve merkezi toplantılar hükümetin eylem birliğini yıkıcı ve eğilim itibarıyla deferalist oldukları için feshedilmişlerdir ve kesinlikle yasaklanmıştır."*⁷⁴ Bu açıklamadan sonra ulusal merkezi bir yönetim yerelde de tüm otoriter yetkilerin kullanılması ile hissedildi ve 10 Ekim 1793'te alınan karara göre; "koşullar düzelene kadar Fransız Cumhuriyeti'nin devrimci yönetim ile yönetilmesine"⁷⁵ karar verildi. Karar şu şekilde gerekçelendirildi; "Halk düşmanları ile mücadele etmek için silahtan başka çözüm yoktur. Ne var ki, halkla düşmanları arasında silahtan başka ortak şey yoktur. Adalet yoluyla yönetilemeyenleri silah yoluyla yönetmek gerekir. Zorbaları ezmek gerek." Bu kararda yalnızca Cumhuriyet aleyhinde çalışanlar değil ayrıca "eli kolu bağlı duranlar ve hükümete destek yolunda birşey yapmayanlar da cezalandırılmayacaktır."⁷⁶

Bu bir yıllık dönemin ismi tek kelime ile "terör" olarak adlandırıldı. Günümüzde terör araştırmaları çok daha önceki dönemlere götürülüyor ve günümüz terör olayları ile bağlantısı neredeyse sağlanamayacak tarihte kalmış oluşumlara mal ediliyorsa da disiplinel çalışmalara eğilen çoğu bilim adamının ortak fikri terör meselesinin ilk defa 1793'te gündeme geldiğidir. Korkudan titretme anlamına gelen terör Fransa'da Robespierre hükümeti ile özdeşleşmiş ve bu 1 yıllık aralık "terör dönemi" olarak tanımlanmıştı. Zira birçok kaynakta Robespierre aslında "Terror Robespierre" olarak belirtilir. Bu dönemin en ayırt edici özelliği devri sabık olarak görülen önceki iktidara bir şekilde bağlı olan ya da yeni Cumhuriyetçi yönetime destek vermeyip tarafsız kalan herkesin hain olarak suçlanıp giyotinde sert bir şekilde cezalandırılmasıydı. Her ne kadar bir önceki dönemde kalan kişiler de nispeten 1789 öncesi fikirde olmayıp merkeziyetçi bir yönetime karşı en fazla federal bir yönetimi önceliyor olsa da hain olarak cezalandırıldılar. Daha doğrusu 1789'da devrimi gerçekleştirenlerin içinde bulunanlar artık birer suçlu durumundaydı. Bu durumu eğer infazından önceki son sözünü

⁷⁴ GUERİN, Daniel, Fransa'da Sınıf Mücadelesi, 1793-1795, Yazın Yayıncılık, İstanbul 1986

⁷⁵ AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Ulus, Devlet ya da Halkın Egemenliği, İmge Yayınları, 2010, İstanbul

⁷⁶ Akt. KAYNAR, Ayşegül Kars, Fransız Devriminde Terör Dönemi, Son Erişim Tarihi; 30 Mayıs 2016, <https://independent.academia.edu/AysegulKarsKaynar>

söylemesine mücade edilseydi, Madame Roland başını giyotine uzatmadan önce şöyle söyleyecekti; "Ey özgürlük, senin adına ne cinayetler işleniyor!"⁷⁷

Terör dönemi vatanperverlerin merkezi yönetime sadakatlerini kanıtlamak için çeşitli ihbar ve şikayetleri bildirmeleri gerektiği bir korku yönetimini de ifade eder. Bu dönemde Kamu Selameti Komitesi neredeyse tüm yürütme yetkisini üzerine alarak yargı ve infazı gerçekleştiriyordu. İhbar kültürü çok kısa bir sürede yayıldı ve bu aynı zamanda Jakobenlerin ülkenin her yerine ulaşabilmesi anlamına geldi. 17 Eylül 1793'te çıkan "Şüpheliler Kanunu" ihbarlar için hukuki zemini de hazırlıyordu. Bu kanun modern toplumun anlaşılması ve toplum – devlet ilişkilerinin anlaşılabilmesi için kilit bir anlam taşıyor.

1. Davranışları ya da yazdıklarıyla kendilerini tiranın, federalizmin ya da özgürlüğün düşmanlarının dostu olarak belli eden herkes,
3. Mevcut geçim kaynaklarına sahip olmayan ya da yurttaşlık görevlerini yerine getirmeyenler,
4. "İyi yurttaşlık Sertifikası"nı almaya kabul edilmeyenler, yani vatanseverler tarafından verilen resmi kartı olmayanlar,
5. KonvansiyonyadaKonvansiyon'un komiserleritarafindangörevlerinden alınanve birdaha görevlendirilmeyen tüm kamu çalışanları ve memurlar,
6. Eski soylular ve devrimde yurt dışına kaçanlardan devrime bağlılıklarını göstermeyenler, bunların karıları, kocaları, oğulları, kızları, ana ve babaları, kız ve erkek kardeşleri, hizmetlileri,
7. 1 Temmuz 1789 8 Nisan - 1792 tarihleri arasında yurt dışına giden ve daha sonra Fransa'ya geri dönen herkes şüphelidir.⁷⁸

Halk düşmanlığı ülke genelinde yayılmıştı. Ya Jakoben kulübüne bir şekilde üye olunmalı, ya ihbarda bulunmalı ya da doğrudan güvenlik birimlerinde yer alarak icrası konumda istenilenleri yapmak gerekiyordu. Fransızların üstün uğraşlar ile edindiği kazanımlar ne olursa olsun

⁷⁷ ÇAKMAK, Diren, Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş, Ege Akademik Bakış, 7(2) 2007:727-745 , s.737
"o liberte que de crimes on commet en ton nom"

⁷⁸EAGAN, James Michael, Maximilien Robespierre, Nationalist Dictator,, New York: Culumbia University Press, 1938

muhafaza edilmeliydi. Robespierre yönetimine göre tam da bu yüzden gerekirse bir süreliğine anayasa askıya alınabilir, özgürlükler sınırlandırılabilir, çeşitli endişeleri taşıması halinde halk hayatı pahasına cezalandırılabilirdi.

Terör dönemi Fransız İhtilali'nin eksik parçasını da tamamladı. 1789'da eksik olan egemenlik (temsiliyet) böylece korunması gereken değerler, halkın veya ulusun üzerine düşen görevlerin benimsenmesi ve devletin yasama, yargı ve yürütmesiyle bir "cezalandırma" mekanizması haline gelmesi sağlanmış oldu. Sadece 1794 yazında 20.000 kişinin giyotinde öldürüldüğü Fransa devrim adına devrimin kazanımlarını bir kez daha askıya almıştı. Bu aynı zamanda Weber'in Devlet üzerine yaptığı meşhur tanımına yolun daha başından açık bir örnek teşkil ediyordu. Weber'in eleştirel bir atfı ile devlet "şiddeti kullanabilme yetkisini tekel bir şekilde elinde bulunduran organizasyondur."⁷⁹ Modern devlet bu hakkı bir rıza usulüne dayalı olarak kullanır. Zira önceki dönemlerde de en az 1793-94'te yaşanan şiddete rastlamak mümkün. Ancak devletin doğrudan halkın içine nüfuz ederek kendini hissettirdiği, yargı ve yürütme organlarıyla cezalandırma makinesi olarak çalıştığı, toplumun vatanperverler ve halk düşmanları olarak ikiye ayrıldığı terör dönemi Weber'in modern devlet tanımı içerisinde önemli bir yere sahip.

Devlet, Machiavelli'de tanımlanan Hükümdar'ın yönetim prensipleri ile ciddi bir şekilde hayata geçerken "İnsan" için dönüm noktası olarak gösterilen Fransız Devrimi kısa süreli bir tecrübe olarak kaldı denebilir. Tabi burada Fransız halkının doğrudan politikalara destek verdiğini, Robespierre'in doğal olarak bir karşılık bulduğunu söylemek doğru değil, bilakis 1794 sonunda Fransız meclisi baskılara ve devrimin değerlerine sadık kalınmadığı eleştirilerine daha fazla duyarsız kalamayarak Robespierre yönetiminin meşruiyetini açık bir şekilde tartışmış, hatta başta Robespierre olmak üzere onun destekçilerini hapsetmiş sonra da terör yönetiminin başrol oyuncusu olan giyotin ile cezalandırılarak düşürülmüştü. Ancak Fransız halkının yaşadığı bu tecrübe modern devletin reflekslerinin ne ölçülere varabileceğinin görülmesi ve sonraki sürecin daha rahat anlaşılabilmesi açısından kayda değerdir. Giyotin ile cezalandırma Terör döneminden sonra azalmış ve kısa süre sonra neredeyse kullanılmaz hale gelmişse de

⁷⁹ WEBER, M. (2006). Meslek Olarak Siyaset. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, s.36

Almanya'da Hitler yönetiminde en çok başvurulan toplu kıyım aracı haline tekrar geldiğini, Hitler döneminde içeride ve dışarıda yaşananların Terör döneminden farklı olmadığını ifade etmek gerekir.

Modernizmin bir hayal kırıklığı olduğunu ifade etmiştik. Hakikaten tüm çıkış noktaları ele alındığında modernleşmenin ya istismar edildiğini ya da zaten sürdürülebilirlikten uzak oluşuna şahit oluyoruz. Fransa'da karşı devrimler ve Cumhuriyet hükümetleri ardı sıra geliyorken Robespierre'den kısa zaman sonra Napolyon'un 19. Yüzyılın başında Avrupa'nın merkezinde Fransız İmparatorluğu kurması modern devlet sorununu ortaya koyuyor. Şiddet erkini elinde bulunduran devlet Napolyon ile vatanperverlik bilincinin uluslararası rekabete taşınmasını beraberinde getirdi. Yani artık devletin bir de ulusu vardı. Kısacası, terör döneminde icat edilen seri öldürme aleti giyotin ve onun politikada ile halk nezdinde oluşturduğu ilişki bir buçuk asır sonra bile gerçekliğini korumuştur.

Kral Lui ve yönetimine karşı ihtilalin gerçekleşmesinde önemli teşvik edici rolü olan Burşuva sınıfının ülke sınırları içerisinde askeri statüko ile mücadele edebilecek yetkinlikte bulunması Napolyon yönetiminde ordunun bizzat hükümetin yönlendirmesine tabi olmasını beraberinde getirdi. Sabık dönemde asker neredeyse iktidarı elinde bulunduruyorken müteakip süreçte devletin politikalarını tatbik etmek ile meşgul bir yapı haline geldi.

Bu çalışma çerçevesinde Fransız Devrimi'nden bizim alacağımız pay devletin kazanılan değerler etrafında kurumsallaşması sırasında halkın zararsız ve hizmetkar hale getirilmesidir. Halk özgürlük sloganları attığı devrim yürüyüşlerinde daha makul bir gelecek tahayyül etmiş olsa da 19.yüzyıl bitmek üzereyken elinde kalanın içeride ve dışarıda oluşturulan korku odaklı yönetimlerde kendine yer edinmek olduğunu söylemek çok da büyük bir iddia olmaz. Bu göstergelerden yola çıkarak modernleşmenin bir skandal haline geldiğini söyleyebiliriz. "Utanılacak bir sonuçun ortaya çıkması" anlamına gelen kelime (scandalum) Yunancada bir tuzak olarak da tanımlanıyor. Modernizmin onu tasarlayan ve ondan medet umanların tasavvurundan çok daha farklı bir şekilde yaşanması onu tam anlamıyla bir skandal halini gözler önüne getiriyor.

Batıda yaşanan ve siyasetten kültür hayatına, din-devlet ilişkilerinden eğitim sistemlerine gündelik hayatı ilgilendiren değişimler bambaşka bir toplum düzenini karşımıza çıkardı. Her ne kadar kolektif bir bilinç ile başlamış olsa da Batı toplumu günün sonunda bireyselleşmiş, yalnızlaşmış, kurallar ve kanunlar ile hizaya getirilerek korkutulmuş bir modeli teşkil ediyordu.

Batının İslam dinine olan bakışını anlamak için ise söz konusu kitlelerin gündelik hayatlarına tevarüs eden yeni kilise-devlet ilişkisini genel itibariyle kavrayabilmek, sekülerleşmenin yansımalarını Batı toplumu üzerinde okuyabilmek gerekir. İslam, Ortaçağ'da kalan düşman algısının ötesinde farklı bir form kazanarak Modern Avrupa'da karanlık geçmişin sembollerini taşıyan bir konuydu. Yani, İslam demek Batının kendi içerisinde yüzyıllar boyunca çektiği ıstıraplarının kaynağı olan dini bir mesele idi ve karanlık geçmişi hatırlatıyordu. İslam, karanlık dönemin geri geleceği, Batılının kazanımlarını alıp götüreceği endişesi ile bir din olmanın da ötesine geçerek başlı başına bir tehdit anlamı taşıyordu. Hristiyanlık dinine dahi bir muhalefet sekülerizm başlığında getirilmişken yabancı insanların inandığı yabancı bir din pek tabi olumlu karşılanmayacaktı. Bilhassa Batının kendi kimliğini oluşturduğu bir çağda "öteki"ni tasnif etmesi de hızlı olacaktır, zira kimlik demek kim olunduğu anlamını taşıdığı kadar aynı zamanda kimlerden olunmadığını da ihtiva eder.

Edward Said de şöhretli eserinde bu konuya değinerek: her çağın kendi ötekilerini ortaya koyduğunu, bunun durağan değil sürekli olarak kendisini tekrarlayan ve mevcut duruma göre revizyondan geçiren bir süreç olduğunu ifade ediyor.⁸⁰ Fuller de Said'i tasdik edercesine, söz konusu Ortadoğu coğrafyasında İslam ortaya çıkmamış olsaydı da jeopolitiğin bir sonucu olarak o bölgede bulunan her kimse öteki konumunda bulunacak olanların onlar olacağını ifade ediyor.⁸¹ Jirondenler ve Jakobenler arasındaki güç mücadelesi hukuki, siyasi ve toplumsal bir zemine inerek aslında bir demo uygulama olarak tarihe geçmişti. Bu çatışma hali, Hükümetin yasa yoluyla, Fransız ihtilalinde oluşturulan değerler prensibi üzerindeki kısa süreli bir "Gelenegın İcadı"⁸² üzerinden İslam yahut başkasına veya diğer ötekilere karşı da alınması gereken tavır hakkında yol gösterici bir mahiyet taşıyordu.

⁸⁰ SAID, Edward, Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yay. İstanbul, 2014, s.347

⁸¹ FULLER, Graham, İslamsız Dünya, Çev. Hasan Kaya, İstanbul, 2010

⁸² Ayr. Bkz. HOBSBAWN, Eric, Terence RANGER, The Invention of Tradition, Cambridge University Press, 1983

Batılının nazarında İslam, bir din olmanın ötesinde yakın bir tehditti. 19.yüzyıla gelindiğinde; İspanyollar, Portekizliler, İngilizler, Fransızlar ve hatta İtalyanlar İslam haricindeki Doğu'yu idaresine alarak diz çöktürmüş, Hindistan, Japonya gibi topraklar kontrol altına alınmıştı ancak İslam organize Türkler ve yerleşik Arapların direnişiyle ele geçirilmemiş vaziyetteydi. Bilakis Osmanlı İmparatorluğu en zayıf dönemine denk gelen ve Avrupa'da başlamış olan Dünya harbine birçok cephe ile müdahil olmuş, Avrupa'yı ikiye bölen bloklardan biri ile hareket ederek savaş ilan etmişti. Coğrafyası ile Batı'ya daha yakın olan Mağripliler ve Osmanlılar diğer Doğululara göre daha ciddi bir tehlikeydi. Farklı ve daha derin bir çalışmanın konusu olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Türk devleti olarak bilinmesi, İslam'ın hilafetini taşıyor olması da Avrupalılar nezdinde Türk-İslam özdeşliği üzerinden bir korku hali ortaya çıkarmıştı. Hatta Batı'nın en önde gelen Kilise muhaliflerinden, bu hali ile belli bir entelektüel seviyeye ulaşmış olması beklenen, Martin Luther İslam'ın yalnızca Türklere ait bir din olduğunu düşünmekteydi.⁸³

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kanuni Sultan Süleyman devrinde Viyana'ya yaptığı seferde hayatta olan ve bu seferin yansımalarını çok iyi analiz eden Luther bir yandan da "Türklere Karşı Savaş" isimli bir eser de kaleme almıştı. Dini anlamda ise yine coğrafyadaki yakınlığı andırıyordu. Zira ilk İslam düşünürlerinin Antik Yunan geleceğinden besleniyor oluşu ve hatta Avrupalıların Antik Yunan kaynaklarına erişmesindeki en büyük köprü görevini de yine Müslümanlar üstlenmişti ve bilindiği üzere Müslümanların Batı'ya olan yönelimleri bin yılı aşkın süredir durmaksızın sürmekteydi. Bunun yanında Bernard Lewis'in tespitine göre ise Avrupalılar tarih boyunca Doğu'daki komşularına bazen korku, bazen açgözlülük, bazen merak, bazen de tedirginlik hissetmektedir.⁸⁴

Kumar Batılının modern çağda Müslümanları birer din takipçisi olarak değil İslam ırkının mensupları olarak ele aldığını dile getirmekte ve şöyle söylemektedir:

⁸³ HIDIR, Özcan, Tarihte Bir Anti-İslamist Olarak Martin Luther, Batı Dünyasında İslamofobi, A.g.e., s. 148

⁸⁴ KUMRULAR, Özlem, İslam Korkusu, Kökenleri ve Türklerin Rolü, Doğan Kitap, İstanbul, 2012,s.316

‘‘Oryantalistler, Müslümanlığın bir ırk meselesi olduğu düşüncesinden hareketle, ‘‘İslam zihniyetini’’ ve ‘‘Arap zihniyetini’’ deşifre edebileceklerini iddia ettiler. Irkçı kuramlar, bir ırka mensup olan herkesin, birbirinin aynı olduğunu varsaydığı için, bu görüşü benimsyen bilim adamları Müslümanların nasıl düşündüğü ve nasıl davrandığına dair kapsayıcı genellemeler yapabiliyorlardı. ‘‘İslam zihniyeti’’ her şeyden önce ktcld, diye yazar şair Rudyard Kipling. ‘‘İslam zihnini asla iskandil edemeyeceksin. De ki ettin, yorulmana değmez.’’⁸⁵

Diğer yandan bilimin ve mantığın en büyük savunucularından olan büyük düşünür Ernest Renan da benzer bir tutum içerisine girerek tasnif yapmaya girişiyordu.

‘‘Güncel olaylara ilişkin en ufak fikri olan herkes, Müslüman ülkelerin filen ne denli aşaağılık olduklarını, İslam’ın yönettiği devletlerin gerilemesini, eğitimi ve kültürü yalnızca o dinden alan ırkların entelektüel kısırlığını açıkça görebilir. Doğu’ya ya da Afrika’ya giden herkes, gerçek anlamda iman sahibi olanların, kafalarına bir tür demir çember geirmişesine, bilimden tamamen soyutlanıp hiç bir şey öğrenemez hale gelmiş olmaları ve yeni fikirlere kapanmalarına yol açan dar kafalılığı karşısında dehşete düşer.’’⁸⁶

Görüldüğü üzere edebi metinlere kadar yansıyan bu kötücül oryantalizme göre Doğulu olabildiğice kötüyken Batılı bu geri kalmışlıktan uzak, modernliği yaşamış bir şekilde insanlığın en üst düzey aşaması olarak gerekirse yargılama ve kendisinden olmayanları daha düşük görme cesaretine girebilmektedir. Avrupa’nın en önde gelen fikir insanlarının bu sözleri tabiatıyla kendisinden sonraki literatürü de en şiddetli şekilde etkileyecek ve bu fikirler üzerine kurulu bir ekolün oluşmasını da sağlayacaktır. Kültürel kod manasında edebi eserlerin yeri neredeyse tartışmaya kapalı bir durumken söz konusu toplumun bugünkü düşünce tarzını etkileyecek şekilde fikir insanlarının açıkça insanları sınıflandırmaları pek tabi ki kendilerinden sonrakiler için yabancılaşmanın en büyük sebeplerinden biri olacaktır. Kültürel manada

⁸⁵ KUMAR, Deepa, İslamofobi: İmparatorluğın Siyaseti, Pınar Yayınları, 2016, İstanbul, s.52

⁸⁶ KUMAR, A.g.e. s. 76

varlığını sürdüren İslamofobinin nesiller arasında bir zincir şeklinde aktarılması ilk öğretim düzeyindeki okullarda eğitimi sabote edecek düzeyde yansımıştı. Runnymade Trust raporunun paylaşımıyla bu durum alfabedeki tüm harfler üzerinden Müslümanların ve İslam'ın stereotipleştirilmesine kadar varmıştı.⁸⁷

Box 7: Islamophobia combined with opposition to immigration

"For far too long we have been teaching English in a white, middle-class, racist, sexist fashion. If we want to encourage immigrants to assimilate into our society we must help them to learn our language. For this reason, the Government has decided to scrap the old A is for Apple, B is for Ball, C is for Cat method and introduce a new alphabet tailored to the needs of Muslim pupils. From next term, all schools will be required to use the following system.

"A is for Ayatollah,	B is for Baghdad,	C is for Curry,
D is for Djabella,	E is for Emir,	F is for Fatwa,
G is for Gaddafi,	H is for Hizbollah,	I is for Intifada,
J is for Jihad,	K is for Khomeni,	L is for Lebanon,
M is for Mecca,	N is for nan,	O is for Onion Bhaji,
P is for Palestine,	Q is for Q8,	R is for Rushdie,
S is for Saddam,	T is for Teheran,	U is for United Arab Emirates,
V is for Vindaloo,	W is for West Bank,	X is for Xenophobia,
Y is for Yasser Arafat,	Z is for Zionist Imperialist Aggressor Running Dogs	
of the Great Satan."		

The Sun, 12 November 1991

Amerika İslamofobi yarışına her ne kadar Avrupa'dan sonra katılmış olsa da üstün bir çaba ve motivasyon ile aradaki farkı kısa zamanda kapatmayı başardı. Amerika kıtasında geç siyasal kurumsallaşma ve iç karmaşalar, çatışmalardan dolayı Doğu pek bir anlam ifade etmemekteydi. Amerikalılar 19.yüzyıla gelinceye dek ya Güney ya da Batı kesimleri ile irtibat halindelerdi. Müslümanlar, Doğulular, henüz modern olamamışlar ile ilgili pek bilgileri yok sayılırlardı. Gelecek yıllarda ise kültürel anlamda tanışma en ciddi haliyle edebiyat yoluyla olacaktı.

⁸⁷ The Runnymade Trust, A.g.e. s. 10

1867 yılında; İstanbul, Mekke ve Medine topraklarını ziyaret eden şöhretli yazar Mark Twain gördüklerini mizaha başvurarak anlatmakla birlikte karşılaştığı Müslümanları kendine has ancak sonrakilere kalıcı bir miras şeklinde tasvir etmekteydi. Twain'e göre Müslümanlar; "özlerinde çok pis ve iğrenç, kaba-saba, cahil, gerici ve batıl bir halk, Osmanlılar ise biri istibdad, ikincisi hırs, üçüncüsü kan olan 3 fazilete sahip bir hükümetti."⁸⁸ Mark Twain'i ülkesinde şöhrete kavuşturan bu kitap neredeyse 100 bin kopya basıldı ve dağıtıldı. Bununla da kalmadı, Twain'in anlatımı yeni seyahatleri gerekli kıldı.

Kendisinden sonra gidenler de Müslümanlar daha fazla nasıl kötülenebilir sorusuyla mümkün olduğunca meşgul oldular. Bununla birlikte Batı dini metin ve kültürel geleneğine bakıldığında ise İslam algısının 4 farklı şekilde kendisini gösterdiğini söylenebilir. Montgomery Watt da Batılının İslam'a olan bakışını net şekilde sınıflandırarak 4 gerekçeye dayandırmakta: Buna göre İslam yanlış bir dindir ve hakikate muhalefet içerisindedir. İkinci olarak İslam zor dinidir, kılıçla hükümlan olmuştur. Üçüncü olarak İslam şehvetin dinidir ve son olarak da İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed hristiyanlığın peygamberi olan Hz. İsa'ya karşıttır.⁸⁹

Her ne kadar İslamofobi yarışına Amerika geç girmiş ve farklı yollarla Doğulular ile tanışmış olsalar da görünen o ki Avrupa kıtası çok geçmeden yakalanmış, medyanın, yabancılık ve korku kültürünün merkez üssü haline gelmesinden dolayı Amerika bu yöndeki eksiklerini kısa zamanda tamamlamıştı. Avrupalıların coğrafi olarak yakın olmalarından kaynaklanan yakın ilişkileri Amerika için iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile İslamofobi konusunda bir fırsat olarak değerlendirildi denilebilir.

Yukarıda birkaç örneklem seçilerek bahsi edilen ve sayılamayacak kadar çok olan diğer örnekler ile birlikte İslam Batı toplumunda bir endişe-korku hali olarak olgunlaştı ve 20.yüzyılın sonunda, yeni dünya düzeni olarak adı konulan Dünya nizamında bir aktör olarak ortaya çıktı. Modernleşmenin; Sanayileşme, teknik gelişme, Aydınlanma ve Sekülerleşme merhalelerinin getirdiği toplum düzeninin İslamofobi'nin tesisine hazır bir toplumu ortaya koymuş olması çalışmamızın bu bölümü için anlatılmak istenen asıl noktaydı. Zaten Amerika,

⁸⁸ KUMAR, A.g.e. s.55

⁸⁹ ULUÇ, A.g.e. s.298

çok eskiye dayanmayan bir dönemde, bir kaç on yıl önce, kendi eyaletleri arasında siyasal iktidarsızlık yaşamış, ırk ayrımının belirleyici olduğu bir gündelik hayatı uzun süre boyunca tecrübe etmişti. Ten renklerine göre üstünlük mücadelesinin yapıldığı, buna göre bir vatandaşlık veya yarı vatandaşlık protokollerinin belirlendiği Amerika yabancılaşılmaya, düşmanlaşmaya ve düşük yoğunluklu çatışmalara alışkın bir toplum görünümündeydi. Devam eden süreçte, 2.Dünya Savaşı sonrasında ise Dünyanın kutuplu bir düzene geçmesi, ideolojik bir güç mücadelesi içerisinde Komünizm tehlikesi algısının en büyük şiddetle hissedilmesinin de toplumsal manada önemli bir şok tecrübesi olduğu pek tabi söylenebilir. Birbirine zaten yabancılaştırmış, kendi içerisinde bile bir bütün olamamış Amerika toplumu, 1980 yılı itibariyle ise yeni bir yabancı ile tanışmanın gerginliği içerisindeydi. Sovyet bloğunun eski iddiasını kaybetmesi, Amerikan tarzı neoliberal bir ekonominin Dünyada daha çok kabul görür olması Amerika'yı Dünya sahnesine daha iddialı şekilde çıkarırken Amerikan dış politığının Ortadoğu'ya yoğunlaşması Amerikan toplumunda yeni bir 'haber'i de beraberinde getirecektir.

Amerikan toplumunda Müslümanlar ve onların çokça yaşadığı Ortadoğu coğrafyası özellikle 1967 sonrasında, Arap-İsrail savaşıyla gündeme gelmişti. Amerika'da yoğun şekilde yaşayan Yahudilerden müteşekkil lobiler Amerikan toplumunda siyasal desteği sağlayabilmek adına giriştikleri kampanyalarda Müslümanları hedef almak ve Ortadoğu bölgesinde Müslümanları İsrail'e karşı suçlu algısına hapsetmek adına yoğun bir uğraş verdiler. Savaştan 5 yıl sonra bile süren gerginlikler neticesinde 1972 Münih Olimpiyat oyunlarında 11 İsrailli oyuncu öldürülmüş ve bu dünya gündeminde Münih katliamları olarak yerini almıştı.⁹⁰ Filistinlilerin İsrail'e bir savaş misillemesi olarak gerçekleşen bu terör saldırısından sonra Müslümanlar üzerinde Amerikan ve Avrupa kamuoyunda büyük bir baskı oluşmaya başlamıştı. Bu olayın neticesinde başta Amerika'da olmak üzere Arapça konuşan ülkelere vize şartları getirilmiş, halihazırda vize uygulaması bulunan ülkelerinki ise ağırlaştırılmıştır.

Reagan'ın ABD Başkanlığına denk gelen dönemde (1986) Amerika'nın Almanya'da bir diskotekte çıkan ve bir Amerikan vatandaşının ölmesinden dolayı terörist faaliyetlerini

⁹⁰ KEDİKLİ, Umut, Mehmet Akça, Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Artan İslamofobi, TESAM Akademi Dergisi, Ocak, 2017, a.57-95, ISSN: 2148 – 2462

cezalandırmak adına Libya'yı onlarda savaş uçağı ile bombalamış, Libya onlarca kayıp vermişti.⁹¹ Bu saldırı dikkatleri Ortadoğu coğrafyasına yöneltmişti. Oysa Amerikan toplumunun doğru soruyu, Libya ile nasıl bir sorunumuz var?, sorma hakkı yoktu çünkü medya Libya saldırıları konusunda reklamverenleri tarafından çoktan organize edilmişti. Amerika'nın Sirte körfezinde, hangi hukuka bağlı olduğu belli olmamakla birlikte, hak iddia etmesi ve burada savaş uçaklarını, gemilerini harekete geçirmesi Libya yönetimini saldırgan bir politikaya yönlendirmişti. Bir gazetecinin Chomsky'e "Sizce Libya neden bizim için birdenbire böyle büyük bir tehdit haline geldi sorusu üzerine şöyle demişti:

*"Çünkü Reagan Hükümeti işbaşına gelir gelmez kum torbası olarak Libya'yı seçti. Bunun için çok da iyi nedenleri vardı: Libya savunmasız bir ülke, Kaddafi şu veya bu şekilde nefret edilen biri ve bir tür hayduttur – küçük çaplı bir haydut, ama yine de bir hayduttur. Aynı zamanda bir Arap ve Amerika'da Arap karşıtı büyük bir ırkçılık dalgası var. Bir de Reagan yönetiminin bir korku ortamı yaratması gerekiyordu. Toplumunu askeri harcamalarda büyük bir artışı desteklemek gibi aslında yapmak istemediği şeyleri yapmak üzere seferber etmesi gerekiyordu."*⁹²

Almanya'daki diskotek baskınından sonra Amerika çok geçmeden Libya'ya müdahale etmiş, Chomsky'nin ifadesiyle "teröre karşı terör" mücadelesi başlatmıştı.⁹³ Amerika'nın bu saldırıları sürerken ABD'de yaşayan Müslümanlar da tehdit olarak görüldüğünden evleri,

⁹¹ Batı Berlin'deki bir diskotekte gerçekleşen ve bir ABD vatandaşının öldüğü olayın ardından ABD ve İngiltere bir saldırıya misilleme olarak Kaddafi'nin Trablus ve Bingazi'deki konutlarını, deniz üsleri 160 uçak ile bombalamıştır. Kaddafi'nin evlatlık kızının da aralarında bulunduğu 44 kişi ölmüştür.

"1986 Batı Berlin diskotek bombalaması, 5 Nisan 1986'da Batı Berlin'de, aynı zamanda La Belle diskotek bombalaması olarak da adlandırılan, Libyalı ajanların, ABD'de askerlerinin görevlendirdiği bir gece kulübü olan La Belle diskoteğine bomba patlattığı bir saldırı düzenledi iki Amerikan askerini ve bir Türk kadını öldü ve bazıları uzuvlarını kaybetti ve kalıcı olarak sakat kalan 229 kişiyi yaraladı. A.B.D. Başkanı Ronald Reagan, Libya'yı La Belle'yi bombalamakla suçladı. Doğu Berlin'deki Libya elçiliği ile Libya, Trablus, Libya arasındaki iletişimi kuran Reagan, Libya'ya ABD hava saldırıları emri verdi. ABD'deki bombalardan biri, La Belle saldırısından 10 gün sonra düştü, Libya lideri Muammer el-Kaddafi'nin evini vurdu ve çocuklarından birini öldü" (<https://www.britannica.com/event/West-Berlin-discotheque-bombing-1986>, 26.12.2018).

⁹² CHOMSKY, Noam, İktidarı Anlamak, bgst Yayınları, Çev. Taylan Doğan, 1.Baskı, İstanbul, 2010, s.102-103

⁹³ CHOMSKY, A.g.e. s.107

işyerleri ve camiler saldırılara uğramış, Hükümet bu terörizm ile olan mücadelesini açıklamadığı, muğlak bıraktığı için de toplum içerisinde Müslümanlara olan tepkiler herhangi bir engel ile karşılaşmamıştı.⁹⁴ Müslümanlar üzerinde gelişen bu algı gün geçtikçe zihinlerdeki yerini sağlamlaştırdı. Bu durum 1995 yılında gerçekleşen Oklahoma City saldırılarında akıllara ilk olarak Müslümanları getirdi.

Oklahoma City’de önemli noktalardan olan Alfred P. Murrah binasına bomba yüklenmiş bir araçla saldırı gerçekleştirildi. Neredeyse yarısı yıkılan binanın içerisinde bulunan 168 kişi ölürken yüzlerce kişi de yaralandı. Bu saldırının şiddetinden dolayı civardaki 300 bina da çeşitli boyutlarda zararlar gördü.⁹⁵ 19 Nisatarihindeki bu saldırı amerikalıların hafızasına böyle bir şiddette ilk saldırı olarak kaydedildi.⁹⁶ Bu saldırıdan sonra gözler Ortadoğu’nun haydutları olarak anılagelen Müslümanlara yönelmiş, saldırının onlar tarafından gerçekleştiği düşünülmüş, medyada ilk haberler bu yönde verilmiştir.

Today isimli İngiliz gazetesi ise aceleci davranarak, belki kasıtlı belki de koşullanmış algılarının azametine uğrayarak Oklahoma City’deki dev Amerikan Federal binasının bir beyaz yahut moda tabir ile yalnız kurt bir Amerikalı tarafından bombalanmış olmasına rağmen, “İslam Adına”- In the Name of Islam- diyerek başlığına taşımıştı.⁹⁷ Oysa saldırılar Körfez savaşı sırasında Amerikan ordusunda askerlik görevi yapmış olan 2 yerli Amerikan sağcısı tarafından tertip edilmişti. Henüz 11 Eylül 2001 tarihine gelmeden önce Müslümanlar ile ilgili ‘‘potansiyel suçlu’’ imajının gelişmiş olması, her olumsuz vakada Müslümanların akla gelmesi ve tedbir alınması gereken birer tehdit olarak algılanmaları görüldüğü gibi toplum içerisinde daha önceden beri zihinlerde bulunmaktaydı. Müslümanların tehdit olduğuna ilişkin algı ikiz kulelerin yıkılma görüntülerinin etkisiyle değil daha önce başlamış ve sürmekteydi. Bu açıdan bakıldığında İslamofobi Runnymede Trust raporunda olduğu gibi bir Müslümanlardan bir

⁹⁴ OKUMUŞ, Ejder, Küresel Durum Problemi, Evresel Barış ve İslam, Uluslararası Din ve Dünya Barışı Sempozyumu, 26-28 Nisan 2007, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul, s.238

⁹⁵ Oklahoma City Bombing Report, FBI, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/oklahoma-city-bombing>

⁹⁶ Ayr.Bkz. FENWICK, Ben, Media in the Wake of the Alfred P. Murrah Federal Building Bombing: A 20-Year Retrospective, by the Southwestern Social Science Association, SOCIAL SCIENCE QUARTERLY, Volume 97, Number 1, March 2016

⁹⁷ UZUN, Nihat, Batı Medyasında Müslüman Algısı, Küresel Yanılsama: İslamofobi, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ekim 2012, sayı: 262, , s.16

“rahatsızlık” durumu ifade ettiği kadar aslında radikalleşmiş devletçilik tezine de⁹⁸ hak çıkartıyor. Amerikan devletinin politika halinde uyguladığını söyleyebileceğimiz İslamofobi programı Avrupa’dakinden daha hızlı ve kesif şekilde gerçekleşti. Göle bu durumu ABD’nin İslam ile olan tanışıklığının tamamen olumsuz algı üzerine kurulmuş olmasına bağlıyor, öyle ki Avrupalıların İslam ile olan tanışıklığı daha eski tarihlere gidiyorken farklı gündemler etrafında Müslümanlık imajı kendisini oluşturabilmişti ancak ABD için Müslümanlar daha “enterasan” kişilerdi.⁹⁹ Bu bakımdan ele alındığında ABD’nin modern İslamofobi araştırmaları açısından daha iyi bir örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Sıradaki bölümde ise kodlarıyla toplum içerisinde bir potansiyel barındıran İslamofobi durumunun insanlar üzerinde nasıl bir travma etkisi ortaya çıkardığını ve yeniden üretim ile sürekli devam eden bir hissiyat oluşturduğunu inceleyeceğiz.

⁹⁸ SAYYID, Salman, A Measure of Islamophobia, Islamophobia Studies Journal, 2.Sayı, 2014, s.19

⁹⁹ Ayr. Bkz. GÖLE, Nilüfer, Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar, Avrupa Kamusal Alanında İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, Metis Yay. İstanbul, 2015, s.10

2.4. KORKU ZEMİNİ VE MEDYANIN YENİDEN ÜRETİMİ

“Güçlü medya gösterileri toplumsal hafızanın şekillenmesine, tek insanların tarih ve çağdaşlık gerçeklik konusunda ki görüşlerin inşasına yardım eder. Çarpıcı imgeler insanların dünyayı görüş ve yorumlayış biçiminin inşasına yardım eder ki Dünya Ticaret Merkezi’ne çarpan uçakların, yanan, sonrada yıkılan binaların ve arkalarında bıraktıkları moloz yığınlarının sık tekrarlanan görüntüleri küresel medya kültürünün o güne kadar tanık olduğu en çarpıcı görüntüleriydi”¹⁰⁰

Atıflar, kişilerin içinde bulundukları kültür ile doğrudan ilgilidir. Medya da bu atıfların organizasyonunda gündelik hayatın içindeki en etkili kanallardan biri olarak atıfların düzenlenmesinde büyük bir rol oynar. Demirelli’ye göre medya toplumsal anlamın oluşmasında kilit bir rol oynar.¹⁰¹ Bunun yanında Burton’ın ifadesiyle: “medyanın temel gücü, dünya görüşümüzü şekillendirebilmesi, düşünce ve fikirlerimizin temel kaynağı olabilmesi gerçeğinde yatmaktadır. Medya düşünce ve davranış biçimimize etki edebilmektedir.”¹⁰²

El Kaide’nin gerçekleştirdiği terörist saldırı Dünya Ticaret Merkezi binalarını, Pentagon’u ve hedefine ulaşamamış olsa da Washington’u hedef almıştı. Ancak yaşanan bu saldırının acısı Amerika’nın tüm hanelerinde hissedildi. Medya, tarihi boyunca üzerine düşeni hiç bu kadar kararlı bir şekilde yerine getirme gayretine girmiş sayılmazdı. Oya Tokgöz’e göre:

“Haberler, gerçek olaylara dayanmakla birlikte, kurgusal metinlerdir. Bu sebeple, tüm kurgusal metinlerde olduğu gibi haberin de bir söylemi vardır. Bir yandan, haber söyleminde yer alan anlatımla olaylar ve gerçekler

¹⁰⁰ KELLNER, D. (2013) Sinema Savaşları Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset. (Çev.: G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları, s. 129

¹⁰¹ DEMİRELLİ, Levent (2009). Yazılı Basında Eklemlayıcı/Dışlayıcı Bir Pratik Olarak “Üniversitelerde Türban” Olayı. Medyada Gerçekliğin İnşası. (Editör: İ. Parlak). Çizgi Kitabevi: Konya. 367-422, s.373

¹⁰² BURTON, Graeme (1995). Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş. (Çeviren: N. Dinç). Alan Yayıncılık: İstanbul. s. 14

canlandırılıp, insanlara aktarılırken, diğer yandan, bu söylem içinde egemen söylemler doğallaşarak, egemen ideoloji yeniden kurulmaktadır.’’¹⁰³

Medyanın kurgu gücü okuyucu/izleyici nezdinde yönlendirici bir öneme sahip. Aslında haber vermek olarak çerçeve içine alınan vazife alanı neredeyse kurumsallaştığı günden beri medyayı propaganda aracı olma özelliğinden dolayı tam anlamıyla ya yerine getirilmedi ya da istismar edildi. Medyanın haberleştirmesine vurgu yapan Göle ise şu ifadeleri paylaşıyor:

‘‘11 Eylül belleğimize kelimelerden çok görüntülerle kazındı. Uçakların çarpmasına, kulelerin çökmesine, yangınlara, bedenlerin aşağı uçuşlarına topluca tanıklık ettik, seyrettik. Olay bizi söylenti veya kelimeler aracılığıyla değil, görsel şiddetle yakaladı ve terörizm de bu şekilde dünya ölçeğinde izlendi.’’¹⁰⁴

Medya üzerinde yoğunluk oluşturan soruların başında medya-toplum ilişkisi önemli bir husus olarak hala gündemde. Medya mı halkın gündemini dikkate alır yoksa halk mı medyada gördüğü ile meşgul olur sorusu hala felsefenin alanı olmaya mahkum gibi görünüyor. Ancak yine de geçici bir tahlil ile konuya olan yorumumuzu paylaşmamız gerekirse: ‘‘basın, halkın konuştuklarından bahsediyor ve halk basının bahsettiğini konuşuyor’’¹⁰⁵ denilebilir. Biraz daha açık bir ifadeyle vuku bulan olaylar ortaya bir gündem başlığı çıkarıyor ve medya da bunu ürünleştirerek her defasında yeniden üretme usulü ile okucuya servis ediyor. Tabi ki bunun bir de basın sektöründeki ekonomik kaygılardan kaynaklı boyutu var ki asıl çözümsüzlük hali burada başlıyor denilebilir.

Modern dönem toplumları üzerine çalışan çoğu araştırmacının tespiti olabileceği üzere İslam soyut anlamıyla bile Batı’nın en önemli gündemlerinden biri olmuştur. Edward Said, 11 Eylül saldırıları yaşanmadan yıllar önce Medya’da İslam adıyla Türkçeye çevrilen, medya

¹⁰³ TOKGÖZ, Oya (2003). Temel Gazetecilik. İmge Kitabevi: Ankara. s.185

¹⁰⁴ GÖLE, Nilüfer, İç İç Girişiler: İslam ve Avrupa, Metis Yay., İstanbul, 2010, s.57

¹⁰⁵ Akt. GEİSSER, Vincent, İslamofobi, Mavi Ufuklar Yay. İstanbul, 2010, s.29, Ayr. Bkz. AUBENAS, Florence, Miguel BANASAVAG, La Fabrication de l’information, La Decouverte, Paris, 1999,

mensuplarının dünyaya bakışımızı ne şekilde yönlendirebildiğine ilişkin çalışmasında da bunu dile getiriyor. Said'e göre:

''İslam terimi tek bir anlama sahipmiş gibi görünse de aslında kısmen kurmaca, kısmen ideolojik yafta, kısmen de İslam diye anılan bir dinin içeriği en aza indirgenmiş göstergesidir. 800 milyon insanı, başta Afrika ve Asya olmak üzere milyonlarca metrekarelik alanı, onlarca toplumu, devleti, tarihi, coğrafyayı ve kültürü içinde barındıran İslam dünyasındaki muazzam çeşitlilik gösteren yaşam ile Batı'da yaygındır şekilde kullanılan 'İslam' arasında kada değer, doğrudan bir örtüşmeden bahsetmek mümkün değildir. Öte yandan günümüz Batı haberlerinde 'İslam' bilhassa sarsıcı haber demektir...''¹⁰⁶

Amerikan TLC kanalı Müslümanların hiç olmadığı kadar gündemde bulunduğu, insanların sürekli olarak yaşantıları, karakterleri, özel hayatları ile ilgili merak edildiği bir dönemde ekser medyanın davranışlarından bir nebze farklı olarak paranteze alınabilecek bir program yayını başlattı.

Kasım 2001'de Amerika'da 1.7 milyon izleyici ile seyirci rekoru kıran programda Michigan'da yaşamakta olan 5 Müslüman ailenin gündelik hayatları, inançlarının davranışlarına olan etkileri anlatılmaktadır. 'Bir Müslümanla Nasıl Evlenilir' başlıklı yayınları büyük bir ilgi toplamışken programda Müslümanları medyatik bir malzeme yapmak suretiyle: 'Yaşamlarını izlemek bize, İslam'ı yaşayan Amerikalıların hem kültürleri hakkında ve nasıl bize benzedikleri hem de kendilerine mahsus olduklarıyla ilgili çok şey öğretecek.' deniyordu. Ancak çok geçmeden Amerika'daki sağcı gruplar harekete geçerek kanalı ve programı ağır şekilde protesto etmeye başladılar. All American Muslim programının kötü insanları akladığını, onları normal göstermeye çalıştığını söyleyerek muhalefet yapan kalabalık grup bu programın Müslümanlara meşruiyet kazandırmaya çalışan bir propaganda olduğunu iddia ettiler. Nihayetinde bu

¹⁰⁶ SAID, Edward, Medyada İslam, Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor?, Metis Yay, 2008, İstanbul, s.52

programa sponsor olan, reklam vermekte olan 65 şirket reklamlarını çekmek zorunda kaldılar ve program sonlandırıldı.¹⁰⁷

11 Eylül olaylarının etkisiyle albenisi artan Müslümanlar hakkındaki haberler pek tabi karşıt programlar için de bir talep oluşturmuştu ancak bu talep tabi ki olumsuz yayınların şiddeti ve yönlendiriciliğinden daha baskın gelemezdi. 11 Eylül öncesinde çekilmesi durumunda medyatik bir anlam taşıyacak olan bu program bir anda Amerikan ulusal güvenliğine bir tehdit olarak gösterildi ve gürültülü bir şekilde yayından kaldırıldı. Başlı başına deneysel bir çalışmanın konusu olan bu vaka göstermektedir ki medyanın da mesaj içerikleri arasında bir mücadele sürmekte ve güçlü olan, sürekliliğini, şiddetini muhafaza eden yayın tarzı varlığını koruyarak diğer yayınları ortadan kaldırabilmektedir. Haliyle İslam ve Müslümanlar hakkındaki yayınlar olduğu yere geri döndü, Müslümanların hizaya sokulması gereken, olumlu yönleri olmayan, mümkün olduğunca yabancılaştırılarak baskı altına alınması gereken ve pek tabi Amerikan halkının da bu tedbir paketine uyması gerektiği stratejisi daha sağlam bir şekilde kendisine vücut bulabilmiş oldu. Bu durum ise toplum bir kez yaşadığı, başına bir kez gelebilecek bir olayın medyada her defasında yeniden üretilerek sonsuz bir acının oluşmasını sağlıyor.

11 Eylül saldırıları sonrası medya inanılmaz mesai yoğunluğu ile haberleştirme yarışına girmişken okuyucunun hangi basın kuruluşunu güvenli bulduğu, hangi gazetenin abonesi veya hangi televizyon kanalının sadık izleyicisi olduğu doğal olarak anlamını yitirmekteydi. Zira her kanalda, her mecrada aynı şeyi görmek mümkündü. Müslümanlar teröristtir. Temel atıf hatasına ilişkin Castro deneyinin ikinci sorusunda hatırlanacağı üzere Castro taraftarı metin yazarının aslında şans eseri bunu yazdığı, bu, onun Castro taraftarlığından mülhem bir yazı olmadığı, tesadüfen bu konuyu kendisinin yazmak durumunda olduğu dile getirildiğinde gözlemcilerin ne düşünüldüğü sorulmuş buna rağmen gözlemcilerin fikirleri değişmemişti.

11 Eylül saldırılarını bir mîat olarak ele aldığımız bu analizimizde dile getirmemiz gereken önemli husus ise korku ortamı içerisinde haber bombardımanına maruz kalmış olan kişilere bu Castro deneyinde olduğunun aksine ikinci bir düşünme fırsatının verilmemiş olmasıdır. Öyle ki, 11 Eylül sonrasında her ne kadar heme tüm Müslüman çoğunluğa sahip ülkeler her

¹⁰⁷ Akt. LEAN, Nathan, İslamofobi Endüstrisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s.137-138

kademesiyle, entelektüelleriyle, sanatkarları ile bunun İslam olmadığı, Müslümanlığın gereklerine karşı hareket edildiği en yüksek ses ile dile getirilmiş olmasına rağmen bu medyada yer bulamamıştı.

“Madem İslam barış dinidir ve Müslümanlar şiddet olaylarını desteklememektedir, o halde nerede sizin ılımlı Müslümanlarınız? Neden onlar çıkıp bu olayları kesin bir dille kınamıyorlar? Fakat onlara, “Müslümanlar bu olayları kınarlarsa siz bundan nasıl haberdar olacaksınız?” diye sorulduğunda, büyük bir güven içerisinde, kendi medyalarının bunu haber vereceklerini sanmaktadırlar. Fakat üzücü olan şu ki Batı medyası, Müslümanların çoğundan yükselen ılımlı mesajları göz ardı etmektedir.”¹⁰⁸

Oysa 11 Eylül’ün en büyük sonuçlarından biri olarak Amerika’nın Irak’a savaş ilan etmesine dünya Müslümanlarının tepkisi incelendiğinde söz konusu terörist Müslüman algısına yönelik daha anlamlı bir tahlil ortaya çıkabilirdi. Her ne kadar ABD’nin tespiti ile suçlu Irak hükümetinin Baas Rejimi lideri olan Saddam olarak görülüp ona yönelik bir savaş başlatılmış olsa da Müslüman dünyasında Saddam’ın Müslümanların desteğini hak etmeyen bir kişi olarak görülüyor olması¹⁰⁹ bile terörist gruplar ile İslam dininin gereklerini yerine getirmekle meşgul Müslümanların birbirlerinden ayrılmaları gerektiğine yönelik önemli bir örnek olarak dikkate alınabilirdi. Ancak Batı medyası Müslümanlara kendileri hakkında konuşma fırsatı vermediği gibi teröre karşı mücadele hakkında alınan İslami tavra ilişkin olarak da düşüncelerini kamuoyu ile paylaşma fırsatı sunmamıştı.

Eğer medya Müslümanlara söz hakkı tanımadıysa, 11 Eylül mesaisi içerisinde yalnızca Burkalı kadınları, Ortadoğu’da tertip edilen Batıya öfke kusan mitingleri, Ladin’in devamı gelecek tehditlerini, organize olmuş teröristlerin kamp görüntülerini yayınlar ise buradan çıkan sonuç pek tabi Müslümanların bu eylemleri desteklediği olacaktır. Böylelikle öncelikle Müslümanlar üzerinden yapılan bir korkutma projesi kendisine milyonlarca mağdur Amerikalı üzerinde

¹⁰⁸ Akt. UZUN, Nihat, A.g.e. s.86

¹⁰⁹ The Muslim World After 9/11, The RAND Corporation, DS35.74.U6M875 2004, s.60

Son erişim: 19,04.2020, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG246.pdf

zemin bulabiliyorken diğer yandan itfaiyenin taşıdığı yanmış bir çocuk cesedi, yerle bir olmuş binalar, çaresiz kalmış güvenlik görevlileri, yangının içerisinde çıkarılıp kurtarılan bir evcil hayvan, siyasilerin ‘‘yenilmeyeceğiz, teslim olmayacağız’’ mesajı da Amerikan halkının korkutulması ve haliyle yüksek şiddet ile uyarılmasından sonra ona davranış tayin eden bir algıyı da ortaya çıkardı. Korkmuşlar, hayatlarından endişe etmişlerdi ancak yenilmeyeceklerdi. Bu, korkulan her ne ise ona karşı mücadele etmeyi beraberinde getiriyordu. Hasılı korku hali aktif uyarılmışlık dolayısı ile hayatta kalmayı sağlamak üzere mücadele etmeye, öyle veya böyle, gerekirse gerçekleşecek hukuksuz davranışlara da ses çıkartmamaya tekabül ediyordu. Müslümanların Batı medyasında İslam dinini ve Müslümanlara gerçek karakterlerini anlatma fırsatı verilmemiş olması, verilse de algısal bir değişime yol açamayacak olması 11 Eylül sonrasında yeni bir toplum düzenini beraberinde getirmiş oldu.

Medyanın bu yoğun mesaisinden sonra tabiatıyla ortaya algısal bir sonuç çıkmış oldu. 11 Eylül sonrasında, ‘‘Müslüman denince aklınıza ne geliyor?’’ sorusuna karşılık; şiddet, cihat, intihar bombacıları, 11 Eylül’de yaşanan vahşet, kadınlara baskı uygulayan erkekler, Şeriata ait olduğu düşünülen bazı ceza-infaz uygulamaları (el kesme, recm vd.) şeklinde cevaplar verilmişti.¹¹⁰ Dolayısıyla ortaya çıkan algılar ders kitaplarına kadar yansıyor, ‘‘her Müslüman terörist değilse de her terörist Müslümandır’’¹¹¹ kabulüne ulaşan bir atıf süreci oluştu.

11 Eylül saldırısının hemen sonrasında başlayan kışkırtıcı yayın bombardımanı ortaya şok halini çıkarmış, nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri başta Irak olmak üzere Ortadoğu’da savaşa girmiş, askeri varlığını kat be kat arttırmış, söz konusu saldırıda hayatını kaybeden her kişinin canına karşılık binlerce kişinin canı alınmış, ikiz kulelerin gördüğü maddi zararın kat be kat fazlası da ödetilmiş yahut tahsil edilmişti. Ancak medya yıllar geçmiş olmasına rağmen yayın politikasını neredeyse hiç değiştirmede ve aynı içerikteki paylaşımlarını yapmayı sürdürdü. Normalleşmenin beklendiği dönemde medyanın yeniden üretime dayalı yayınlarını sürdürmesi de doğal olarak korku rejiminin sürmesini sağladı. Örneğin, Ağustos 2006’da FOX Haber’e konuk olan Mike Gallagher, Amerikan havaalanlarına Müslümanların geçişi için ayrı bir alan yapılması gerektiğini, farklı bir şekilde muamele gösterilmesini istemişti. FOX Haber

¹¹⁰ UZUN, A.g.e. s.109

¹¹¹ CANATAN, Kadir, Özcan HİDİR, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti İslamizm, Eskiyei Yayınları, Ekim 2007, Ankara, s.7

sunucusu Laura Ingraham ABD'deki Park 51 Toplum Merkezi binasının inşasıyla alakalı 2010 yılında yaptığı konuşmada: ‘‘bu gidişle teröristler kazanacaklar, politik İslam adına binlerce vatandaşımızın yanıp kül edildiği yerden 200 metre mesafede bir yer ve biz bunu sevinçle karşılamazsak hoşgörüsüz sayılıyormuşuz.’’¹¹² Kasım 2010 ve Ocak 2011 yılları arasında kapsayan 3 aylık bir araştırmaya göre ise FOX kanalı şeriat kelimesini 58 kere, CNN 21, MSNBC 19 kez kullanmışken radikal İslam kelimeleri ise FOX 107 kez, CNN 78, MSNBC 24 kez dillendirmiş, cihat kelimesi ise FOX'ta 65, CNN'de 57, MSNBC'de 13 kez kullanılmış.¹¹³

Medyanın toplumdaki şok halini travmaya dönüştürme ve devamında da bunu yöneterek sürdürme vazifesini layıkıyla yerine getirmesi yıllar boyu farklı yoğunluklarla sürdü. 2002-2019 yılları arasında çekilen 100 kadar sinema filmi¹¹⁴, şiddetin öne çıkarıldığı belgeseller, dergiler, anma törenlerinin ulusal yas formuyla toplumları ilk günkü acıyla tekrar uyarak verilmesi ve daha nice örnekte bu tetikte bulunma hali yaşatıldı.

2.5. İSLAMOFOBİ DURUMU

‘‘Pek çok ülke çoğu zaman barış durumundadır. Bununla birlikte, her zaman toplanmasa da daimi kurumlarımızdan biri olan parlamento gibi, savaş da bütün özgür toplumların daimi kurumlarından biridir.’’¹¹⁵

Savaş zamanında ordular, savaş anında karşı tarafa daha çok zarar verme, akabinde bu mücadeleden fayda elde etme gayretinde olurlar. Klasik manada savaş bu şekilde açıklanabilir. Ancak 20. Asrın sonundan itibaren içine doğduğumuz dünyada savaş tertiplerinin farklı bir

¹¹² LEAN, A.g.e. s.124

¹¹³ Akt. LEAN, A.g.e. s.127-128

¹¹⁴ Ayr. Bkz. YILDIZBAKAN, Tuba Duman, Toplumsal Bellek Bağlamında 11 Eylül Sinemasında İslamofobi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.131

¹¹⁵ RUSSEL, Bertrand, Toplumsal Yeniden inşanın İlkeleri, Çev. Taylan Doğan, Şebnem Duran, BGST Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2015, s.82

istikamet izlediğini, farklı bir iddia ile vücut bulduğunu görebiliyoruz. Her ne kadar siyasal bir girişimden, sebepleri ve sonuçları itibariyle yine siyasi bir durumdan bahsediyor olsak da savaşın doğası gereği savaş alanı yalnızca iki silahlı gücün karşı karşıya geldiği yer ile sınırlı kalmaz. Clausewitz'e göre savaş, başka araçlarla sürdürülen diplomasi anlamına geliyorken¹¹⁶ Rousseau'nun düşüncesinde savaş, politik anlamda organize olmuş toplumların arasında ortaya çıkan bir durumdur. Carls Schmitt de benzer bir ifadeyle şöyle söylüyor: *“Savaştaki düşman, kolektif bir düşmandır ve sürekliliği ile giderek anonimleşen bir unsurdur.”*¹¹⁷ 11 Eylül saldırısında hemen sonra Amerikan Başkanı George W. Bush'un yaptığı açıklama savaş tertibine yönelik en net tasvirlerden birini ifade etmektedir: *“Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle birlikte!”*¹¹⁸

Başta Amerika Birleşik Devletleri'nin Dünya'ya nizam verme, *“kötü gidişatı durdurma sorumluluğu”* bugün küresel çatışmaların en büyük sebeplerinden birini ifade ediyor. Peki bir iktidar başka bir iktidara tavsiyenin ötesine geçerek nizam tayin edebilir mi ya da kendi doğru'sunu dayatabilir mi? Peki böylesi bir girişim veya iddia demorkasi vaadi ile tutarlı olur mu? Bilindiği üzere 2.Dünya savaşı sonrası yeni düzen arayışı güçler arasında çatışmayı beraberinde getirirken bu güçler etrafında bir araya gelmiş olan diğer devletlerin de kazanılmasını, söz konusu güçlerin hoşnut olacağı değişimleri göstermelerine yönelik çok yönlü bir tutumu da beraberinde getirmişti. ABD örneğinde sıkça görüleceği gibi milletlerin kendi talepleri Amerikan tarzı bir siyaset değilse de Amerika buna müdahale etmeli, düzeltmeli. Gerekirse bu zor yolla olmalı. Judith Butler bu anlamda eleştirel bir tahlil ile şöyle diyor:

“... Ortak iyilik adına savaş isteyen, demokrasi ya da güvenlik adına öldüren, egemenlik adına başkalarının egemenliğindeki toprakları istila edenlerin hepsi ‘küresel eylemde bulunma’ ve hatta belli bir ‘küresel sorumluluğu’

¹¹⁶ GIDDENS, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev.Ersin Kuşdil, İstanbul, 2014, Ayrıntı Yay, 6.Bas. s.63

¹¹⁷ Akt. OKTAY, Cemil, Modern Toplumlarda Savaş ve Barış, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2014, İstanbul, 2. Baskı, s.32

¹¹⁸ KRAUTHAMMER, Charles, “Charlie Gibson’s Gaffe”, The Washington Post, 13.09.2008. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/09/12/AR2008091202457.html>, (Erişim Tarihi: 06.01.2012)

devreye sokma iddiasındadır. ABD son yıllarda, görünürde demokrasi olmayan ülkelere demokrasi götürekten bahsediyor; ayrıca demokrasi tesis etme bahsini de duyuyoruz. Böyle anlarda, halk kararını ve çoğunluk yönetimini temel almayan bir demokrasinin ne anlama geldiğini sormamız lazım.''¹¹⁹

Amerikan dış politikasında fikirleri kayda değer bir şekilde yönlendirici olan Prof. Nye Amerika'nın uluslararası sorumluluğunun gereklerini yapmaktaki dayanağını/bağlamını antik kaynaklardaki meşruiyette ararken modern yorumlar yapmayı da ihmal etmiyor. "jus ad bellum" olarak belirtilen, haklı savaş öğretisi olarak anlaşılabilecek olan 5 madde Nye'in değerlendirmesiyle farklı bir boyut kazanıyor. Bu öğretiye göre bir savaş; 1. Haklı neden, 2. Doğru niyet, 3. Meşru otorite, 4. Son çare ve 5. Makul başarı şansı şartlarına dayalı olmalıdır. Bu öğretinin ilk şartı olan haklı neden ise Nye'in yorumuna göre çağımızda değişmiş ve sadece meşru müdafa olmaktan çıkmıştır. Nye, karşı müdahale ya da insani felaketin önlenmesi gerekçelerini de bu öğretinin ilk maddesi içerisinde değerlendirebileceklerini dile getirmektedir.¹²⁰ Nye, Amerikan dış siyasetinin seçimler ile belirlenen, adayların vaatlerine göre şekillenen bir program olmadığını: "2000 başkanlık seçimlerini Geroge W. Bush değil de Al Gore kazansaydı, Sürekli Özgürlük Operasyonu¹²¹ ya da ona çok benzer bir şeyi mutemelen gene izliyor olacaktık." ¹²² diyerek açıkça ortaya koyabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel manada mücadele edilmesi gerektiğini söyleyerek tanımladığı risk algısının meşruiyeti, doğruluğu veya yerindeliği tartışmaları hala daha sürüyorken aynı Profesör özetleyici bir tahlilde daha bulunmaktadır: "Uluslararası terörizm ABD için gerçekten

¹¹⁹ BUTLER, Judith, Savaş Tertipleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.41

¹²⁰ NYE, Joseph S.Jr., David A, Welch, Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Çev.Renan Akman, Türkiye İş bankası Kültür Yay. 4.Baskı, İstanbul, 2015, s.39

¹²¹ Ayr. Bkz. AKÇAY, Engin, Özdemir Akbal, ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:11, Sayı:22, 2013, s.21

¹²² NYE, A.g.e. s.70

varoluşsal bir tehdit oluşturmayabilir, ama hiçbir Amerikan yönetimi rehavete kapılmaya göze alamaz. ’¹²³

Gelgelelim, 1989 yılına ulaşıldığında, kutuplu dünya düzeninin sembollerinden olan ve ayrılığı tüm hatlarıyla simüle eden Berlin duvarının yıkılması, Doğu ve Batı’nın birleşmiş olduğu/olacağı gibi büyük iddiaları beraberinde getirdi. Bu, Amerikan tarzının galibiyeti olarak görüldü ve böylece soğuk savaş tecrübesi kimilerine göre bitmiş kimilerine göre farklı bir safhaya geçmiş oluyordu. Ancak Berlin duvarı sevinç nidaları eşliğinde balyoz darbeleriyle yıkılıyorken yeri çok geçmeden dolduruldu. Dünyayı neredeyse ikiye ayırdığı söylenen Berlin duvarı yerini toplumlar arasında örülen yüksek duvarlara bıraktı.

Berlin duvarının yıkılması en çok Batılı toplumlarda sevinçle karşılanmışken yine de bugün en şöhretli diyebileceğimiz duvarlardan en önemlisini Amerika güney sınırları için inşa etmişken onun Ortadoğu’daki uydu devleti İsrail de Batı Şeria boyunca uzanan duvarını öve öve bitirememektedir. Benzer saiklerle Pakistan, Özbekistan hatta Botsvana bile sınırlarına duvar örerek bu geleneği sürdürdüler.

Dünyanın geri kalanında da bu moda sürdürüldü ve birbirlerinin uluslararası arenada desdekçileri olduğu bilinen Çin ve Kuzey Kore arasında da ironik bir durum gerçekleşmişti. Çin, Koreli sığınmacıların sınırları ihlal ederek Çin’e olan hareketliliklerini engellemek için Kuzey Kore sınırına duvar çekerek tedbir almak isterken buna misilleme yapmak amacıyla Kuzey Kore yönetimi de bu duvarlara paralel bir duvar inşasına başlamıştı.¹²⁴ Duvar ve toplum arasındali ilişkiye kısaca değinmek gerekirse, duvarların tıpkı bir İslamofobi durumu gibi sonuç olduğunu söyleyebiliriz. Brown’un da ifadesiyle: ‘*Duvarlar kampı yaratmamış, kamp kurma stratejisi ve gerçekliği duvarın yapılmasına yol açmıştır.*’¹²⁵

Duvarların inşası durmadığı gibi şehirlerin içinde feodal yapıları andıran yüksek duvarlarla korunan siteler, kapasite sorunu yaşandığı için şehir içlerine açılan yeni ceza infaz kurumu

¹²³NYE, A.g.e. s. 416

¹²⁴ BROWN, Wendy, Yükselen Duvarlar ve Zayıflayan Egemenlik, Metis Yay.1.Baskı, İstanbul, 2011, s. 23

¹²⁵ BROWN, A.g.e. s.11

hapishaneler, güvenlik kaygısının insanları getirdiği risk algısı ve bebek odalarına bile kamera ve alarmlar takmalarını gerektiren temkinlilik hali ve Berlin duvarı yıkılmış olsa da tüm ülkelerin bu duvardan çok daha güçlü şekilde inşa ettiği uluslararası seyahatlerin bağlandığı vize şartı. Bunların hepsi ve daha fazlası yeni Dünya düzeni olarak adlandırılan çağın aydınlanma filozoflarına ettiği hakaret gibi varlığını güçlendirmeye devam etti. Haliyle sosyologların üzerinde tam zamanlı mesai yapmalarını gerektiren bir düzen arayışı sorunu daha çıkmış oldu ortaya. Bauman'ın tabiriyle "büyük şehrin evrensel yabancılığı"ndan da bahsetmenin zamanı gelmiş oldu.¹²⁶

İslamofobi, yukarıda bahsettiğimiz siyasal-toplumsal ve kültürel bir düzlemde, güç ilişkilerinin seçimler üstü bir politikası ile bütünleşik bir sürecin sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Bütünleşik olan bu süreç yerleşik korku kültürü, psikolojik zaafiyetler ve medyanın etkisi ile ortaya İslamofobi durumunu çıkardı.

Modern toplumsal durum içerisindeki İslam algısını İslamofobi olarak niteleyebiliriz. Bu durum kişilerin şartlı-kontrollü bir şekilde yönlendirildiği zaruri bir hal olarak karşımızda duruyor. İslamofobinin güncel psikoloji, kültürel kodlar ve medyanın etkisiyle vücuda geldiği dönem içerisinde rahatça görebiliyoruz ki risk, korku ve kaygı halleri varlığını her geçen gün daha da sürdürecektir. İslamofobi, fobi hali içerisindeki kişi açısından, bir temel atıf hatası olarak ele aldığımız çalışmamızda İslamofobi üzerinde oluşan terör-İslam hissiyatının aslında bir ilişkilendirme sorunu olduğunu, bu bakımdan ele alınması durumunda ise psikolojik süreçlerin, kültürel kodların ve medya etkisinin bu ilişkilendirme sorununu teşvik edeceğini dile getirdik.

Kişi, ilişkilendirme sorunu ile özellikle terör saldırıları sonrası gerçekleşen tehlike anı içerisinde hızlı düşünme yoluna giderek burada olumsuz durumu eylemcilerin-teröristlerin karakterine, tabiatıyla onların tercihlerine, yani tercih ettikleri dinin yönlendirmelerine, bağlıyor, şok anı içerisinde de bu tutumunu derinleştirerek İslam hakkında olanlara yönelik olumsuz bir atıf sergiliyor. Ancak bu atıf süreci yukarıda ayrıntılarına değinildiği üzere neden ve sonuç ilişkisinin doğru kurulamamasının yanında psikolojik reorganizasyon süreçlerinin

¹²⁶ BAUMAN, Zygmunt, Sosyolojik düşünmek, Ayrıntı yay. 12.Bas. İstanbul, 2015, s.79-80

etkisiyle kişinin içine doğduğu toplumsal gelenek ve kodlardan beslenerek medyanın yeniden üretimi ile kesinlik kaanıyor ve davranışlara yöneliyor. Bu aşamada yanlış atıf sürecinin beraberinde getirdiği davranışın kimi zaman korku halini sürdüren fobi, kimi zaman ise aktif mücadele halini beraberinde getirecek olan anti-İslamcılık olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Ancak her halükarda modern toplumsal tahayüller içerisinde kişinin içerisinde bulunduğu durum onu İslam hakkında ‘‘fobik’’ bir duruma tevessül ettirmekte ve böylece davranışlarını yönlendirebilmektedir. Bu durumda denilebilir ki İslamofobi, kişinin içinde bulunduğu toplumsal kodların, psikolojik durumun ve medyanın yönlendirmelerinin ve diğer denilebilecek yan/ek faktörlerin toplamı olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın kapsamına almadığımız diğer yan faktörler ise kişinin korku halini besleyecek olan dini inancı, siyasal tercihleri yahut söylentiler olarak değerlendirilebilir. Diğer faktörler arasında sıraladığımız dini inanç başlığı ise farklı çalışmalarda din sosyolojisi konusunda uzman kişilerin gayet iyi ele alabileceği üzere kişinin dünya görüşünü, beklentilerini etkileyebilecek güçte bir faktördür. Bu çalışmada ayrıntısına temas etmeden değinerek ele aldığımız dini inanç faktörü de pek tabi dini inanışlarda bulunan ödül-ceza, iyi-kötü, melek-şeytan kabulleri kişinin İslamofobi halini etkileyebilecek güçte bulunmaktadır.

Analitik bir tahlil ile ele almak gerekirse toplumsal kodlar, psikolojik durum ve medyanın etkisini değerlendirerek bu tezin içeriği kapsamında İslamofobinin kişi üzerindeki ölçülebilir sonucunu şu şekilde ele alabiliriz. Çeşitli durum ve gündem yoğunluklarını çarpan olarak ayrıca değerlendirmek suretiyle, kişilerin zihinsel olarak maruz kaldığı yoğunluğu/şiddeti ‘‘x’’ olarak belirtip, toplumsal kodları ‘‘T’’, psikolojik durumu ‘‘P’’, medyanın yönlendirmelerini ‘‘M’’ ve diğer faktörleri (kişinin dini inancı, siyasi yönelimi gib) ‘‘D’’ olarak ele alıp bunların toplamını ‘‘IS’’ olarak değerlendirebiliriz. Bu değerlerden hareketle elde ettiğimiz veriler ışığında şöyle bir basit formüle ulaşmış oluruz: ‘‘xT + xP + xM + xD = IS’’

İslamofobinin, başta çalışmanın kapsamlarında belirttiğimiz üzere, analitik bir şekilde anlamlandırılması ve sınırlandırılması öncelikle toplumsal yapıyı anlamak adına katkı sağlayıcı bir girişim olabileceği gibi diğer yandan da konu hakkında varsa eğer tespit edilen problemlerin de çözüme kavuşturulması noktasında yol gösterici olabilir.

SONUÇ YERİNE: ENTELEKTÜEL BİR SAVUNMA OLARAK; İSLAMOFOBİ

Uluslararası hukuk literatüründe nefret söylemi (blasphemy¹²⁷) bir suç ve toplumsal barışın önünde büyük bir tehdit olarak kabul ediliyor. Nefret söylemi genel itibariyle bir topluluğa yönelik toleranssızlık hali olarak tanımlanıyor. Bu terim İslamofobi için günümüzde yeterli bir anlam çerçevesi sunmuyor. İslamofobi yalnızca fiziksel ya da psikolojik saldırıların odağına Müslümanların alınarak daraltılması durumunda modern toplumların kendilerini içinde buldukları paradokslar için yeterli bir literatürden de uzak kalacaktır.

Bu çalışma kapsamında ele alındığı üzere coğrafi olarak daha çok Ortadoğu veya eski dünya kıtasında meskun bulunan Müslümanların öteki insanlar olarak Batı ile uyumsuzlukları ve daha şiddetli hali ile çatışma içerisinde bulunduğu algısı siyasi olarak kendisini Körfez savaşında ciddi şekilde hissettirmişti. 11 Eylül saldırıları ile zirveye çıkan bu algı hemen tüm kötülüklerin altında ya bir din olarak İslam'ın ya da onun adına hareket ettiği düşünülen takipçilerinin çıkması koşulunu oluşturdu. 11 Eylül saldırıları Müslümanların kendilerini savunma, maruz kaldıkları yanlış ve haksız atıflara hızlıca, proaktif bir şekilde yanıt verme konusunda hazırlıksız yakalanmış olsa da kısa zaman içerisinde oluşan entelektüel duruş İslamofobi ile vücuda gelerek evrensel bir tenkit ortaya koydu.

Literatür eksikliği, kapsama ilişkin endişeler ve oluşan gündemler neticesinde doğru yorum yapma konusunda aksaklıklar olsa da uluslararası boyutlar kazanmış sivil toplum, medya, akademi ve politik inisiyatiflerin oluştuğunu görebiliyoruz. Bu inisiyatifler entelektüel bir savunma mekanizması mahiyetinde hareket ederek Müslümanlara yönelik ayrıştırıcı tutumu etraflıca analiz etmekte ve buna ilişkin kimi zaman düşük, kimi zaman ise yüksek yoğunluklu

¹²⁷ Ayr.Bkz. Blasphemy and Related Laws in Selected Jurisdictions, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center, by the Staff of the Global Legal Research Center, January, 2017

programlar, kampanyalar tertip etmekte. Runnymede Trust özelinde başladıktan sonra daha büyük bir gündem ile ele alınan İslamofobi farklı alanlarda, çeşitli girişimlerle literatür bakımından zenginleştiriliyor. Uluslararası boyutlar kazanan sivil toplum kuruluşu CAIR gibi İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Amerikan sivil Özgürlükler Birliği gibi kurumlar da etkin çalışmalar yürütmektedir. Avrupa Birliği Temel İnsan Hakları Ajansı – EUMC ve biraz geç ve yetersiz görülmüş olsa da İslam İşbirliği teşkilatı – OIC de bu konu üzerinde programlar hayata geçirerek literatüre katkıda bulundular.

Hayatın hemen her alanını kapsamış olan İslamofobi içerikli yayın, söylem ve davranışların korku ve çatışma iklimini körüklediği yeni yüzyılda aynı şiddet ve kararlılıkta olduğu gönül rahatlığıyla dile getirilemeyecek olsa da olumlu çalışmalarında yapılıyor olması umut vaat eden gelişmelerden biri olarak karşımızda duruyor. Kışkırtıcı siyasi söylemlere karşı yapıcı söylemler, yanıltıcı ve aldatıcı medya yayınlarına karşı bilgilendirici ve hakikati dile getiren yayınlar ve bunlara ek olarak hem siyaseti hem de medyayı etkileyerek onları doğru yönlendirmede hayati önem taşıyan nitelikli akademik çalışmalar toplumlar için umut ışığı olarak parlıyor. İslamofobinin bu anlamda hem coğrafya hem tarih hem de kültür bağlamında Müslümanların karakterleri hakkında bilgi sunuyor olmasından dolayı bir entelektüel araca dönüştüğü pozitif bir kabul ile dile getirilebilir.

Parlamakta olan bu umut ışığının daha etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için İslamofobinin bir teknik konu olarak ele alınarak ayrıntılarının ortaya konulması ve analitik şekilde incelenebilmesi büyük önem taşıyor. Kavramın bir hafıza olduğu, muhteviyatında bir geleneği muhafaza ettiği kabülünden hareketle İslamofobi literatüründeki birikimin anlamlı bir çerçeveye oturması ve böylece entelektüel bir savunma olma rolünü yerine getirmesi içinden geçtiğimiz günlerde çok daha büyük bir anlam taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Ulus, Devlet ya da Halkın Egemenliği, İmge Yayınları, 2010, İstanbul
- AKAL, Cemal Bali, Machiavelli, Makyevalizm ve Modernite, Dost Yay, Ankara, 2012
- AKÇAY, Engin, Özdemir Akbal, ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:11, Sayı:22, 2013
- ALMOND, LAN, Yeni Oryantalistler, Pinhan Yay,İstanbul, 2013
- ALİ, Tarık, Edward Said İle Konuşmalar, Çev.Nihansu Aydemir, Alfa Yay, İstanbul, 2018
- ALTHUSSER, Louis, İdeoloji, Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yay, İstanbul, 2014
- ANDERSON, Benedict, Sınırları Aşarak Yaşamak - Bir Sosyal Bilimcinin Yaşamından Anılar, Metis Yayınları, 1. Basım, Eylül 2017, İstanbul
- ANIDJAR, Gil, Düşmanın Tarihi – Yahudi, Arap, Çev. Timuçin Binder, Ayrıntı Yay. İstanbul, 2012, s.115-116,
- ANLI, Ömer Faik, Kapalı Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilimleri Açma Çağrısının Bilgi Kuramsal Temelleri, Bilim ve Ütopya, C. 258, 2015
- ARSLAN, Abdurrahman, Modern Dünyada Müslümanlar, İletişim Yay, İstanbul, 2015
- AUBENAS, Florence, Miguel BANASAVAG, La Fabrication de l'information, La Decouverte, Paris, 1999
- BAUMAN, Zygmunt, Modernite ve Holokaust, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016
 - BAUMAN, Zygmunt, Sosyolojik düşünmek, Ayrıntı yay. 12.Bas. İstanbul, 2015
 - BAUMAN, Zygmunt, Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı yay. 2.Baskı, İstanbul, 2013, s.119

- BAUMAN, Zygmunt, Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları, Ayrıntı Yay, 5.Bas.İstanbul,2014
- BAUDRİLLARD, Jean, Simülasyon ve Simülakrlar, Doğubatı Yayınları, 10.Baskı, 2016, İstanbul
- BAYAT, Asef, İslam’I Demokratikleştirmek, Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş, Çev. Özgür Gökmen, İletişim Yay. İstanbul,2015
- BENNETT, W. Lance, Politik Üllüzyon ve Medya, Çev. Seyfi Say, İstanbul,Nehir Yay,2000
- BOURDIEU, Pierre, Yeniden Üretim, Heretik Yay. 1. Baskı, Ankara, 2015
 - BOURDIEU, Pierre, Devlet Üzerine, Çev. Aslı Sümer, İletişim Yay, İstanbul, 2015
- BROWN, Wendy,Yükselen Duvarlar ve Zayıflayan Egemenlik,Metis Yay.1.Baskı, İstanbul, 2011
- BUDAK, Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009
- BURTON, Graeme, Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş. Çev.N. Dinç, Alan Yay. 1995, İstanbul.
- BUTLER, Judith, Savaş Tertipleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015
- CANATAN, Kadir, Özcan HİDİR, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti İslamizm, Eskiyei Yayınları, Ekim 2007, Ankara
- CAROLİNE, Fourest ve Fiammetta Venner, “İslamophobie ?”, Pro Choix dergisi, s. 26-27, 2003
- CHOMSKY, Noam, İktidarı Anlamak, bgst Yayınları, Çev. Taylan Doğan, 1.Baskı, İstanbul, 2010
 - CHOMSKY, Noam, Amerikan Müdahaleciliği, Ram Yayınları, İstanbul, 2001
 - CHOMSKY, Noam, Medya Gerçeği, Çev. Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay, İstanbul, 2012
 - CHOMSKY, NOAM, Sömürgecilikten Küreselleşmeye, Ütopya Yay, Ankara, 2012
- ÇAKMAK, Diren, Fransız Devriminde KAdın: Eksik Yurttaş, Ege Akademik Bakış, 7(2) 2007:727-745 , ”o liberte que de crimes on commet en ton nom”

- DEMİRELLİ, Levent (2009). Yazılı Basında Eklemleyici/Dışlayıcı Bir Pratik Olarak “Üniversitelerde Türban” Olayı. Medyada Gerçekliğin İnşası. Editör: İ. Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya
- DERRİDA, Jacques, İslam ve Batı Üzerine Bir Konuşma, Çev.Sümeyye Kavuncu, Timaş Yay. İstanbul, 2016
- DUMAN, Bilal (2004), “Attribution Theory (Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi”, 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Malatya
- DURKHEIM, Amile, Sosyoloji Dersleri, İletişim Yay. 2006, İstanbul
- EAGAN, James Michael, Maximilien Robespierre, Nationalist Dictator,, New York: Culumbia University Press, 1938
- ECO, Umberto, Avrupa Kültürü, Yeni Bin Yıl Yay, İstanbul, 1995
- ESPOSİTO, John L, Oxford İslam Sözlüğü, İngilizceden Çeviren, Nurullah Koltaş, Ayrıntı Yayınları, 2013, İstanbul
- ESPOSİTO, John L, Kutsal Olmayan Savaş, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, 2003, s.39
- FARABİ, İhsa’ul Ulum, MEB Yayınları, 1986, İstanbul
- FENWICK, Ben, Media in the Wake of the Alfred P. Murrah Federal Building Bombing: A 20-Year Retrospective, by the Southwestern Social Science Association, SOCIAL SCIENCE QUARTERLY, Volume 97, Number 1, March 2016
- FULLER, Graham, İslamsız Dünya, Çev. Hasan Kaya, İstanbul, 2010
- FUREDİ, Frank, Korku Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 2014, İstanbul, Ayr. Bkz. The Shorter Oxford English Dictionary, 3.Edition, 1965
- GANSEL, Barbara, B.J. CASEY, Gary Glover, Henning U. Voss and Elise Temple, The Aftermath of 9/11: Effect of Intensity and Recency of Trauma on Outcome, American Psychological Association 2007, Vol. 7, No. 2, 227–238
- GEISSER, Vincent, İslamofobi, Mavi Ufuklar Yay. İstanbul, 2010
- GELLNER, Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk, Hil Yay, İstanbul, 2006

- GIDDENS, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev.Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yay, 6.Bas. 2014
 - GIDDENS, Anthony, Modernite ve Bireysel Kimlik, Çev. Ümit Tatlıcan, SAY Yay, İstanbul, 2014
 - GIDDENS, Anthony, Ulus Devlet ve Şiddet, Kalkedon Yay, İstanbul, 2008
- GOLEMAN, Daniel, Duygusal Zeka, Varlık Yay. İstanbul, 2017
- GÖLE, Nilüfer, Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar, Avrupa Kamusal Alanında İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, Metis Yay. İstanbul, 2015
 - GÖLE, Nilüfer, İç İç Girişiler: İslam ve Avrupa, Metis Yay., İstanbul, 2010
- GRAMSCI, Antonio, Modern Prens, İtalyancadan Çev. Pars Esin, Dipnot Yay. Ankara, 2014
- GRONHAUG, Kjell and J.S. Falkenberg (1994), “Success Attributions Within And Across Organizations”, Journal of European Industrial Training, Vol.18, No.11
- GUENON, Rene, Modern Dünyanın Bunalımı, Çev. Mahmut Kanık, İnsan Yay, İstanbul, 2016
- GUERİN, Daniel, Fransa'da Sınıf Mücadelesi, 1793-1795, Yazın Yayıncılık, İstanbul 1986
- GÜNAY, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yay. İstanbul, 2014
- HAMZAÇEBİ, Ezgi, Sosyal Bilimler Ne İşe Yarar?, Hazırlayanlar; Ezgi Hamzaçebi, Eylem Akçay, Umut Kocagöz, Fikret Adaman, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2015
- HEIDER, Fritz (1958), The Psychology of Interpersonal Relations, John Wiley & Sons, New York
- HEWSTONE, M., Causal Attribution. Blackwell Publishers, Oxford; 1994
- HIDIR, Özcan, Tarihte Bir Anti-İslamist Olarak Martin Luther, Batı Dünyasında İslamofobi
- HOBSBAWN, Eric, Terence RANGER, The Invention of Tradition, Cambridge University Press, 1983
- HUNTINGTON, S. P. (2005). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, Okuyan Us Yay.
- İNCEOĞLU; Yasemin, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2012

- JASSER, M. Zuhdi, Amerikanizm İslamcılığa Karşı, Diğer Müslümanlar, Derleyen. Zeyno Baran, Remzi Kitabevi
- JASPERS, Karls, Suçluluk Sorunu, İthaki Yay.Çev. Emre Zekbekoğlu, İstanbul, 2015
- JONES, Edward and A. Harris, Victor, The Attribution of Attitudes, Duke University, Journal of Experimental, Social Psychology, 3, 1-24, 1967
- KALIN, İbrahim, Ben, Öteki ve Ötesi, İnsan Yay, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş, İnsan Yay, İstanbul, 2016
- KARDEŞ, M.Ertan, Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı, İletişim Yay. 2015 İstanbul
- KARSLI, Necmi, İslamofobinin Psikolojik Olarak İncelenmesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 13, Sayı:1, 2013
- KATES, Robert W. “İnsan-Çevre Geleneği: Takip Edilmeyen, Halen Bizi Bekleyen Yol”, Amerikan Coğrafyasının Gelişimi, Çev. Yılmaz Arı, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KAYNAR, Ayşegül Kars, Fransız Devriminde Terör Dönemi, Son Erişim Tarihi; 30 Mayıs 2016, <https://independent.academia.edu/AysegulKarsKaynar>
- KEDİKLİ, Umut, Mehmet Akça, Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi, TESAM Akademi Dergisi, Ocak, 2017, a.57-95, ISSN: 2148 – 2462
- KELLNER, D. (2013) Sinema Savaşları Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset. (Çev.: G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları
- KIZGIN, Yıldray ve Taner Bilgin, Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmedeki Atfetme Farklılıkları, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, 2012
- KLAUSEN, Jytte, The Islamic Challenge, Oxford University Press, New York, 2005
- KLEIN, Naomi, Şok Doktrini, Çev. Selim Özgül, Agora Kitaplığı, Mayıs, 2010, İstanbul
- KOCABAŞ, Şakir, Anlamlılık Üzerine, Küre Yayınları, 1. Basım, 2013, İstanbul
- KRAUTHAMMER, Charles, “Charlie Gibson’s Gaffe”, The Washington Post, 13.09.2008. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/09/12/AR2008091202457.html>, (Erişim Tarihi: 06.01.2012)

- KRULL, Douglas S., Michelle Hui-Min Loy, Jeniffer Lin, Ching-Fu Wang, Suhong Chen, Xudong Zhao, The Fundamental Fundamental Attribution Error: Correspondence Bias in Individualist and Collectivist Cultures, PSPB, Vol.25, No.10, October:1999
- KUMAR, Deepa, İslamofobi: İmparatorluğun Siyaseti, Pınar Yayınları, 2016, İstanbul
- KUMRULAR, Özlem, İslam Korkusu, Kökenleri ve Türklerin Rolü, Doğan Kitap, İstanbul, 2012
- KÜÇÜK, Mehmet, Modernite Versus Postmodernite, Say Yay, İstanbul, 2011
- LANDRIDGE, Darren and Trevor Butt, The Fundamental Attribution Error: A Phenomenological Critique, British Journal of Social Psychology, 2004
- LEAN, Nathan, İslamofobi Endüstrisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015
- LEFEBVRE, H. *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul, Metis Yayınları, 2016
- LEWIS, Bernard, Faith and Power, Oxford University Press, New York, 2010
- LOO, Hans Van Der, – Williem Van Reijen, Modernleşmenin Paradoksları, İnsan Yay. 2014, İstanbul, Çev. Kadir Canatan, s.17-18, Ayr.Bkz. F.Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft Leipzig, 1887
- LOWELL, A., Suarez-Jimenez, B., Helpman, L., Zhu, X., Duroskey, A., Hilburn, A., ... Neria, Y. (2017). 9/11-related PTSD among highly exposed populations: a systematic review 15 years after the attack. *Psychological Medicine*, 48(04), 537–553. s.11, Ayr. Bkz. Jennifer Ahern, Sandro Galea, Heidi Resnick, Dean Kilpatrick, Michael Bucuvalas, Joel Gold, David Vlahov, (2002). Television Images and Psychological Symptoms after the September 11 Terrorist Attacks. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*: Vol. 65, No. 4
- LYOTARD, Jean François, Postmodern Durum, Çev. İsmet Birkan, Bilgesu Yay, İstanbul, 2014
- MAINTENANT, G.,. Jakobenler. İstanbul: İletişim Yayınları. İstanbul, 2005
- MANSORIAN, Yazdan and Nigel Ford (2007), “Web Searchers’ Attributions Of Success And Failure: An Empirical Study”, *Journal of Documentation*, Vol.63, No.5
- NAPOLEONI, Loretta, İslam ve Modern Cihat, Altın Bilek Yay, İstanbul, 2014

- NASR, Seyyid Hüseyin, Modern Dünyada Geleneksel İslam, Çev. Sara Büyükduru, İnsan Yay, İstanbul, 2014
- NASR, Seyyid Hüseyin, İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı, Çev. Ali Ünal, Sara Büyükduru, İnsan Yay, 7.Baskı, İstanbul, 2015
- NEOCLEOUS, Mark, Evrensel Hasım, Notabene Yay, İstanbul, 2016
- NYE, Joseph S.Jr., David A, Welch, Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Çev.Renan Akman, Türkiye İş bankası Kültür Yay. 4.Baskı, İstanbul, 2015
- OKTAY, Cemil, Modern Toplumlarda Savaş ve Barış, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2014, İstanbul, 2. Baskı
- OKUMUŞ, Ejder, Küresel Durum Problemi, Evrensel Barış ve İslam, Uluslararası Din ve Dünya Barışı Sempozyumu, 26-28 Nisan 2007, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul
- OKUMUŞ, Ejder, Dinin Meşrulaştırma Gücü, Ark Yay, İstanbul, 2005
- ÖĞÜT, Salim, Modern Düşüncesinin İslam Anlayışı, Rihle Kitap, İstanbul, 2013
- ÖZALP, Mehmet, Islamophobia in Australia: Denial Sometimes Means Acceptance, Challenging Islamophobia, Towards Social Justice and Inclusion konferansında sunulan Metin
- PAPE, Robert, Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism, Random House, 2005
- PAPE, Robert, Suicide Terrorism in the Middle East, Origins and Reponse, Washington Enstitute, 2016
- POPPER, Karl R., Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev. İlknur AKA, İbrahim TURAN, Yapı Kredi Yayınları, 2. Bas. İstanbul, 2003
- PUNCH, F.Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. (Çev.: Dursun Bayrak, Bader Arslan ve Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi. 2005
- REEDER, Glenn D, Lets Give the Fundamental Attribution Error Another Chance, Journal of Personality and Social Psychology, 1982, Vol. 43

- ROSS, L. "The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process". In Berkowitz, L. Advances in experimental social psychology. 10. New York: Academic Press. 1977
- ROY, Oliver, İslam'a Karşı Laiklik, Çev. Ender Bedisel, Agora Kitaplığı, 1.Baskı.2010
- RUSSEL, Bertrand, Toplumsal Yeniden inşanın İlkeleri, Çev. Taylan Doğan, Şebnem Duran, BGST Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2015
- SAID, Edward, Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yay. İstanbul, 2014, s.347
 - SAID, Edward, Medyada İslam, Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor?, Metis Yay, İstanbul, 2008
- SAYYID, Salman, A Measure of Islamophobia, Islamophobia Studies Journal, 2.Sayı, 2014
- SCHMITT, Carl, Siyasi İlahiyat, Dost Yay, Ankara, 2014
- SCHUSTER, Mark A., A National Survey of Stress Reactions after the September 11, 2001, Terrorist Attacks, The New England Journal of Medicine, Vol. 345, No. 20, 345:1507-1512,, M.D., Ph.D., Bradley D. Stein, M.D., M.P.H., Lisa H. Jaycox, Ph.D., Rebecca L. Collins, Ph.D., Grant N. Marshall, Ph.D., Marc N. Elliott, Ph.D., Annie J. Zhou, M.S., David E. Kanouse, Ph.D., Janina L. Morrison, A.B., and Sandra H. Berry, M.A., 15 Nov, 2001
- SIMMEL, Georg, Bireyselleşme ve Kültür, Çev. Tuncay Birkan, Birinci Baskı.İstanbul, 2009
- SİNA, İbni, İşaretler ve Tembihler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul
- SOUTHERN, Richard W. Ortaçağ Avrupasında İslam Algısı, Yöneliş Yay, İstanbul, 2001
- SUNAR, Lütfi, Kübra Bilgin Tiryaki, Kavram Geliştirme, Sosyal Bilimlerde Yeni İmkanlar, İlem Kitaplığı, 1.Baskı, İstanbul,
- TANİLLİ, Server, Dünyayı Değiştiren 10 Yıl, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007
- TOFFLER, Alvin, Üçüncü Dalga, Çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2018
- TOPÇUOĞLU; Abdullah, Yasin Aktay, Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm, Anakra, 1999
- TREIGER, Alexander, Al-Ghazali's Classifications of the Sciences and Descriptions of the Highest Theoretical Science Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi, Cilt:16, Sayı: 30

- TURNER, Bryan S., Oryantalizm, Postmoderniz, Globalizm, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yay, İstanbul, 2002
- TÜRKER, Dr. Ömer, İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, 533-556
 - TWAİN, Mark, Yurtdışındaki Masumlar
 - TOKGÖZ, Oya (2003). Temel Gazetecilik. İmge Kitabevi: Ankara.
 - ULAĞLI, Serhat, ‘‘Öteki’’nin Bilimine Giriş, İmgebilim, Motto Yay. İstanbul, 2018
 - ULUÇ, Güliz, Ayhan KÜNGERÜ, Batı Medyasında Terörün İslamla İlişkilendirilmesi Sorunu, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Sayı.2, 2018
 - UZUN, Nihat, Avrupa’da İslamofobi, İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İsrnbul
 - UZUN, Nihat, Batı Medyasında Müslüman Algısı, Küresel Yanılsama: İslamofobi, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ekim 2012, sayı: 262
 - WAGNER, Peter, Modernliğin Sosyolojisi, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay. 2005
 - WALLERSTEIN, Immanuel, Sosyal Bilimleri açın - Sosyal bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor, Gulbenkian Komisyonu, Metis Yay. Onuncu Basım, 2014, İstanbul
 - WALLERSTEIN, Immanuel. Bilginin Belirsizlikleri, Çev. Berivan Alataş. İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013
 - WAGNER, Peter, Modernliğin Sosyolojisi, Çev.Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay.İstanbul, 2005
 - WALKER, Drew E. and A. Smith Kevin, The ‘‘Fundamental Attribution Error’’ is rational in an uncertain world, Department of Pyschlogy, University of California San Diego, La Jolla, CA 92093 USA
 - WEBER, M. (2006). Meslek Olarak Siyaset. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi
 - VOLTAIRE, Büyük Frederik, Nikola Maknyavel’in Prens Adlı Eserine Bir Eleştiri Denemesi, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay, İstanbul, 2016
 - VAROL, Betül Aydın, Haber Söyleminde İslamofobinin İnşası: Batı Avrupa Basınına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2019

- YEL, Ali Murat, Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı, Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, Haziran 2018
- YILDIZ, Aytaç, Oryantalizm, Doğubatı Yay, İstanbul, 2014
- YILDIZBAKAN, Tuba Duman, Toplumsal Bellek Bağlamında 11 Eylül Sinemasında İslamofobi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019
- YILMAZ, Bülent, Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Bilgi ve Bilgi Merkezi, ÜNAK'08, Bilgi: Farklılık Farkındalık, 9-11 Ekim 2008, Yaşar Üniversitesi, İzmir, Bildiri Metninden

RAPORLAR

- American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manuel of Mental Disorders, 5.Edition, Arlington: American Psychatric Publishing
- Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme, La lutte contre le racisme, l'antisémitisme, et la xénophobie. Année 2013, La Documentation Française, Paris, 2014
- FBI, Oklahoma City Bombing Report, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/oklahoma-city-bombing>
- Runnymede Trust, Islamophobia: A Challenge for Us All, Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia. London, 1997
 - Runnymede Trust (2017). Islamophobia: Still a challenge for us all (A 20th-anniversary report). Ed. Farah Elahi and Omar Khan. London: Runnymede Trust.
- The 9/11 Commission Report, Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Executive Summary
- The Muslim World After 9/11, The RAND Corporation, DS35.74.U6M875 2004, s.60
Son erişim: 19,04.2020,
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2004/RAND_MG246.pdf
- The Law Library of Congress, Blasphemy and Related Laws in Selected Jurisdictions, , Global Legal Research Center, *by the Staff of the Global Legal Research Center, January, 2017*